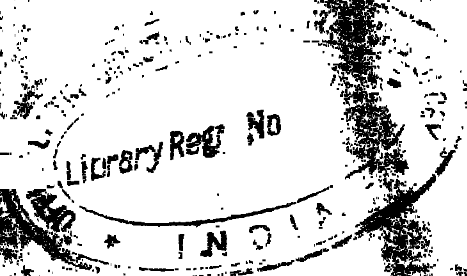

Library Regr. No
INDIA

OUDHEIDKUNDIGE DIENST

IN

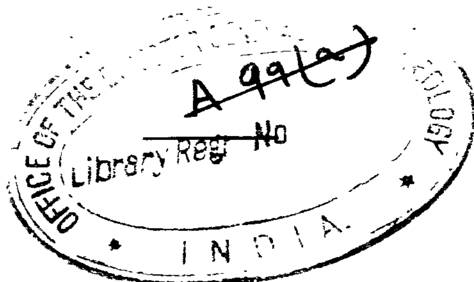
NEDERLANDSCH-INDIË

OUDHEIDKUNDIG VERSLAG
1915

UITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

WELTEVREDEN
ALBRECHT & Co

'S HAGE
M. NIJHOFF

INHOUD

Oudheidkundig Verslag

OVER HET

Eerste kwartaal 1915.

---

§ 1. **Personeel.**

Onder het personeel hadden geen veranderingen plaats.

§ 2. **Bureau.**

De lijst der oudheden met litteratuuropgave van de residentie Kedoe kwam gereed. Thans is een aanvang gemaakt met die van de residentie Madioen.

Voor de aanwinsten aan negatieven, teekeningen en abklatschen zie men de Bijlagen A, B, H en I.

§ 3. **Reizen.**

Ondergeteekende ondernam een dienstreis naar Soerabaja, Modjokerto en Prambanan; de Heer Leydie Melville naar verschillende plaatsen op den Pĕnanggoengan en Wĕlirang en vervolgens eveneens naar Prambanan. Door den Heer Perquin werden de tempels Kali-tjilik, Sawĕntar en Soembĕrdjati herhaaldelijk bezocht in verband met het opnemingswerk aldaar, terwijl genoemde ambtenaar bovendien de gerestaureerde bouwwerken in Oud-Bantam controleerde. Die laatste reis geschiedde in gezelschap van Dr. Bosch.

§ 4. **Bescherming van monumenten.**

Enkele kleine voorzieningen waren noodig te *Panataran*, waar eveneens een drietal in de buurt gevonden beelden opgesteld weden. Voor de maatregelen ten behoeve van de nieuw opgenomen tempels wordt verwezen naar Bijlage C.

Vermelding verdient nog, dat de op blz. 200 van het vorig verslag als verdwenen gerapporteerde Gaṇeça van Srigading teruggevonden is.

§ 5. Inventarisatie.

Deze had gedurende het afgeloopen kwartaal niet plaats.

§ 6. Nieuwe opnamen, opgravingen, enz.

Door den Heer Leydie Melville werd een voorloopig onderzoek ingesteld naar verschillende overblijfselen op de hellingen van Pĕnanggoengan, Wĕlirang en Andjosmoro; waar noodig werden tevens globale opmetingen gedaan en foto's vervaardigd.

Bij het onderzoek van den *Pĕnanggoengan* werden allereerst op ongeveer 4 paal van Trawas op een plateau een tweetal nissen van bekapte andesietsteenen opgenomen. Vervolgens werd Tjandi Selo-kĕlir onderzocht; hier hebben vermoedelijk zes gebouwen gestaan, waarvan het Noord-Oostelijke (van 4 bij 4 M.) ornamenten en reliëfs op het voetstuk vertoonde. Bij het hoogstgelegen gebouwtje (2 bij 2 M.) lagen nog een menigte geörnamenteerde fragmenten. Tegen den top G. Bĕkĕl vond de Heer Melville zeven overblijfselen, in klimmende reeks op afstanden van 25 à 30 M. achter elkander liggende, en nog vijf kleinere restes. Nog werd een bezoek bezoek gebracht aan Koetogiraug (desa Mĕndĕk), waar duizenden z. g. Madjapahit-steenen en een stuk van een baksteenen muur werden aangetroffen; over de mogelijke beteekenis hiervan vindt men enkele opmerkingen van den regent van Modjokerto in Bijlage D.

Tegen de hellingen van *Wĕlirang* en *Andjosmoro*, in het onderdistrict Patjet, werd blijkens rapport van den Heer Melville het volgende gevonden. Aan den rand van het bosch Padoesan verschillende door de bevolking herstapelde fragmenten; bij Tjandi Padoesan sporen van een muur; in het bosch Soembĕr-ngadiman een geschonden beeld, een nandi en een Çiwa-kop; in het bosch Sikoening twee staande fijn bekapte steenen; in Djaroeman overblijfselen van een tjandi; in desa Sĕndi een put met tjandisteenen er om heen; in het bosch Djoerang-kwali de rollaag van een vroeger gebouw,

waarvan de steenen gebruikt zijn voor de pasanggrahan „Eliazar"; in desa Sadjen op een vierkant terrein brokstukken met lijstwerk, een stuk traparm en meerdere tjandisteenen. Aan den voet van Poetoeh Poejang werden de overblijfselen gevonden van één groot en drie kleine bouwwerken; ook boven op het plateau heeft klaarblijkelijk nog een of ander gestaan. Desgelijks werden overblijfselen aangetroffen bij Poetoeh Gĕdang. Te zijner tijd zullen op bovengenoemde plaatsen detailonderzoekingen moeten volgen.

Te *Prambanan* werden, eveneens door den Heer Melville, fotografische opnamen gedaan van de nog niet gefotografeerde sprekende reliefs, te weten die van de balustrade van den Wiṣṇutempel en de losse reliefs, die opgesteld zijn bij het terrein der voormalige opzichterswoning. Voorts werd den opzichter opgedragen eenige voorbereidende maatregelen te nemen tot opruiming van het terrein van *Tjandi Sewoe*. Begonnen werd met het sorteeren en wegbrengen der losse steenen, liggende om de eerste rij bijtempeltjes aan de Noordzijde.

Een kort verslag van de opname van *Tjandi Kali-tjilik* en *Tjandi Sawéntar* door den Heer Perquin is hierbij gevoegd als Bijlage C; van de opnamen in *Atjèh* door den Heer De Vink als Bijlage G.

§ 7. Vondsten.

Bijzonder merkwaardige vondsten kwamen gedurende dit kwartaal niet ter mijner kennis.

§ 8. Epigraphie.

Dr. Bosch hield zich bezig met de bestudeering van verschillende Sanskṛt-inscripties in Nāgarī-schrift, in het bijzonder die van Kloerak (Mus. Bat. no. 44).

Naar gewoonte volgt hier een korte opgave van de nieuwe aanwinsten op epigraphisch gebied van het Museum te Modjokerto.

503. steenblok van Soembĕrdjĕdĕr Kradjan met jaartal 1200.

512. beschreven steen van Poegĕran.
513. beschreven zuiltje van Poegĕran.
514. steenblok van Krapiak met jaartal 1336.
515. steenblok van Kĕmbang-ringgit met jaartal 1213.
516. steenblok van Trolojo met jaartal 1218.
517. beschreven steen van Patjet-wetan.
518. beschreven steen van Boedoekgede (Padoesan).
524. steenblok van Tjandi Selokĕlir (A.) met jaartal 1356.
525. „ „ „ „ „ „ 13.
526. „ „ „ „ „ „ 64.
527. „ „ „ „ „ „ jaartal 1356.
528. steenblok van G. Bĕkĕl (Tjandi B.) met 91.
529. „ „ „ „ „ „ 86.
530. „ „ „ „ „ „ jaartal 1380.
531. „ „ „ (Tjandi C.) „ „ 1386 (?).
532. „ „ „ „ „ „ 1388.
533. medaillon van G. Pénanggoengan (Tjandi D.) met inscriptie [1]).
534. steenblok „ „ „ „ „ jaartal 1385.
535. beschreven steen van G. Pénanggoengan (Tjandi D.) [1]).
536. gebloemde steenen van G. Pĕnanggoengan (Tjandi E.) met 1 en 3.
537. steen van G. Sĕmodo met jaartal 1265.
538. steenblok van Kĕmbangsore met jaartal 1341.
539. steenblok van Djatiwetan met jaartal 1322.
540. beschreven steen van Kajangan, gedateerd in 1292.
541. beschreven steen van Soembĕrsari.
543. steenblok van Ngoro met jaartal 1335.

§ 9. **Fotografieën.**

Onder de foto's van Java, opgenomen in Bijlage A, zijn no. 1967—2162 reeds vroeger door den Heer Van Erp vervaardigde van verschillende Midden-Javaansche oudheden, sinds 1911 bewaard op het Oudheidkundig Bureau. Daar

1) De inscriptie van no. 533, 535 en 404 is gelijkluidend.

het in het gebruik noodzakelijk bleek ze volgens een doorloopende nummering te citeeren, zonder dat verwarring met de foto's van den Oudh. Dienst kon ontstaan, hebben ze thans volgnummers in de gewone serie O. D. ontvangen. No. 2163—2181 heeft de Heer Perquin doen vervaardigen bij zijn werkzaamheden in het Blitarsche, in het bijzonder te Kali-tjilik en Batjĕm; verder is er bij het Hollandsche gebouwtje, bedoeld op blz. 196 van het Oudh. Versl. 1914, 3de kwartaal.

De foto's van Atjèh zijn vermeld in Bijlage H.

§ 10. **Teekeningen.**

Behalve de blijkens Bijlage B gereedgekomen teekeningen van Tjandi Sĕtan, Panggih en Tikoes werden nog gecalqueerd de bladen V, VI, VII en IX van Dr. Verbeek, en eenige veranderingen aangebracht in de teekeningen van Tjandi Batjĕm.

§ 11. **Musea en Verzamelingen.**

Bij Gouv. Besl. van 12 Maart 1915 no. 59 werd het dagelijksch beheer van het Museum te *Modjokerto* opgedragen aan den stichter en schenker, R. A. A. Kromo Djojo Adinegoro, onder toekenning van den titel van „Eere-conservator", een onderscheiding, welke voor genoemden op oudheidkundig gebied zoo verdienstelijken hoofdambtenaar zeer zeker een welverdiende is. Bij hetzelfde Gouv. Besl. werden tevens voorzieningen getroffen voor de bewaking en het onderhoud van het Museum.

De gemeente *Magelang* werd bij Gouv. Besl. van 6 Maart 1915 no. 9 ontheven van het beheer over de oorspronkelijk voor Museum bestemde paseban. Gelijk bekend, zal de beeldencollectie thans een onderkomen vinden in het nieuw te bouwen gemeentehuis.

§ 12. **Lijst van monumenten.**

De nos. 4, 5 en 6 van de monumentenlijst van Oost-Java zijn bijna gereed, en zullen in het volgend kwartaal afgeleverd worden.

§ 13. Publicaties.

Verschenen is het Oudheidkundig Verslag over het vierde kwartaal 1914.

Van den in de overeenkomstige paragraaf van het vorig verslag bedoelden Inventaris is ongeveer de helft van het eerste deel, hetwelk de residenties Bantam, Batavia, Preanger, Cheribon, Banjoemas, Pekalongan, Semarang en Kedoe zal omvatten, afgedrukt.

Van de Korte Gids voor den Boro-Budur werd door de Vereeniging Boedi Oetomo een Javaansche vertaling uitgegeven.

§ 14. Geschenken.

Van de Directie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen: Tijdschrift 56, afl. 5 en 6; Verhand. 61, 2de stuk en Notulen 1914, afl. 4.

Van het Gouvernement van Britsch-Indië: Annual Report, Archaeological Survey 1909-10 en 1910-11; Francke, Antiquities of Indian Tibet I; Daya Ram Sahni, Catalogue of the Museum of Archaeology at Sārnāth.

Van het Gouvernement van Madras: Rice, Coorg Inscriptions, Epigraphia Carnatica I.

Van het Gouvernement van Mysore: Report of the officer in charge of archaeological researches, 1913-14.

§ 15. Programma voor het volgend kwartaal.

Dr. Bosch zal verschillende Midden-Javaansche monumenten bezoeken en zich verder bezig houden met zijn epigraphische werkzaamheden. Door den Heer Perquin zullen in het bijzonder de onderzoekingen te Soembĕrdjati beeindigd worden, waarna een aanvang zal worden gemaakt met die te Pĕnampihan. De Heer Leydie Melville zal belast worden met de voortzetting der oudheidkundige werkzaamheden op het Diëng-plateau, terwijl de Heer de Vink in Atjeh op de gewone wijze zal verder werken.

De Chef van den Oudheidkundigen Dienst,
Dr. N. J. Krom.

Batavia, April 1915.

Lijst der fotografische opnamen

over het 1ste kwartaal 1915.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1967	30 × 40	Tjandi Mendoet.	aanzicht vóór restauratie, Noordhoek.
1968	„	id.	aanzicht na restauratie, Zuid-West.
1969	24 × 30	id.	idem, Noordhoek.
1970	18 × 24	id.	idem met restauratie-steiger.
1971	„	id	dubbeling van het dak, Noord-Oost.
1972	„	id.	frontgevel.
1973	24 × 30	id.	linker trapspiegel.
1974	„	id.	rechter trapspiegel.
1975	18 × 24	id.	soubasement, paneel 1.
1976	13 × 18	id.	„ „ 5.
1977	„	id.	„ „ 9.
1978	„	id.	„ „ 13.
1979	„	id.	„ „ 15.
1980	„	id.	„ „ 20.
1981	„	id.	„ „ 26.
1982	„	id.	„ „ 30.
1983	„	id.	„ „ 40.
1984	„	id.	„ „ 42.
1985	„	id.	„ „ 47.
1986	18 × 24	id.	„ „ 49.
1987	„	id.	„ „ 51.
1988	„	id.	basement, paneel 5.
1989	„	id.	„ „ 6.
1990	„	id.	„ „ 7.
1991	„	id.	„ „ 8.
1992	„	id.	„ „ 9.
1993	„	id.	„ „ 10.
1994	„	id.	„ „ 11.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1995	18 × 24	Tjandi Mendoet.	basement. paneel 12.
1996	„	id.	„ „ 13.
1997	„	id.	„ „ 14.
1998	„	id.	„ „ 15.
1999	„	id.	„ „ 16.
2000	„	id.	„ „ 18.
2001	„	id.	„ „ 19.
2002	„	id.	„ „ 20.
2003	„	id.	„ „ 21.
2004	„	id.	„ „ 22.
2005	„	id.	„ „ 23.
2006	„	id.	„ „ 24.
2007	„	id.	„ „ 25.
2008	„	id.	„ „ 26.
2009	„	id.	„ „ 27.
2010	„	id.	„ „ 28.
2011	„	id.	„ „ 30.
2012	„	id.	„ „ 31.
2013	24 × 30	id.	buitenwand hoofdmuur, paneel 2.
2014	„	id.	„ „ „ 3.
2015	„	id.	„ „ „ 4.
2016	„	id.	„ „ „ 5.
2017	„	id.	„ „ „ 6.
2018	„	id.	„ „ „ 7.
2019	„	id.	„ „ „ 8.
2020	„	id.	„ „ „ 9.
2021	„	id.	„ „ „ 10.
2022	„	id.	„ „ „ 11.
2023	„	id.	portaal, gestileerde boom (rechts).
2024	18 × 24	id.	„ Kuwera.
2025	„	id.	„ Hāritī.
2026	„	id.	„ paneel boven Kuwera.
2027	„	id.	„ paneel boven Hāritī.
2028	24 × 30	id.	binnenkamer. Buddha.
2029	„	id.	portaal binnenwand.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2030	24 × 30	Tjandi Mendoet.	portaal. gestileerde boom (links).
2031	18 × 24	id.	„ lotusrozet-ornament.
2032	„	id.	„ bovenfries.
2033	„	id.	„ buitenwand paneel 1.
2034	„	id.	„ „ paneel 13.
2035	„	id.	„ „ ruitornament.
2036	24 × 30	id.	binnenkamer. Awalokiteçwara.
2037	„	id.	idem. detail.
2038	„	id.	binnenkamer. Mañjuçrī.
2039	18 × 24	id.	basement. rozetpaneel.
2040	13 × 18	Mendoetterrein. thans Boro-Boedoer.	olifantspuier.
2041	„	idem. thans Mus. Bat.	fragment, kop.
2042	18 × 24	Tjandi Pawon.	linker trapspiegel.
2043	„	id.	fronton van het portaal.
2044	24 × 30	id.	buitenwand. Noord.
2045	„	id.	„ , Zuid.
2046	„	id.	„ . Oost.
2047	18 × 24	Tjandi Ngawèn.	overzicht terrein.
2048	„	id.	Zuid-tempel, profiel naast trap.
2049	„	id.	„ „ soubasement.
2050	„	id.	„ Buddha.
2051	„	id.	„ dragende rākṣasa.
2052	„	id.	„ leeuw en face.
2053	„	id.	„ leeuw en profil.
2054, 2055	„	id.	„ versiering.
2056	„	id.	fragment. hemelingen.
2057	„	id.	Noord-tempel. Zuidzijde.
2058	„	id.	„ , leeuw. Oostingang.
2059	13 × 18	id.	Zuid-tempel, makara en face.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2060	13 × 18	Tjandi Ngawèn.	Zuid-tempel, makara en profil.
2061	„	id.	„ leeuwekoppen.
2062	„	id.	„ versiering soubasement.
2063	„	id.	fragment, hemelingen en tempelmotief.
2064	„	id.	fragmenten, antefix met buste.
2065	„	id.	„ dagob en drager.
2066	„	id.	„ van poort (?) versiering.
2067	„	id.	„ antefixen.
2068	„	id.	fragment, onvoltooide antefix.
2069	„	id.	fragmenten, hemeling en nisbekroning.
2070	„	id.	„ , lijstwerken enz.
2071	24 × 30	Tjandi Sela Grija.	Noordelijke gevel.
2072	„	id.	Zuidelijke gevel.
2073	18 × 24	id.	Çiwa-Guru in Zuid. nis.
2074	„	id.	Durgā in Noord. nis.
2075	„	id.	Gaṇeça in West. nis.
2076	„	id.	rechter deurwachter.
2077	„	id.	linker deurwachter.
2078	„	id.	fragmenten.
2079	13 × 18	Tjandi Woeroeng.	situatie, fragmenten: Sūrya-voetstuk en godekop.
2080	„	id.	fragment voetstuk godebeeld.
2081-2084	„	idem, thans Boro-Boedoer.	fragment wagen van Sūrya.
2085	„	id.	fragmenten, olifanten.
2086	„	id.	fragment, olifant van boven.
2087, 2088	„	idem, thans Mus. Bat.	fragment, kop godebeeld.
2089	18 × 24	Tjandi Kanggan.	situatie.
2090	„	id.	voetstuk hoofdbeeld.
2091	13 × 18	idem, thans Boro-Boedoer.	fragmenten, deurwachters.
2092	„	id.	Gaṇeça.
2093, 2094	„	Tjandi Rambianak, thans ged. Boro-Boedoer.	fragmenten, nāgaspuier, Durgā, Gaṇeça, antefix, voetstukken.
2095	18 × 24	Tjandi Ngradjeg.	blootgelegde hoek.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2096	18 × 24	Tjandi Ngradjeg, thans Mendoetterrein.	fragmenten.
2097	„	Tjandi Sewoe.	hoofdtempel, gedeeltelijk blootgelegd.
2098	24 × 30	id.	„ „ geheel blootgelegd.
2099	18 × 24	id.	„ „ fragmenten.
2100	„	id.	fragmenten bij Oostelijken tusschentempel (voorzijde).
2101	„	id.	zelfde (achterzijde).
2102	„	id.	plein tusschen 2de en 3de rij bijtempels, Zuid.
2103	„	id.	zelfde, West.
2104	21 × 26	id. thans Mus. Bat.	kop.
2105	18 × 24	id. één thans Mus. Bat.	Buddha's.
2106, 2107	„	Tjandi Plaosan, thans Mus Bat.	Noord-tempel, Bodhisattwa Noord-portaalnis.
2108	„	id. thans Mus. Magelang 49.	idem Zuid-portaalnis.
2109	„	„ „ „ Magelang 46a.	Zuid-tempel, Bodhisattwa Noord-portaalnis.
2110, 2111	„	„ „ „ Magelang 46.	idem Zuid-portaalnis.
2112	„	„ „ „ Magelang 45	Awalokiteçwara, Noord. gravenwijk.
2113	„	„ „ „ Magelang 44.	idem.
2114	„	„ „ „ Magelang 43.	Tārā, Zuid. gravenwijk.
2115	„	„ „ „ Magelang 42.	idem.
2116, 2117	„	Tjandi Plaosan.	reliefs Noord-tempel, Noordkamer.
2118, 2119	„	id.	„ „ „ Zuidkamer.
2120	„	id.	relief Zuid-tempel, Noordkamer.
2121, 2122	„	id.	reliefs „ „ Zuidkamer.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2123	18 × 24	Tjandi Plaosan.	relief Zuid-tempel, Noordkamer.
2124	„	Tjandi Loemboeng.	complex van uit het Zuid-Oosten.
2125	„	id.	hoofdtempel, Westgevel.
2126	24 × 30	id.	complex van uit het Noorden.
2127	18 × 24	Tjandi Prambanan.	Çiwa-tempel, eerste Rāmāyaṇa-relief.
2128	„	id.	Nandi-tempel, Sūrya en Candra.
2129	24 × 30	id., thans Mus. Bat.	tempel tegenover Wiṣṇu, Çiwakop.
2130-2132	13 × 18	Tjandi Prambanan.	Garuḍa.
2133	18 × 24	Magelang, coll. Lim Joe Tjoan.	bronzen Buddha.
2134	„	id.	bronzen Awalokiteçwara.
2135	„	id.	zelfde, achterzijde.
2136	„	id.	bronzen en zilveren Çiwa's.
2137	13 × 18	id.	bronzen Bodhisattwa.
2138	„	id.	twee bronzen Kuwera's.
2139	„	id.	bronzen Wasudhārā en Kauwerī.
2140	„	id.	bronzen Gaṇeça en Padmapāṇi.
2141	„	id.	drie schellen.
2142	„	id.	bronzen wierookbrander.
2143, 2144	„	id.	bronzen spiegelhandvat.
2145	18 × 24	Semarang, coll. Steinmetz.	Buddha tusschen twee Bodhisattwa's (brons).
2146	„	id.	bronzen Mañjuçrī.
2147	„	id.	bronzen Buddha.
2148	„	id.	bronzen god tusschen twee satellieten, met jaartal 1486 (?).
2149	13 × 18	id.	bronzen Çrī en twee Awalokiteçwara's.
2150	„	id.	zilveren Çiwa.
2151	„	id.	bronzen Gaṇeça.
2152	„	id.	bronzen Kuwera met inscriptie

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2153	24 × 30	Balak, thans Mus. Bat. E 46.	koperplaat uit 814, voorzijde.
2154	„	id.	zelfde, achterzijde.
2155	„	Pakis, thans Mus. Bat E 47.	koperplaat uit 1188.
2156	18 × 24	Tjĕbongan.	steenen Gaṇeça.
2157	„	Kraginan, thans regentserf Magelang.	steenen nandi.
2158-2160	24 × 30	Toek Mas.	rotsinscriptie.
2161, 2162	12 × 30	id.	„
2163	24 × 30	Bangkalan.	Oud-Hollandsch gebouwtje.
2164	„	id.	poort.
2165	12 × 18	Tjandi Batjĕm	Zuid-West-hoek.
2166	„	id.	detail Zuid-kant.
2167	„	id.	detail West-kant.
2168	„	Tjandi Kali-tjilik.	monsterkop Noord-zijde.
2169	„	id.	idem West-zijde.
2170	„	id.	idem Zuid-zijde.
2171	„	id.	idem Oost-zijde.
2172	„	id.	bovenbanden Noord-zijde.
2173	„	id.	idem West-zijde.
2174	„	id.	idem Zuid-zijde.
2175	„	id.	idem Oost-zijde.
2176	„	id.	Zuidgevel na schoonmaak.
2177	„	Djaring (Lodājā).	beschreven steen uit 1103.
2178, 2179	„	Ponggoh (Srĕngat).	steenen Garuḍa.
2180	„	Gambar (Srĕngat).	staand steenen beeld.
2181	„	id.	monsterkoppen en zittend steenen beeld.

Afgesloten 31 Maart 1915.

BIJLAGE B.

Stand van het teekenwerk.

1ste Kwartaal 1915.

Tjandi Setan.

7. vooraanzicht (1 : 20).
8. „ „
9. zijaanzicht „
10. „ „
11. „ „
12. situatie (1 : 100).

Tjandi Panggih.

1. onderbouw van de yoni (1 : 20).

Tjandi Tikoes.

1. plattegrond (1 : 20).
2. Westaanzicht (1 : 10).
3. Noordaanzicht en doorsnede (1 : 10).
4. Zuidaanzicht (1 : 10).

Tjandi Kali-tjilik en Sawentar.

nog onderhanden.

Kort Verslag
aangaande de werkzaamheden aan de Tjandi's Kali-tjilik en Sawentar.

Tjandi Kali-tjilik.

Al wijkt de tegenwoordige toestand van Kali-tjilik in bijzonderheden eenigszins af van de beschrijvingen in de Rapporten van 1864 (Hoepermans), 1891 (Verbeek) en 1908 (Knebel), in het algemeen kan wel worden aangenomen, dat deze onveranderd gebleven is.

De werkzaamheden aan dit monument, dat met uitzondering van den top en den voet, nog in zijn geheel in goed verband overeind staat, moesten van een anderen aard zijn, dan die, welke zijn toegepast bij de behandeling van blootgegraven tempelvoeten zonder bovenbouw.

Niet alleen voor een secure opmeting, maar ook voor het treffen van een goede voorziening, was het noodig een omgaanden steiger te maken.

Toen het grootste onkruid van den top was weggeruimd, kon worden geconstateerd, dat ook boven de kroonlijst in een vierkant grondvlak is doorgebouwd: zooals bij meerdere tempels zijn ook hier de zijden van den vierkanten bovenbouw voorzien van pilasters, aan elke zijde zeven in getal.

Alleen de basementen van die pilasters zijn hier en daar nog aanwezig, maar met besliste zekerheid konden de afmetingen en de verdeeling nog worden opgenomen. Na deze opmeting werden alle losliggende baksteenen, die geen verband hielden met de pilasterverdeeling of met de buitengrens van den rompmuur, weggeruimd; dit was noodzakelijk, omdat zoowel tusschen als onder die steenen in elkaar gegroeide

wortelmassa's waren opgehoopt en hier en daar ook teelaarde gevormd was, waaruit na elken Oostmoesson opnieuw plantjes ontkiemen en opschieten.

Na een grondigen schoonmaak van den ongelijken boventop werden alle gaten en voegen met kleingeklopte kalisteenen aangevuld en met vloeibare specie volgegoten op eene wijze, dat het regenwater goed naar buiten kon afvloeien.

Tusschen de kroonlijst en de pilasterbasementen bovengenoemd zijn nog gedeelten aanwezig van twee buitengewoon mooi behakte breede banden; de bovenste is 25 c.M. hoog, op de hoeken en in het midden onderbroken door meer vooruitstekende gedeelten, die op zich zelve weer geornamenteerd zijn: aan elke zijde van den vierkanten bouw bestaat deze band dus uit vijf deelen: drie meer vooruitstekende en twee lagere meer terugliggende; ornament van deze laatste is gehakt in vier vlakken, waarvan twee den vorm hebben van een compleet parallelogram, terwijl de twee andere worden verbroken door de loodrechte zijden van de geornamenteerde vooruitstekende deelen: elk paneel wordt begrensd door bossings of indiepingen en ligt ééner- en anderzijds van het midden, met een der scherpe hoeken naar boven rechts of naar boven links.

De wel doordachte versieringswijze springt onmiddelijk in het oog, vooral als men de twee banden in onderling verband beschouwt.

De bovenste is smal, met paneelversiering in stijgende lijnen; de onderste is breed, met blad- en krulornament, dat meer als aanvulling beschouwd kan worden en de karakteristiek behakte en prachtig gestyleerde dierfiguren aan de beide einden verbindt.

De geringe afstand tusschen de twee banden is slechts 30 c.M. (de onderste band is 40 c.M. breed en rust onmiddelijk op de kroonlijst) en juist daarom zoo merkwaardig, omdat de donkere schaduwlijnen der terugspringende steenlagen een scherpe afscheiding voldoende sprekend hebben weergegeven.

Uit den aard van de zaak waren deze geornamenteerde banden geheel volgegroeid met mos en onkruid; op den langen duur heeft dit tengevolge gehad, dat verschillende ornamenten geheel verbrijzeld waren; deze werden verwijderd en door vlakke steenen vervangen; op sommige plaatsen was het noodzakelijk de meest overstekende en ook overhellende gedeelten af te breken, in de eerste plaats om diep ingegroeide wortels te kunnen verwijderen en in de tweede plaats om te voorkomen, dat bij een val ongerepte deelen konden worden meegesleurd; bovendien was het niet mogelijk die deelen voldoenden steun te geven van onderen, omdat op die plaatsen ook de kroonlijst was weggevallen. Dit was ook het geval met den Zuid-Westhoek, maar daar is het bovenliggend metselwerk (de twee geornamenteerde banden met het basement van den hoekpilaster) blijven hangen op de wortels of takken van een ingegroeiden boom; het was ook daar, dat een groot gedeelte van den bovenbouw kon worden opgemeten.

Het was practisch onmogelijk dien hoek van onderen te steunen; om dat goed te doen, zou het beslist noodzakelijk geweest zijn de vaste ongescheurde muurdeelen uit te tanden en juist door het hakken van die uittanding (en de daardoor noodzakelijk veroorzaakte dreuning) zou ook daar het bovenliggende en overstekende metselwerk tijdelijk den noodigen steun moeten missen en zeer waarschijnlijk loslaten en vallen.

Van den eenen kant zou het misschien meer logisch geweest zijn (op grond van reeds bovengenoemde redenen) dezen Zuid-Westhoek, die een meter buiten den onderliggenden muur overhangt, af te breken, maar van den anderen kant werd ook overwogen, dat een eventueele afbraak rationeel en afdoend zou moeten zijn en ter wille daarvan misschien meer afgebroken zou worden, dan door een natuurlijke afbrokkeling zou geschieden.

Er is getracht de eventueele schadelijke gevolgen van een val te verminderen, door het invoegen en vastzetten van die

steenen, waarvan het verband het minste was verbroken; andere, waarvan de val vroeg of laat onvermijdelijk is, werden niet ingevoegd.

De uitspringende breede penanten van nissen en tempelingang, verbonden door dorpels van natuursteen en bekroond door de monsterkoppen, die binnen het overstek van de kroonlijst zijn opgebouwd, geven aan het tempellichaam een verbazenden steun.

Of het voor een groot deel hieraan te danken is, of aan de grootere elasticiteit van een baksteenbouw boven een bouw in natuursteen, is natuurlijk niet uit te maken, doch het is wel zeer merkwaardig, dat het verband nog absoluut niet heeft geleden door aardbevingen en de tempel glad, vlak en ongescheurd overeind staat.

De monsterkoppen hebben ook weinig geleden en het prachtig beeldhouwwerk met ornamenten, vooral aan de Westzijde, is bijna nog ongeschonden. Als het uitgemaakt is, dat deze koppen wreedheid en vernielzucht moeten uitdrukken, is de beeldhouwer daarmede niet geslaagd; de uitdrukking is zelfs niet ironisch of cynisch, maar eerder gemoedelijk met een glimp van vroolijkheid. De uitpuilende oogen en de grijpklauwen met de doodshoofden daarboven kunnen die stemming niet veranderen; de afwisseling in het ornament is voorbeeldig, buitengewoon juist en zorgvuldig uitgevoerd; niet minder kan dat gezegd worden van de drie geornamenteerde banden van het tempellichaam, verschillend van opzet, verdeeling en behakking.

Voor een groot deel is het profiel van den tempelvoet opgemeten kunnen worden; de trap is voor het grootste gedeelte vervallen, daaromtrent waren dus geen gegevens te verkrijgen; Dr. Verbeek gaf op eene door hem gemaakte teekening met een paar lijnen aan, dat er naast de trap en aan weerszijde van den ingang nisjes geweest zijn.

De grootte van die nisjes was nauwelijks merkbaar aan

een ondiepe inhakking in het tempellichaam; bij de opmeting was het niet duidelijk, wat de lijst, vertikaal gehakt op het tempellichaam, zou moeten beduiden; dit was vooral daarom onduidelijk, omdat deze slechts een paar centimeters uitstak, maar bij vergelijking met tjandi Sawĕntar, is het overtuigend gebleken, dat dit profiel, dat eertijds misschien 20 à 30 c.M. uitstak en dan evenwijdig met den tempelmuur omliep, de lijst geweest moet zijn van de nisjes.

Daar het overbodig genoemd kan worden den tempelvoet wederom op te bouwen en bovendien de gegevens daarvoor zouden ontbreken, is volstaan met het dichtvoegen, terwijl de rondom liggende puinhoopen zooveel mogelijk werden schoongemaakt en met zand en daarna met vloeibare specie werden volgegoten.

De zoogenaamde „bouwput" werd tot de hoogte van den tempelvloer aangeplempt met zand. Eén en ander geeft zeer zeker meer steun en stevigheid aan den geheelen tempel. De binnenruimte is 1,45 M. in het vierkant, de muren zijn tot op een hoogte van 2,45 M. boven den vloer loodrecht opgebouwd, dan springen ze om de drie lagen telkens ongeveer 5 c.M. naar binnen, zoodat ten slotte op een hoogte van 3,85 M. boven den vloer het gat van 50 c.M. in het vierkant werd afgedekt door een zerk van natuursteen. Deze zerk is van onderen behakt met een cirkel op een achtpuntig vlak.

De uitwendige breedte van het tempellichaam is 3,23 × 3,23 M.; de hoogte daarvan met inbegrip van de banden 2,13 M.; de kroonlijst springt 1,11 M. over en is hoog 1,41 M.; de onderbouw van den top (het gedeelte met de twee geornamenteerde banden) is 0,97 M. hoog; het gedeelte daarboven met de pilaster-basementjes hoog 0.48 M.; de hoogte van den voet, voorzoover de profileering afgemeten kon worden, is 1,75 M.; de bovenkant van den voet boven het tegenwoordige maaiveld 3,86 M.; de volle hoogte (dus zonder den eigenlijken top) 8,85 M.

Van het jaartal 1271 met ornament, gehakt op den dorpel van den tempelingang, is een abklatsch gemaakt.

Op het tempelterrein bevinden zich twee staande beeldjes; het eene is zeer beschadigd, heeft glorie, achterstuk en glad voetstuk; twee armen; in de rechterhand een drietand, terwijl het voorwerp in de linkerhand door beschadiging onkenbaar is. Hoog 57 c.M.

Het andere staat op een hoekig bewerkt voetstuk met achterstuk; twee armen; de linkerhand steunt op een knots, die op het voetstuk staat; de rechterarm steunt met de elleboog op de heup en houdt in de gesloten hand een onkenbaar geworden voorwerp; makuṭa; het kleed is tot boven de knieën opgeschort. Hoog 74 c.M.

Tjandi Sawentar.

Zooals deze tempel er stond vóór de ontgraving, had hij veel overeenkomst met Tjandi Kali-tjilik; een tempellichaam op vierkant grondvlak, met basement en kroonlijst; aan drie zijden voorzien van uitspringende penanten met nissen; aan de Westzijde naast den ingang eveneens penanten; nissen en ingang bekroond door monsterkoppen; naast den ingang, beiderzijds, nisjes; drie horizontale banden; de onderbouw van den top ongeveer op dezelfde wijze behandeld en verder de pilasters aan de vier zijden van den top.

Reeds vroeger is gerapporteerd, dat de tempel in een put stond, een gedeelte van het basement en van de trapvleugels aan de vier zijden waren alleen te zien.

Na een voorloopig onderzoek aan de Westzijde, waar de trap ongeveer twee meter werd ontgraven, bleek, dat het alleen door eene uitgebreide ontgraving mogelijk zou zijn, een voldoende diepte te verkrijgen ter blootlegging van den tempel-onderbouw.

Het tempelterrein is 36 Meter in 't vierkant, door een haag van de even hoog liggende sawah's afgescheiden; aan de Westzijde stroomt een kleine kali, terwijl de Zuidzijde

begrensd wordt door een landweg; de hoogte van dit terrein ligt ongeveer drie meter boven het gemiddelde hoogtepeil van de kali, terwijl de vloer van den tempel ongeveer twee meter daarboven ligt.

Met deze gegevens was dus vooraf bekend, dat eene eventueele goede afwatering mogelijk zou zijn, als de onderkant van den nog te ontgraven tempelonderbouw niet lager zou liggen dan ongeveer twee meter onder den tempelvoet, wat gelijk is aan het normale hoogtepeil van de kali. Een onderzoek daarnaar met de bedoeling, om meer zekerheid te krijgen, zou onnoodigen arbeid veroorzaakt hebben, omdat in elk geval, ook al zou de diepte onvoldoende zijn, een geschikte toegang naar den tempel gemaakt moest worden.

Deze ligt bijna op den uitersten Noord-Oosthoek van het ompaggerd terrein, de Westgevel ± 20 Meter uit de kali en de Zuidgevel ± 23 Meter verwijderd van den landweg, te ver en daarom ook te kostbaar om het geheele terrein ten Zuiden en ten Westen af te graven; de toegang zou dus gemaakt moeten worden door middel van een sleuf of hollen weg en de kortste en voordeeligste weg zou zijn in Noordelijke richting op de as van den tempel, maar in de eerste plaats zouden dan twee prachtige waringin-boomen omgehakt moeten worden, (wat een kostbaar werk is), in de tweede plaats was een rechte weg naar de kali voor eene eventueele afwatering de meest gewenschte en in de derde plaats werd overwogen, dat het uitzicht van den tempel, bij aankomst, zooveel mogelijk „vrij" moest zijn.

De weg werd dus genomen ongeveer in de diagonaal van den tempel, richting Z.W.—N.O.

Een en ander is duidelijk op eene situatieteekening aangegeven en er zal dus niet verder uitgewijd worden over de moeielijkheden, aan deze belangrijke ontgraving verbonden, en ook geen nadere beschrijving daarvan worden gegeven; het resultaat is, dat nu de onderbouw aan de Zuidzijde en aan de Westzijde tot en met de trap bloot ligt, voldoende, om te doen zien, hoe uitstekend deze bewaard

gebleven is, hoe prachtig strak en glad de uitvoering geschied is en ook voldoende, om een machtigen indruk bij den beschouwer achter te laten, een indruk, die niet alleen een gevolg is van de geheel bijzondere ligging van het monument, maar misschien nog meer door de juiste verdeeling, de schoone verhoudingen en de absolute afwezigheid van eenig ornament.

Van onderen af bestaat deze tempel uit de volgende hoofddeelen:

1º. Een vierkanten onderbouw met trapuitbouwing, waartegen en tegen den Westgevel hoekuitbouwingen (zgn. valsche profielen).

2º. Een vierkanten onderbouw van den eigenlijken tempel, waarin de vleugels van de trap naar het inwendige en die van de nissen zijn ingebouwd.

3º. De tempel met basement en kroonlijst.

4º. De tempel-afsluiting of top.

1º. Deze *onderbouw* springt 80 c. M. buiten die, genoemd onder 2º, zoodat hierop voldoende plaats was, om de genoemde trapvleugels te plaatsen. De trap ten Westen meet tusschen de vleugels 70 c.M.; de sprong van de uitbouwing is 2,50 M., welke maat ongeveer overeenkomt met de hoogte van den onderbouw, die 2,75 M. is; de hoekuitbouwingen (valsche profielen) tegen de trapvleugels springen naar het Westen ± 1.30 M. en naar het Noorden en het Zuiden ± 0 40 M. uit.

Het profiel van het basement en van de kroonlijst loopt, met eene kleine afwijking bij de hoekuitbouwingen, om tegen de trapvleugels. Het opgaand werk, of het gedeelte tusschen basement en kroonlijst, is aan elke zijde onderverdeeld in twee vakken door middel van twee hoekpilasters en een tusschenpilaster; in het midden van elk dezer vakken is een paneel gemaakt, versierd met opleggingen in den vorm van een Grieksch kruis met ingevulde hoeken; deze

vorm, maar verkleind, herhaalt zich in het midden eenige centimeters dieper: in deze indieping is een halfcirkelvormig voorwerp van 12 c.M. dikte gehakt, waarvan de uiteinden beiderzijds onder het opgelegde of verhoogde kruis doorloopen en daar gevat zijn in indiepingen van 27 c.M. lengte; de Westgevel heeft ook de hoofdpilasters, maar de paneelen schieten daar voor het grootste gedeelte achter de hoekuitbouwingen; deze laatste hebben in plaats van paneelen uitspringend lijstwerk.

De trapvleugels hebben aan den voet (ter hoogte van de eerste trede) een ingediepte sterk sprekende profileering, die aan de vóór- en zijkanten tegen afdammingen doodloopen; daarboven bevindt zich een vlakke uitspringende band, die omloopt langs vóór- en zijvlakken van de vleugels; de vóórzijden zijn hierboven (boven den band) naar buiten uitgebogen en daarop zijn de ruwe trekken van makara-voorstellingen gebijteld; achter deze makara's gaan de voorvlakken in een eenigszins buitenwaarts gebogen lijn omhoog en eindigen in kwartcirkelvormige profielen. Als overgang tusschen het voorvlak en het bovenvlak is lijstwerk gehakt, naar voren omloopend en beiderzijds doodloopend tegen afdammingen.

Het bovenvlak van de vleugels is gelijk aan den bovenkant van den onderbouw.

In de zijwanden zijn indiepingen gespaard, waartegen pilasters zijn uitgebouwd. die over de geheele hoogte door middel van een serie van uit- en inspringende bandjes geprofileerd zijn; ze schijnen de uitstekende breede banden, boven de uitsparingen, te dragen.

Bovendien zijn de buitenmuurvlakken van de trapuitbouwing behakt met de uiteinden van een paar reusachtige vleugels, die in verhouding tot den tempel zoo groot zijn, alsof het de bedoeling was te doen denken, dat de vogel of het fabeldier onder de tempelvloer zou geplaatst zijn.

2°. De *onderbouw van den eigenlijken tempel* springt 35 c.M. naar buiten, is 95 c.M. hoog en heeft in verhouding daarmede een weinig uitspringende kroonlijst met base-

ment, waartusschen een paneel. De profileering loopt bij de hoeken onafgebroken om en dood tegen de trapvleugels.

3^{0}. Over de verdeeling van den *eigenlijken tempel* is in den beginne reeds voldoende uitgewijd; alleen zou nog gememoreerd kunnen worden, dat van de monsterkoppen die aan den Zuid- en Oost-kant uit één stuk gemaakt zijn, die aan den Noord-kant uit twee stukken, terwijl aan de Westzijde de steenlagen van den tempel gewoon doorloopen en dus voor de behakking van den monsterkop geen grootere steenen zijn ingebouwd, maar volstaan is met de uitbouwingen van die steenlagen. Dat de monsterkoppen, zooals Dr. Verbeek op zijne teekening geschreven heeft, schaalvormig zouden zijn uitgehakt en dus, zonder staart, tegen het tempellichaam zouden zijn aangezet, meen ik te moeten tegenspreken; bij de eerste de beste aardbeving zouden ze dan zonder twijfel gevallen zijn. Ik vermoed, dat deze veronderstelling is neergeschreven, omdat de staart van zoo'n monsterkop niet altijd te zien is en die staart dikwijls werd teruggehakt om een goed verband met de andere tempelsteenen mogelijk te maken.

4^{0}. *Tempelafsluiting of top.* Het ondergedeelte van den tempeltop bestaat, evenals te Kali-tjilik (maar minder doeltreffend geornamenteerd), uit twee banden; de breedste, onmiddelijk op de tempel-kroonlijst, is niet met ornament behakt, (het kan zijn, dat dit achterwege gebleven is, omdat ook de antefixen onversierd zijn), de bovenste wel; op dezen bovensten band vormt een terugspringend profiel den overgang tot de vier vlakke, loodrecht opgaande muren van den tempeltop, terwijl in dit lijstwerk aan elke zijde de basementen gevat zijn van de hoekpilasters en van de drie tusschenpilasters.

Aan de Noordzijde zijn de vijf pilasters nog niet afgevallen; ook dáár is nog te zien, dat boven de pilasters wederom twee geornamenteerde banden, gescheiden door een diepliggend profiel, waren aangebracht.

Verder ligt daarboven nog een pilasterbasement, kleiner van maat dan dat van de onderste pilasters; het vermoeden, dat de pilasterserie herhaald is, is dus niet ongegrond, maar er zijn nog tegenstrijdigheden, die opgelost moeten worden, alvorens dat met zekerheid gezegd kan worden: in verband met de onder den grond gevonden steenen, zal het waarschijnlijk mogelijk zijn, het grootste gedeelte van den top op de teekening te completeeren.

Met de ornamenteering van den tempel was nog slechts een begin gemaakt; met uitzondering van den ondersten band met antefixen, was het gedeelte boven de kroonlijst afgemaakt; de behakking aan de monsterkoppen was wel begonnen, maar die werkzaamheden zijn gestaakt; verder is overal wel duidelijk te zien, welke gedeelten van banden, lijsten of antefixen voor ornamenteering bestemd waren, maar alleen de hoofdvormen zijn daarvan aangegeven.

Tengevolge van aardbevingen is de tempel, vooral aan de West- en Oostzijde, belangrijk gescheurd en helt aanmerkelijk naar het Noorden over. Alle gapingen, scheuren en voegen zijn met kalisteenen aangevuld, met vloeibare specie volgegoten en dichtgevoegd; verder is de geheele tempel nauwkeurig schoongemaakt en van onkruid gezuiverd. De bouwput werd met zand aangevuld ter hoogte van den vloer, terwijl het voetstuk, dat op den bodem van den put lag, weer op de oude plaats gezet is; het voetstuk is onbeschadigd, heeft, met uitzondering van den tuit, geen aanmerkelijk' afwijkende vorm of profileering, maar is in het midden van den ondersten band behakt met een ornament, dat een hardloopend of vliegend mannetje moet voorstellen.

De binnenruimte is 1.67 M. in het vierkant; de muren zijn tot een hoogte van 2.70 M. loodrecht opgebouwd, zonder eenige versiering; dan springen ze met vijf steenlagen, elk van ± 20 c.M. dikte, naar binnen over, zoodat er ten slotte een opening van 57 c.M. in het vierkant gespaard bleef. Volgens de mededeeling van Dr. Verbeek is de steen, die

vroeger deze opening afsloot, naar het Regentserf te Blitar gebracht. Er zal nog worden nagezien. of dit mogelijk is en als die steen op de opening past. zal hij te zijner tijd daar wederom worden opgebracht. Onmiddelijk boven dezen deksteen springen de wanden weer terug en vormen een uitgespaarde ruimte, die ongeveer 1.40 M. in het vierkant is en ter hoogte van ongeveer 2,70 M. wederom door overkraging is dichtgestoken.

De ingang van den tempel, die 50 c.M. breed is, was eertijds voorzien van een dubbel deurtje, draaiend op speunen.

In één der muren, naast den ingang, is een kraagsteen of consoletje uitgebouwd.

De uitwendige breedte van het tempellichaam is 3,05 M., de hoogte daarvan met inbegrip van den boven- en den onderband 1,93 M.; de kroonlijst springt 0,68 M. naar buiten over en is 0,95 hoog; het ondergedeelte van den top tot aan de pilasterbasementjes is 0,94 M.; de pilasterhoogte $0{,}98^{5}$ M. en het nog bestaande gedeelte daarboven 0,90 M.; de volle hoogte van den tempel is 10,64 M., terwijl die hoogte boven het maaiveld $\pm$ 6 M. bedraagt.

In de kali, bij het tempelterrein, werd nog gevonden: een mooi bewerkte en gave Gaṇeça, zittend op een lotuskussen; glorie, halssieraad en oepawīta; in de rechtervóórhand houdt hij het tandbrok (afgesleten), in de geopende linkervóórhand ligt het etensbakje, waarin het uiteinde van de slurf rust; in de opgeheven rechterachterhand de vliegenwaaier, in de linker het bidsnoer; verder het derde oog in het voorhoofd, makuṭa en banden om bovenarmen, polsen en enkels. Hoog 32 c.M.

Gedurende de ontgraving, bij den Zuidelijken tempelmuur: een vierarmig staand vrouwebeeldje (Çrī) op dubbel lotuskussen; een accoladevormig, zich naar beneden versmallend achterstuk; een glorie, die van boven halfrond en van onderen rechthoekig is, versierd met uitgespreid krulornament en lintuiteinden; de vóórarmen hangen langs het lichaam naar beneden en de handen houden beiderzijds

de stengels van aren of vruchten; de opgeheven achterhanden houden rechts de schelp, links de tjakra; snoer met sluitstuk, dat tot onder de knieën afhangt; halssieraad; buikband met parelen bezet en drie punt-versieringen; kleedje, dat ongeplooid afhangt en tot de enkels reikt; hooge haartooi, op het voorhoofd vastgehouden door middel van een versierden band en van boven met een eenvoudig snoertje saamgebonden, zoodat het bovengedeelte een bolronden vorm heeft. Onbeschadigd. Hoog 70 c.M.

De Adj. Bouwkundige,
P. J. PERQUIN.

Blitar, Maart 1915.

Eenige opmerkingen aangaande den val van Majapahit.

De regent van Modjokerto. R. A. A. Kromo Djojo Adinegoro, wiens belangstelling in de oudheden en de geschiedenis van zijn land bekend is, stelde mij een nota met enkele opmerkingen over den val van Majapahit ter hand, waartoe de laatste vondsten in zijn afdeeling, grootendeels ook een gevolg van zijn initiatief, hem aanleiding hadden gegeven. De nota was in den vorm, waarin ik haar ontving, niet voor publicatie bestemd, doch de regent gaf mij vrijheid desgewenscht van den inhoud gebruik te maken. Ik meen niet beter te kunnen doen dan dien inhoud hieronder weer te geven, zoodat ook andere belangstellenden er kennis van kunnen nemen.

Het is bekend, dat de Javaansche traditie de verovering van Majapahit in 1400 çaka stelt en in overeenstemming daarmee is het, dat in den Pararaton van den laatsten daar vermelden koning van Majapahit verhaald wordt, dat deze in 1400 den kraton verliet. Daartegenover bewijzen de inscripties van 1408, dat er in dat jaar nog Hinduvorsten regeerden, die, bij andere titels, zich ook koning van Majapahit noemden. Een verklaring van die tegenstrijdigheid is het eerst gegeven door Dr. Brandes [1]), en wel deze, dat die titel zeer wel ook gevoerd kan zijn door een eventueelen veroveraar. Is deze verklaring van Brandes juist — en dat is zij hoogst waarschijnlijk, waar in een dier inscripties met zooveel woorden van een strijd tegen Majapahit gesproken wordt — dan volgt daar vanzelf uit, dat die verovering van Majapahit in 1400 heeft plaats gehad door een Hinduvorst, en niet door de Mohammedanen.

1) Notulen Bat. Gen. 1888 blz. XIV: v. g. I. Verhand. LX (1913) blz. 213.

Doch waar hoorden nu die veroveraars thuis? Het is opmerkelijk, dat de inscripties in kwestie alle dicht bijeen liggen, in Doekoehan Doekoeh, Djijoe en Modjodjĕdjĕr, en nu is onlangs nog weer een steen gevonden, met jaartal 1422, in de eveneens niet ver afgelegen desa Genting. Het ligt dus voor de hand het centrum van de macht dezer vorsten in diezelfde buurt te zoeken en werkelijk zijn, op een paar paal afstand van bovengenoemde plaatsen, laatstelijk fundamenten gevonden over een uitgestrektheid van ± 6 baoes in het gehucht Koeṭogirang (desa Mĕndĕk). Die fundamenten wijzen door hun aanleg en omvang op een kraton, terwijl bovendien samenhang blijkt te bestaan met de op 1 1/2 paal afstand gelegen poorten van Djĕdong.

Van de geschiedenis van Djĕdong zijn we door de daar gevonden jaartallen eenigermate op de hoogte. Er zijn inscripties gevonden van 832 en 848, dus juist vóór de regeering van Siṇḍok, er zijn er eveneens van de elfde tot de veertiende eeuw. Doch ook in de tusschengelegen periode van Airlangga moet deze plaats belangrijk geweest zijn. Daarop wijzen de met zekerheid aan diens tijd toe te schrijven oudheden van Djolotoendo en Poetjangan (de kluizenarij Pucangan) in de nabijheid: verder lag blijkens de inscripties Airlangga's kraton te Kahuripan, terwijl een desa van dien naam een paar paal van Koeṭogirang afligt. Ook de andere naam van Airlangga's kraton, Wwatan mās, „Gouden brug" zou zich gereedelijk laten verklaren uit het feit, dat tusschen de fundamenten van Koeṭogirang en de bijbehoorende poorten van Djĕdong drie riviertjes overbrugd moeten zijn geweest. Na Airlangga is deze kraton wellicht die van de rijkshelft Janggalā gebleven, gelijk nog Sieburgh blijkens de mededeeling bij Verbeek [1]) een der Djĕdongsche poorten als „ingang tot het verblijf (kraton) der oude vorsten van Djengala" heeft hooren bestempelen. In elk geval is deze plaats bekend en bewoond gebleven, getuige de jaartallen

1) Oudheden van Java, pag. 244.

1041, 1189, 1248, 1298, 1307 en 1378, dus ook nadat de heerschappij over Java in handen was gekomen van de dynastie van Ken Angrok.

Mag dus aangenomen worden, dat in deze omgeving een reeks van Javaansche koningen geresideerd heeft en wel van een dynastie, die plaats heeft moeten maken voor die van Singhasāri-Majapahit, en blijkt verder, dat de plaats ook na hun onttroning van belang gebleven is, dan verklaart zich tevens, waarom we juist hier de latere tegenstanders van Majapahit terugvinden. Ze waren of deden zich voor als de representanten van Airlangga's afstammelingen en dan was de plaats, waar die vorsten vroeger gevestigd geweest waren, de aangewezen plek voor den zetel hunner nieuwe heerschappij. Ook van de zijde der Majapahitsche koningen zelve schijnt overigens een soort antagonisme tegenover deze omgeving bestaan te hebben; hoe anders te verklaren, dat Hayam Wuruk op zijn vele en uitgebreide, in den Nāgarakṛtāgama beschreven, reizen noch Djĕdong, noch Djolotoendo, noch Poetjangan, noch iets anders in deze streek bezocht?

Het was dus vanuit Koeṭogirang of althans uit die buurt, dat de Girindrawarddhana's in 1400 Majapahit veroverden en den laatsten koning dwongen zijn kraton te verlaten; ze namen daarna wel den titel koning van Majapahit aan, doch vestigden zich er niet [1]). De oude hoofdstad bleef bestaan, doch ontdaan van allen luister eener residentiestad. Zij kon dus, eenige jaren na de verovering, in de Portugeesche berichten nog zeer wel de grootste van Java genoemd worden. Haar belangrijkheid verdween echter gaandeweg, en dit verklaart tevens, waarom er van haar verdwijnen eigenlijk niets bekend is. Allengs begon hier, gelijk elders, de Islam meer en meer de overhand te verkrijgen; de bevolking bekeerde zich en wie zich niet in den nieuwen staat van zaken schikken kon, trok weg. Enkele niet bekeerden zal men er ook nog

1) Hetgeen zij zeker wel gedaan zouden hebben, indien zij zelve tot het Majapahitsche huis behoord hadden.

wel langen tijd aangetroffen hebben: wanneer dus b.v. op de koperplaat van 1463 [1]) staat, dat zij te Majapahit beschreven is, dan is er niets tegen om die mededeeling voor juist te houden. Misschien behoorde de schrijver ervan met de zijnen tot de groep uitgewekenen, die zich tegen den Tengger gevestigd hebben — daar althans is de koperplaat gevonden — en in dat geval zou die verhuizing dus na 1463 hebben plaats gehad. Het verlies van alle politieke beteekenis, gepaard gaande met het wegtrekken van een deel der bevolking, zullen in betrekkelijk korten tijd gestadig aan tot een verval geleid hebben, dat men later aan het geweld van Mohammedaansche veroveraars heeft toegeschreven [2]).

Het resultaat van het bovenstaande is dus, dat de verovering van Majapahit wel overeenkomstig de traditie in 1400 heeft plaats gehad, doch het werk was van een Hindu-Javaansche dynastie, zetelend bij Koeṭogirang. De stad is niet vernietigd, doch verloor alle belangrijkheid en verviel, ook door het geleidelijk veldwinnen van den Islam en vertrek van een deel der bevolking. Een verovering van Majapahit door de Mohammedanen heeft echter nooit plaats gehad.

Tot zoover de opmerkingen van den regent, waarvan zeker door ieder, die zich voor de geschiedenis van Java in dit belangrijk tijdperk interesseert, met belangstelling zal worden kennis genomen. Moge de auteur nog langen tijd op even krachtdadige wijze als tot dusver met woord en daad mede blijven werken bij het onderzoek naar Java's verleden.

N. J. Krom.

Maart 1915.

---

1) Tijdschr. Bat. Gen. LV (1913) blz. 257.

2) Eenigermate hebben fanatieke machthebbers door een meer hardhandige bekeeringsmethode, tempelverwoesting, enz. zeker wel tot het verval meegewerkt: dit is echter geheel iets anders dan een vernieling te vuur en te zwaard.

VASUDHĀRĀ.

EEN JAVAANSCHE VASUDHĀRĀ.

DOOR

Dr. N. J. KROM.

De groote populariteit, die de god des rijkdoms, hetzij dan Kuvera, Vaiçravaṇa, of Jambhala genoemd, in de geheele Indische wereld genoten heeft, maakt het op zich zelf reeds waarschijnlijk, dat ook zijn Çakti in die algemeene bekendheid en vereering moet hebben gedeeld. Inderdaad treffen wij dan ook een aantal afbeeldingen van deze godin, Hāritī, Yakṣī of Çārvī, aan, doch die allen geven haar weer hetzij in een vorm, direct uit dien van haar echtgenoot afgeleid, met overeenkomstige attributen, een vorm, dien men wel gemakshalve met den naam van Kauverī aanduidt, hetzij meer als vruchtbaarheidsgodin in het algemeen, met een kind op haar schoot en andere om haar heen. Daarentegen komt de speciaal Buddhistische vorm, die den naam draagt van Vasudhārā, in de beeldende kunst zeer weinig voor, hetgeen te opmerkelijker is in verband met het niet gering aantal stichtelijke verhalen, dat blijkens Buddhistische teksten aangaande deze godin in omloop was.

Deze zeldzaamheid van Vasudhārā-voorstellingen in de Indische kunst maakt het de moeite waard op haar voorkomen op Java de aandacht te vestigen, en dat te meer, waar zij, voorzoover ons bekend, hier te lande nog niet teruggevonden was [1]), en de vorm, waarin wij haar aantreffen, ook voor de Buddhistische iconographie in het algemeen niet zonder belang is.

Van het Indische vasteland is Vasudhārā het best bekend in een zesarmigen vorm.

---

1) V. g. l. Rapport Oudheidk. Commissie in Ned. Indië 1912 p. 71.

Zoo vindt men haar afgebeeld in Bhagvānlāl Indrājī's Bauddha Mythology of Nepal en op een maṇḍala in de collectie-Hodgson, en evenzoo op twee door Foucher uitgegeven miniaturen en een paar teksten [1]. Zij houdt dan haar eerste rechterhand in varamudrā, heeft in de tweede een juweel en neemt met de derde de zoogenaamde Buddhasmaraṇa-houding aan, terwijl zij in de linkerhanden achtereenvolgens een gouden kruik of roode lotus, een korenaar en het boek Prajñāpāramitā draagt.

Naast deze samengestelde voorstelling komt ook een gewoon menschelijke voor, die wij beschreven vinden in de, eveneens door Foucher uitgegeven [2]) sādhana. Deze noemt de godin: „dvibhujaikamukhīṃ pītāṃ navayauvanābharaṇavastravibhūṣitāṃ, dhānyamañjarīnānāratnavarṣaghaṭavāmahastāṃ dakṣiṇena varadām . . . . ratnasambhavamukuṭinīṃ". Dus: „met twee armen en één aangezicht, geel, getooid met de versierselen en kleederen der eerste jeugd, met in haar linkerhand een korenaar en een kruik, die een menigte juweelen doet regenen, met haar rechterhand gunstverleenend, en met Ratnasambhava in haar hoofdtooi".

Op te merken valt nog, dat een variant van den tekst de juweelenkruik weglaat, zoodat dus de linkerhand alleen de aar draagt.

Het spreekt vanzelf, dat wanneer van zulk een hooger wezen een eenvoudiger en meer samengestelde vorm bekend is, men bij de eerste zien zal, wat eigenlijk de belangrijke attributen zijn: de eenvoudige vorm heeft de attributen, waar het op aankomt, alleen, de samengestelde krijgt er nog enkele minder belangrijke bij.

Wij mogen dus aannemen, dat Vasudhārā in het bijzonder gekarakteriseerd wordt door varamudrā rechts en korenaar links; het Buddhabeeldje uit den hoofdtooi blijkt bij den meerhandigen vorm te zijn weggevallen.

1) Voor een en ander zie men: Foucher, Etude sur l'iconographie bouddhique de l'Inde I (1900) p. 151.

2) Ibid. II (1905) p. 85.

Het toeval heeft gewild dat, waar uit Indië de twee- en de zes-armige Vasudhārā bekend zijn, doch de vierarmige (die er ook wel geweest zal zijn) niet, op Java juist die vierarmige wordt aangetroffen. Het bronsje in kwestie maakt deel uit van de verzameling van nu wijlen den Heer Lim Joe Tjoan, Kapitein der Chineezen te Magelang, en werd bij de opname dier collectie in het kort beschreven als „Çakti" door den Heer Knebel [1]). Het beeldje, dat ruim 10 c.M. hoog is, draagt, gelijk uit de hierbij gereproduceerde foto [2]) blijkt, sporen van verminking aan de rechterzijde beneden, maar is overigens vrij gaaf gebleven. Naar de uitvoering behoort het tot het gewone soort Midden-Javaansche bronsjes, en al kan men het niet onder de fraaiste rekenen, het is toch wel een zeer behoorlijk bewerkt exemplaar. Ook al geven de beide rechterhanden eenige onzekerheid, de determinatie van het beeldje is niet twijfelachtig. In de linkerhand zien wij duidelijk de stengel van de korenaar, het gewone attribuut van Vasudhārā ook in haar eenvoudigsten vorm, in de achterhand het van de zesarmige voorstelling bekende boek Prajñāpāramitā in kropak-vorm. De rechtervoorhand is afgebroken, doch ligt op zoodanige wijze op de knie, dat er alle aanleiding is om aan de varamudrā te denken. De achterhand is op de foto zeer onduidelijk: de Heer Knebel spreekt van een bidsnoer, hetgeen dan een afwijking zou wezen: de zesvormige vorm zou een juweel of Buddhasmaraṇa doen verwachten.

Intusschen is voor de determinatie van het geheel die ééne hand van geen belang.

Vast staat onzes inziens, dat thans van Java naast de Indische twee- en zeshandige Vasudhārā ook een vierarmige bekend is, en dat deze in de voorhanden links de aar heeft en rechts de varamudrā vertoont, terwijl de linkerachterhand de kropak draagt. Niet onaardig is het ten slotte nog op

1) Rapp. Oudh. Comm. 1911 p. 160 no. 6 en plaat 186c.

2) Opname van den Heer Van Erp; foto Oudh. Dienst no. 2139.

te merken, dat van Vasudhārā blijkens een der bovenvermelde miniaturen [1]) een bekend beeld zich bevond te Kāñcīpura (Conjeveram) en dat dit een van de hoogst enkele Voor-Indische plaatsen is, waarvan wij weten dat zij, al was dat dan ook in wat later tijd dan die van het bronsje, in relatie stond met Java [2]).

Februari 1915.

1) Foucher l. l. I, p. 201.
2) Nāgarakṛtāgama, 93 : 1.

DYAḤ LĔMBU TAL.

DOOR

POERBATJARAKA (LESYA).

De naam Dyaḥ Lĕmbu Tal komt, zooals bekend is, twee maal in den Nāg. Krĕt. voor (zang 46 strophe 2 vers 3 en zang 47 vers 1). Volgens de vertaling van Prof. Kern, in de Bijdr. tot de T. L. en Vkk. v. Ned. Ind. 7e volgreeks 9e deel blz. 21, is de persoon, die aldus genoemd wordt, de dochter van Narasiṅhamūrtti en de moeder van Raden Wijaya of Koning Krĕtarājasa. In overeenstemming met deze opvatting verklaart Prof. Kern op de volgende bladzijde, dat met „Narasiṅhamūrttisutātmaja" voorkomende in de oorkonde van 1216, door Dr. Brandes behandeld in zijn Pararaton blz. 78 regel 7, ⁰sutā + ātmaja d.i. *dochters*-zoon bedoeld wordt, terwijl natuurlijk op zich zelf beschouwd dit woord evengoed ⁰suta + ātmaja d. i. *zoons*-zoon kan beteekenen. Het woord is dan ook door Dr. Brandes ibid. blz. 80 regel 6 v. o. vertaald met „zoon van *den* uit Narasiṅha's evenbeeld geborene" [1]). Deze opvatting van Dr. Brandes, dat Raden Wijaya de kleinzoon is van Narasiṅhamūrtti uit een *zoon*, schijnt mij aannemelijker te zijn dan die van Prof. Kern. Bij nadere lezing van dit stuk van het gedicht kwam het mij namelijk voor, dat ook daarvan een andere verklaring mogelijk is en wel deze, dat Dyaḥ Lĕmbu Tal niet de *moeder* is van R. W. maar juist de *vader*. Voor de duidelijkheid volgen hier de bedoelde verzen [2]):

1) Het doet er natuurlijk niets toe, dat Dr. Brandes niet wist dat „Narasiṅhamūrtti" één enkele eigennaam is, en daarom het laatste lid met „evenbeeld" vertaalt.

2) Eind van zang 46 en begin van 47.

ndan rakweki n-atĕmw-amiṅtiga sirān wwaṅ sānak arddhāparö,

āpan rakwa Bhaṭāra Wiṣṇu mamisan parṇnaḥnirān tan madoḥ,

lāwan çrī-Narasiṅhamūrtty awĕka ri dyaḥ Lĕmbu Tal suçrama,

saṅ wīreṅ laga saṅ [1]) dhinarmma ri Mirĕṅ Boddhapratiṣṭhāpagĕḥ.

dyaḥ Lĕmbu Tal sira maputra ri saṅ narendra,

nā don nirān rĕsĕp amiṅtiga len suputrī.

Dat is:

„Dit is het, waarom de met elkaar getrouwden elkander in den derden graad bestonden, en dus vrij naverwant waren. Immers Bh. Wiṣṇu(warddhana) was verwant in den eersten graad, in een niet verre familiebetrekking, met Z.H. Narasiṅhamūrtti, die tot zoon had den wakkeren Dyaḥ Lĕmbu Tal, den dappere in den oorlog, die te Mirĕṅ bijgezet is en vereeuwigd door de oprichting van een Buddhistisch beeld. Dyaḥ Lĕmbu Tal nu had als zoon den koning (Krĕtarājasa). Daarom stond deze. (haar) liefhebbend. in (de familie-relatie van) den derden graad tot de prinsessen" [2]).

Door deze opvatting worden mijns inziens de twee door Prof. Kern aangewezen dubbelzinningheden opgelost, en wel 1e die in „Narasiṅhamūrttisutātmaja", waarmee inderdaad „⁰suta + ātmaja" bedoeld wordt. 2e dat van Dyaḥ Lĕmbu Tal, een vrouw, gezegd zou worden, dat zij „dapper in den oorlog" is; het ligt veel meer voor de hand, dat die eigenschap aan een man toegeschreven wordt.

Aanleiding tot de opvatting van Prof. Kern zou hierdoor gegeven kunnen zijn, dat het woord „dyaḥ" in het Nieuw-Jav. uitsluitend een vrouwelijk begrip aangeeft, terwijl het in

---

1) Dit woord ontbreekt in den tekst van Prof. Kern, doch komt in het gedicht zelf voor, waardoor de maat neit gestoord wordt.

2) Bij deze vertaling zijn grootendeels de woorden van Prof. Kern gebezigd.

het Oud-Jav. gemeenslachtig is. Voorbeelden daarvan zijn overvloedig; zoo treft men b.v. in zang 45 strophe 4 vers 3 „dyaḥ Wijaya" aan, waar van zelf spreekt, dat Wijaya een man is.

Uittreksel

UIT HET

Verslag over de oudheidkundige werkzaamheden in Atjèh in het eerste kwartaal 1915.

UITGEBRACHT DOOR

J. J. de Vink.

Hoewel ik in mijn vorig verslag meldde, dat ik mijn werkzaamheden zou verplaatsen naar Peureulak bij Idi, heb ik aan dat voornemen geen gevolg gegeven tengevolge van nieuwe vondsten in de omstreken van Koeta Radja.

Nog in December werd met Dr. Hoesein Djajadiningrat een tocht ondernomen naar de IX Moekims (Daroj), waar in kampong Biloej vele gravencomplexen werden aangetroffen, daaronder een sultanscomplex, hetwelk volgens Dr. Djajadiningrat van zeer veel belang is. Verder werd in kampong Lam Tadoek één belangrijk graf gevonden.

Nadat hier foto's en abklatschen gemaakt waren, werden de werkzaamheden verplaatst naar kampong Poengè in de onderafdeeling Koeta Radja. Hier werden vele complexen aangetroffen en ontgraven; er waren wel met grafschriften, doch geen enkele van belang. Op advies van Dr. Djajadiningrat werden wel enkele abklatschen, doch geen foto's gemaakt.

Ook ben ik herhaaldelijk in allerlei andere kampongs geweest om gravencomplexen te onderzoeken; wanneer ik een of ander gevonden had, deed ik denzelfden tocht nog eens met Dr. Djajadiningrat. Tot nu toe leverden die tochten echter geen resultaat op.

Bij dit verslag is een calque gevoegd van de kaart van Koeta Radja en omstreken (schaal 1: 40.000) van Lho Nga

tot Ladong en Indrapoeri, waarop zijn aangegeven de plaatsen, waar graven abgeklatscht en gefotografeerd zijn.

In het begin van Januari ben ik naar Daja (Westkust) geweest en bezocht onder militaire dekking den grafsteen van Poteu Meureuhōm Daja op Tjot Glé Djong. Te Daja heb ik een door Dr. Djajadiningrat ontdekten sultansbrief (sarakata met de tjap sekoereuëng) van den eigenaar aangekocht en opgezonden naar Batavia.

Verder werden verzonden de cliché's van Toean di Kandang I-IV, Kramat Toean di Soré, Teungkoe Saïd (op Tjot Lam Raja), Toean Meurah, Blang Toetoeng, Blang Lam Oedjoeng, Teungkoe Gloempang, Teungkoe Ba Asan, Oeleè Loeëng, kampong Kandang en Meureuhōm Daja, benevens de abklatschen van Oeleè Loeëng, Radja Pirak, Teungkoe di Moeliëng, Koeboe Aneu Oeleè Balang, Saïd Meuroedin, Toean di Bandar, Tjot Ba Beum, Djarat Raja, Toean Siah en Toean di Kandang (Biloej).

In dit kwartaal werd voor *f* 2350.— verwerkt.

Als een bijzonderheid vermeld ik nog een legende, verbonden aan kampong Bitaj en door een ouden man ter plaatse verteld. Op de hoeken dier begraafplaats (Djarat Manjang) zouden potten met kostbaarheden zijn begraven, die echter alleen terug te vinden zijn na een feestmaal (kanoeri), waarbij een wit varken geslacht wordt. De grafsteenen zijn gedeeltelijk geschonden en dragen overigens volgens Dr. Djajadiningrat geen belangrijke inscripties.

Koeta Radja, Maart 1915.

Zevende lijst van foto's

UIT

Atjèh.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
951	24 × 30	Pandé (Meunassa Kandang).	Gezicht op 't gravencomplex Toean di Kandang van uit den Noord-Oost-hoek.
952	„	Toean di Kandang Ie complex.	Graf II, zijde 5.
953	„	id.	„ „ „ 7.
			„ „ „ 6 en 8
954	„	id.	Graf III, zijde 5.
955	„	id.	„ „ „ 6.
956	„	id.	„ „ „ 7.
957	„	id.	„ „ „ 8.
958	„	id.	Graf V, zijde 5.
959	„	id.	„ „ „ 6.
960	„	id.	„ „ „ 7.
961	„	id.	„ „ „ 8.
962	18 × 24	id.	Graf VII, zijde 5.
963	„	id.	„ „ „ 6.
964	„	id.	„ „ „ 7.
965	„	id.	„ „ „ 8.
966	„	id.	Graf XIV, zijde 1 en 5
967	„	id.	„ „ „ 2 en 6.
968	„	id.	„ „ „ 3 en 7
969	„	id.	„ „ „ 4 en 8
970	„	id.	Graf XVIII, zijde 7 en 1
971	„	id.	„ „ „ 8 en 2.
972	„	id.	„ „ „ 5 en 3.
973	„	id.	„ „ „ 6 en 4.
974	„	Toean di Kandang IIe complex.	Graf X, zijde 5.
975	„	id.	„ „ „ 6.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
976	18 × 24	Toean di Kandang, IIe Complex.	Graf X, zijde 7.
977	„	id.	„ „ „ 8.
978	„	id.	Graf XI, topstuk.
979	„	id.	Graf XII, zijde 5.
980	„	id.	„ „ „ 6.
981	„	id.	„ „ „ 7.
982	„	id.	„ „ „ 8.
983	„	id.	Graf XIII, zijde 5.
984	„	id.	„ „ „ 6.
985	„	id.	„ „ „ 7.
986	„	id.	„ „ „ 8.
987	„	id.	Graf XIV, zijde 5.
988	„	id.	„ „ „ 6.
989	„	id.	„ „ „ 7.
990	„	id.	„ „ „ 8.
991	„	id.	Graf XVIII, zijde 5.
992	„	id.	„ „ „ 6.
993	„	id.	„ „ „ 7.
994	„	id.	„ „ „ 8.
995	24 × 30	id.	Gezicht uit den Zuid-Westhoek.
996	18 × 24	Toean di Kandang, IIIe Complex.	Gezicht van uit het Zuiden.
997	„	id.	Gezicht van uit het Zuiden met op den achtergrond het IIe complex.
998	„	id.	Gezicht op het complex, linker gedeelte.
999	„	id.	Gezicht op het complex, rechter gedeelte.
1000	„	id.	Graf III, zijde 5.
1001	„	id.	„ „ „ 6.
1002	„	id.	„ „ „ 7.
1003	„	id.	„ „ „ 8.
1004	„	id.	„ „ topstuk.
1005	„	id.	Graf IV, zijde 5.
1006	„	id.	„ „ „ 6.
1007	„	id.	„ „ „ 7.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1008	18 × 24	Toean di Kandang IIIe Complex.	Graf IV, zijde 8.
1009	„	„	„ „ topstuk.
1010	„	„	Graf VI, zijde 5.
1011	„	„	„ „ „ 6.
1012	„	„	„ „ „ 7.
1013	„	„	„ „ „ 8.
1014	„	„	Graf VII, zijde 5.
1015	„	„	„ „ „ 6.
1016	„	„	„ „ „ 7.
1017	„	„	„ „ „ 8.
1018	„	„	Graf XI, zijde 1.
1019	„	„	„ „ „ 2.
1020	„	„	„ „ „ 3.
1021	„	„	„ „ „ 4.
1022	„	„	Graf XIV, zijde 5.
1023	„	„	„ „ „ 6.
1024	„	„	„ „ „ 7.
1025	„	„	„ „ „ 8.
1026	„	„	Graf XV, zijde 1.
1027	„	„	„ „ „ 2.
1028	„	„	„ „ „ 3.
1029	„	„	„ „ „ 4.
1030	„	„	Graf XIX, zijde 1.
1031	„	„	„ „ „ 2.
1032	„	„	„ „ „ 3.
1033	„	„	„ „ „ 4.
1034	24 × 30	„	Graf XXI, zijde 5.
1035	„	„	Graf XXIII, zijde 5.
1036	18 × 24	„	Graf XXIV, zijde 5.
1037	„	„	„ „ „ 6.
1038	„	„	„ „ „ 7.
1039	„	„	„ „ „ 8.
1040	„	„	„ „ topstuk.
1041	24 × 30	„	Graf XXV, zijde 1.
1042	„	„	„ „ „ 2.
1043	„	„	„ „ „ 3.
1044	„	„	„ „ „ 4.
1045	18 × 24	Toean di Kandang IVe Complex.	Graf XI, zijde 5.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1046	18 × 24	Toean di Kandang IVe Complex.	Graf XI, zijde 6.
1047	„	id.	„ „ „ 7.
1048	„	id.	„ „ „ 8.
1049	„	id.	„ „ topstuk.
1050	„	id.	Graf XII, zijde 5.
1051	„	id.	„ „ „ 6.
1052	„	id.	„ „ „ 7.
1053	„	id.	„ „ „ 8.
1054	„	id.	„ „ topstuk.
1055	„	Kramat Toean di Soré.	Graf I, zijde 5.
1056	„	id.	„ „ „ 6.
1057	„	id.	„ „ „ 7.
1058	„	id.	„ „ „ 8.
1059	„	Teungkoe Said (op Tjot Lam Raja).	Graf I, zijde 1.
1060	„	id.	„ „ „ 2.
1061	„	id.	„ „ „ 3.
1062	„	id.	„ „ „ 4.
1063	„	id.	„ „ „ 5.
1064	„	id.	„ „ „ 6.
1065	„	id.	„ „ „ 7.
1066	„	id.	„ „ „ 8.
1067	24 × 30	Peulanggalan, (Meunassa Kg. Djawa); complex Toean Meurah.	Gezicht van uit den Zuid-Oost-hoek.
1068	18 × 24	id.	Graf III, zijde 5.
1069	„	id.	„ „ „ 6.
1070	„	id.	„ „ „ 7.
1071	„	id.	„ „ „ 8.
1072	„	id.	Graf IV, zijde 5.
1073	„	id.	„ „ „ 6.
1074	„	id.	„ „ „ 7.
1075	„	id.	„ „ „ 8.
1076	„	id.	„ „ topstuk.
1077	24 × 30	id.	Graf V, zijde 5.
1078	„	id.	„ „ „ 6.
1079	„	id.	„ „ „ 7.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.			
1080	24 × 30	Peulanggalan, (Meunassa Kg. Djawa); complex Toean Meurah.	Graf	V.	zijde	8.
1081	18 × 24	id.	Graf	VII,	zijde	5.
1082	„	id.	„	„	„	6.
1083	„	id.	„	„	„	7.
1084	„	id.	„	„	„	8.
1085	„	id.	Graf	VIII,	zijde	5.
1086	„	id.	„	„	„	6.
1087	„	id.	„	„	„	7.
1088	„	id.	„	„	„	8.
1089	„	id.	„	„	topstuk.	
1090	„	Pandé (Meunassa Baroe), complex Blang Toetoeng.	Graf	IV,	zijde	5.
1091	„	id.	„	„	„	6.
1092	„	id.	„	„	„	7.
1093	„	id.	„	„	„	8.
1094	„	id.	Graf	V.	zijde	5.
1095	„	id.	„	„	„	6.
1096	„	id.	„	„	„	7.
1097	„	id.	„	„	„	8.
1098	„	id.	Graf	VII,	zijde	5.
1099	„	id.	„	„	„	6.
1100	„	id.	„	„	„	7.
1101	„	id.	„	„	„	8.
1102	„	id.	Graf	XIV,	zijde	5.
1103	„	id.	Graf	XXIV,	zijde	8.
1104	24 × 30	id.	Situatie van het gravencomplex uit den Zuid-Oost-hoek			
1105	„	Peulanggahan (Meunassa Kg. Djawa); complex Blang Lam Oedjoeng.	Graf	I,	zijde	5.
1106	18 × 24	id.	Graf	III,	zijde	5.
1107	„	id.	„	„	„	6.
1108	„	id.	„	„	„	7.
1109	„	id.	„	„	„	8.
1110	„	Djawa (Meunassa Kg. Djawa): complex Teungkoe Glompang.	Graf	I,	zijde	5.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1111	18 × 24	Djawa (Meunassa Kg. Djawa); complex Teungkoe Glompang.	Graf I, zijde 5a.
1112	„	id.	„ „ „ 6.
1113	„	id.	„ „ „ 6a.
1114	„	id.	„ „ „ 7.
1115	„	id.	„ „ „ 7a.
1116	„	id.	„ „ „ 8.
1117	„	id.	„ „ „ 8a.
1118	„	Djawa (Meunassa Kg. Djawa); complex Teungkoe Ba Asan I.	Graf I, zijde 5.
1119	„	id.	„ „ „ 6.
1120	„	id.	„ „ „ 7.
1121	„	id.	„ „ „ 8.
1122	„	id.	Graf II, zijde 5.
1123	„	id.	„ „ „ 6.
1124	„	id.	„ „ „ 7.
1125	„	id.	„ „ „ 8.
1126	„	id.	Graf IX, zijde 5.
1127	„	id.	„ „ „ 6.
1128	„	id.	„ „ „ 7.
1129	„	id.	„ „ „ 8.
1130	„	id.	„ „ topstuk.
1131	24 × 30	id.	Graf X, zijde 5.
1132	„	id.	„ „ „ 6.
1133	„	id.	„ „ „ 7.
1134	„	id.	„ „ „ 8.
1135	18 × 24	id.	Graf XI, zijde 5.
1136	„	id.	„ „ „ 6.
1137	„	id.	„ „ „ 7.
1138	„	id.	„ „ „ 8.
1139	„	id.	Graf XIII, zijde 5.
1140	„	id.	„ „ „ 6.
1141	„	id.	„ „ „ 7.
1142	„	id.	„ „ „ 8.
1143	„	id.	Graf XIV, zijde 5.
1144	„	id.	„ „ „ 6.
1145	„	id.	„ „ „ 7.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1146	18 × 24	Djawa (Meunassa Kg. Djawa); complex Teungkoe Ba Asan I.	Graf XIV. zijde 8.
1147	24 × 30	Teungkoe Ba Asan, IIe Complex.	Graf VII. zijde 5.
1148	„	id.	„ „ „ 6.
1149	„	id.	„ „ „ 7.
1150	„	id.	„ „ „ 8.
1151	„	id.	„ „ topstuk
1152	„	Poeni; complex Oeleè Loeëng.	Gezicht op den Noord-Oost-hoek.
1153	„	id.	Gezicht op den Zuid-Oost-hoek.
1154	„	id.	Gezicht op den Zuid-West-hoek.
1155	18 × 24	id.	Graf I, zijde 5.
1156	„	id.	„ „ „ 6.
1157	„	id.	„ „ „ 7.
1158	„	id.	„ „ „ 8.
1159	24 × 30	id.	Graf III, zijde 5.
1160	„	id.	„ „ „ 6.
1161	„	id.	„ „ „ 7 en 8
1162	„	id.	Graf V, zijde 5.
1163	„	id.	„ „ „ 6.
1164	„	id.	„ „ „ 7.
1165	„	id.	„ „ „ 8.
1166	18 × 24	id.	Graf VI, zijde 5.
1167	„	id.	„ „ „ 6.
1168	„	id.	„ „ „ 7.
1169	„	id.	Graf VIII, zijde 5.
1170	„	id.	„ „ „ 6.
1171	„	id.	„ „ „ 7.
1172	„	id.	„ „ „ 8.
1173	24 × 30	id.	Graf IX, zijde 5.
1174	„	id.	„ „ „ 6.
1175	„	id.	„ „ „ 7.
1176	„	id.	„ „ „ 8.
1177	18 × 24	id.	Graf XI, zijde 5.
1178	„	id.	„ „ „ 6.
1179	„	id.	„ „ „ 7.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1180	18 × 24	Poeni; complex Oeleè Loeëng.	Graf XI. zijde 8.
1181	„	id.	Graf XII. zijde 5.
1182	„	id.	„ „ „ 6.
1183	„	id.	„ „ „ 7.
1184	„	id.	„ „ „ 8.
1185	24 × 30	id.	Graf XIII. zijde 7.
1186	„	id.	„ „ „ 8.
1187	„	id.	„ „ „ 5—6.
1188	„	id.	Graf XV. zijde 5.
1189	„	id.	„ „ „ 7.
1190	„	id.	Graf XXVII. zijde 5.
1191	„	id.	„ „ „ 6.
1192	„	id.	„ „ „ 7.
1193	„	id.	„ „ „ 8.
1194	18 × 24	id.	Graf XXVIII. zijde 5.
1195	„	id.	„ „ „ 6.
1196	„	id.	„ „ „ 7.
1197	„	id.	„ „ „ 8.
1198	„	id.	Graf XXXI. zijde 1.
1199	„	id.	„ „ „ 2.
1200	„	id.	„ „ „ 3.
1201	„	id.	„ „ „ 4
1202	„	Kandang (Meunassa Kandang).	Graf I. zijde 5.
1203	„	id.	„ „ „ 7.
1204	„	id.	Graf II. zijde 5.
1205	„	id.	„ „ „ 7.
1206	„	id.	„ „ „ 8.
1207	24 × 30	Glé Djong (Meunassa Lam Keumawé).	gezicht op Tjot Glé Djong in Daja met het graf van Meureuhom Daja.
1208	18 × 24	id.	Graf II. zijde 5.
1209	„	id.	„ „ „ 6.
1210	„	id.	„ „ „ 7.
1211	„	id.	„ „ „ 8.
1212	24 × 30	id.	Graf III. zijde 5.
1213	„	id.	„ „ „ 6.
1214	„	id.	„ „ „ 7.
1215	„	id.	„ „ „ 8.

Zevende lijst van abklatschen
uit Atjèh.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1657	Blang Lam Oedjoeng (Kg. Peulanggahan).	Graf I. zijde 5.
1658	id.	„ „ „ 6.
1659	id.	„ „ „ 7.
1660	id.	„ „ „ 8.
1661	id.	Graf III. zijde 5.
1662	id.	„ „ „ 6.
1663	id.	„ „ „ 7.
1664	id.	„ „ „ 8.
1665	Teungkoe Glompang (Kg. Peulanggahan).	Graf I. zijde 5 + 5a.
1666	id.	„ „ „ 6 + 6a.
1667	id.	„ „ „ 7 + 7a.
1668	id.	„ „ „ 8 + 8a.
1669	Teungkoe Ba Asan (Kg. Djawa) Ie Complex.	Graf I. zijde 5.
1670	id.	„ „ „ 6.
1671	id.	„ „ „ 7.
1672	id.	„ „ „ 8.
1673	id.	Graf II. zijde 5.
1674	id.	„ „ „ 6.
1675	id.	„ „ „ 7.
1676	id.	„ „ „ 8.
1677	id.	Graf IX. zijde 5.
1678	id.	„ „ „ 6.
1679	id.	„ „ „ 7.
1680	id.	„ „ „ 8.
1681	id.	Graf X. zijde 5.
1682	id.	„ „ „ 6.
1683	id.	„ „ „ 7.
1684	id.	„ „ „ 8.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1685	Teungkoe Ba Asan (Kg. Djawa): Ie Complex.	Graf XI. zijde 5.
1686	id.	„ „ „ 6.
1687	id.	„ „ „ 7.
1688	id.	„ „ „ 8.
1689	id.	Graf XIII. zijde 5.
1690	id.	„ „ „ 6.
1691	id.	„ „ „ 7.
1692	id.	„ „ „ 8.
1693	id.	Graf XVI. zijde 5.
1694	id.	„ „ „ 6.
1695	id.	„ „ „ 7.
1696	id.	„ „ „ 8.
1697	Teungkoe Ba Asan, IIe Complex.	Graf VII, zijde 5.
1698	id.	„ „ „ 6.
1699	id.	„ „ „ 7.
1700	id.	„ „ „ 8.
1701	id.	„ „ top.
1702	Oeleë Loeëng (Kg. Poeni).	Graf XXXI. zijde 1.
1703	id.	„ „ „ 2.
1704	id.	„ „ „ 3.
1705	id.	„ „ „ 4.
1706	Oeleë Loeëng (Kg. Kandang).	Graf I, zijde 5.
1707	id.	„ „ „ 7.
1708	id.	Graf II. zijde 5.
1709	id.	„ „ „ 7.
1710	id.	„ „ „ 8.
1711	Radja Pirak (Kg. Koeala).	Graf I. hoofdeinde. randschrift
1712	id.	„ „ topstuk.
1713	id.	„ „ voeteneinde. randschrift.
1714	id.	Graf II, hoofdeinde. randschrift
1715	id.	„ „ topstuk.
1716	id.	„ „ voeteneinde. randschrift.
1717	id.	„ „ topstuk.
1718	Toean di Moeliëng (Kg. Kandang).	Graf IX, zijde 5.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1719	Toean di Moeliëng (Kg. Kandang).	Graf IX. zijde 6.
1720	id.	" " " 7.
1721	id.	" " " 8.
1722	Koeboe Aneu Oeleè Balang (Kg. Djawa).	Graf V. zijde 1.
1723	id.	" " " 3.
1724	id.	" " " 4.
1725	id.	" " " 5.
1726	id.	" " " 6.
1727	id.	" " " 7.
1728	id.	" " " 8.
1729	id.	Graf VII. zijde 5.
1730	id.	" " " 6.
1731	id.	" " " 7.
1732	id.	" " " 8.
1733	id.	Graf XI. zijde 1.
1734	id.	" " " 2.
1735	id.	" " " 3.
1736	id.	" " " 4.
1737	id.	" " " 5.
1738	id.	" " " 6.
1739	id.	" " " 7.
1740	id	" " " 8.
1741	Said Meuroedin (Kg. Djawa).	Graf I. voeteneinde. randschrift.
1742	Toean di Bandar (Kg. Djawa).	Graf A, zijde 5.
1743	id.	" " " 6.
1744	id.	" " " 7.
1745	id.	" " " 8.
1746	id.	Graf B, zijde 5.
1747	id.	" " " 6.
1748	id.	" " " 7.
1749	id.	" " " 8.
1750	id.	Graf C. zijde 1.
1751	id.	" " " 7.
1752	id.	Graf D. zijde 5.
1753	id.	" " " 6.
1754	id.	" " " 7.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1755	Toean di Bandar (Kg. Djawa).	Graf D, zijde 8.
1756	id.	Graf E, zijde 5.
1757	id.	" " " 6.
1758	id.	" " " 7.
1759	id.	" " " 8.
1760	id.	" " topstuk.
1761	Tjot Ba Beum (Kg. Brawé).	Graf II, zijde 5.
1762	id.	" " " 6.
1763	id.	" " " 7.
1764	id.	" " " 8.
1765	id.	Graf V, zijde 5.
1766	id.	" " " 6.
1767	id.	" " " 7.
1768	id.	" " " 8.
1769	id.	Graf VI, zijde 5.
1770	id.	" " " 6.
1771	id.	" " " 7.
1772	id.	" " " 8.
1773	id.	" " topstuk (links).
1774	id.	" " " (rechts).
1775	Djarat Raja (Kg. Brawé).	Graf VIII, zijde 5.
1776	id.	" " " 6.
1777	id.	" " " 7.
1778	id.	" " " 8.
1779	id.	Graf X, voeteneinde, topstuk.
1780	Toean Siah (Kg. Pango).	Graf III, zijde 3.
1781	id.	" " " 7.
1782	id.	Graf IV, zijde 1.
1783	id.	" " " 2.
1784	id.	" " " 3.
1785	id.	" " " 4.
1786	id.	" " " 5.
1787	id.	" " " 6.
1788	id.	" " " 7.
1789	id.	" " " 8.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1790	Toean di Kandang (Kg. Biloej).	Graf I, zijde 5.
1791	id.	„ „ „ 6.
1792	id.	„ „ „ 7.
1793	id.	„ „ „ 8.
1794	id.	Graf V, zijde 5.
1795	id.	„ „ „ 6.
1796	id.	„ „ „ 7.
1797	id.	„ „ „ 8.
1798	id.	Graf VI, zijde 5.
1799	id.	„ „ „ 6.
1800	id.	„ „ „ 7.
1801	id.	„ „ „ 8.
1802	id.	Graf VII, zijde 5.
1803	id.	„ „ „ 6.
1804	id.	„ „ „ 7.
1805	id.	„ „ „ 8.

Oudheidkundig Verslag

OVER HET

Tweede kwartaal 1915.

---

§ 1. Personeel.

Bij Gouv. Besl. van 25 Juni 1915 no. 31 werd aan ondergeteekende met ingang van 12 Augustus a. s. voor zes maanden verlof naar Europa buiten bezwaar van den lande verleend.

§ 2. Bureau.

De oudheden-inventaris van de residentie Madioen kwam gereed, zoodat thans voortgegaan wordt met de residentie Jogjakarta.

Aanwinsten aan negatieven en teekeningen zijn vermeld in de Bijlagen K, L en O.

§ 3. Reizen.

In het begin van het kwartaal ondernam ik met Dr. Bosch een dienstreis naar Prambanan en Borobudur, waarna de Heer Bosch nog den Diëng bezocht. In Juni begaf ik mij op een contrôlereis in de afdeelingen Kediri, Blitar, Malang, Modjokerto, Pasoeroean, Kraksaän, Bondowoso en Banjoewangi en voorts naar Bali. Het eerste deel van die reis werd medegemaakt door den Heer Perquin, het tweede door den Heer Melville. Eerstgenoemde bezocht bovendien onderscheiden plaatsen in Blitar en Toeloengagoeng, benevens Kalanganjar in Sidoardjo en Kĕdaton in Kraksaän, terwijl de Heer Melville het grootste gedeelte van het kwartaal op den Diëng vertoefde.

§ 4. Bescherming van monumenten.

Aan het verslag van den Heer Perquin over door hem gecontrôleerde tempels wordt het volgende ontleend:

„Op het Wadjak-gebergte werd *Tjandi Sanggrahan* in tamelijk goeden staat aangetroffen: orders werden gegeven voor de schoonmaak. De beelden zijn nog aanwezig. Door de bevolking wordt deze tempel Tjandi Proedoeng genoemd. Na ontgraving en opmeting zal nog nader moeten blijken, of de in Rapp. 1908 p. 195 genoemde „bijzonderheid" wel juist is, want reeds bij een oppervlakkig onderzoek is het duidelijk te zien, dat de steenlagen van den „put" niet in verband omloopen met de tempelsteenen en dat voor de putwanden zelfs geprofileerde steenen gebruikt zijn.

Tjandi Djadi (no. 4 volgens de beschrijving van Hoepermans, no. 5 volgens Verbeek) bevindt zich ongeveer in denzelfden staat, als door Dr. Verbeek beschreven is; na schoonmaak is wel de regelmatige achthoek, maar niet de ronde muur aangetroffen. De andere drie (of vier) tempels zijn geheel verdwenen; misschien zullen er na schoonmaak van de bergtoppen nog eenige restes te vinden zijn. Bij de bevolking zijn no. 3 en 4 bekend als Tjandi Gĕmali, no. 2 als Tjandi Boeto. Bij dezen laatsten werd nog een monsterkop aangetroffen, voor het grootste gedeelte door den grond bedolven, maar nog verbonden aan een omgevallen muur van baksteen. Daar uit de breukvlakken van gekloven steenstukken bleek, dat hoogstens eenige weken geleden nog steenen moeten zijn weggehaald, werd den patih verzocht werk van de zaak te maken. met het gevolg dat twee der schuldigen gestraft zijn.

Bij een onderzoek naar *Tjandi Kalanganjar* (Sidoardjo) is na een oppervlakkige schoonmaak gebleken, dat de tegenwoordige toestand vrijwel overeenkomt met de beschrijving van Dr. Verbeek. De trap, ofschoon vervallen, is nog aan de Westzijde te vinden, de regelmatig gebouwde put met vlakke wanden is nog aanwezig en meet 135 c. M. in het

vierkant. De Oostgevel is ± 4 M. breed. Na een grondige schoonmaak en gedeeltelijke ontgraving zal nog een groot gedeelte opgemeten en in teekening gebracht kunnen worden.

De *Tjandi Kĕdaton* (Kraksaän) bevindt zich in goeden staat, doch de terrassen waren alle begroeid en nagenoeg onzichtbaar. De bestaande toestand komt het meest overeen met de beschrijving in Rapp. 1904 p. 129. hoewel deze niet geheel juist is: bij latere opmeting van het geheele terrein zal dat nader blijken.

Als bijzonderheid kon nog geconstateerd worden, dat zeer waarschijnlijk geen bovenbouw met tempelkamer gebouwd is op het nu bestaande gedeelte. Dit gedeelte, geheel opgetrokken en samengesteld als een onderbouw, zooals die voorkomt bij andere tempels, is van boven vlak afgewerkt; de steenen passen in en bij elkaar en aan verschillende bijzonderheden is te zien, dat ze daar niet later zijn neergelegd. Naast de trap, die voorzien is van zware zijvleugels, is de geheele kroonlijst nog te zien; overigens is die voor het grootste gedeelte afgevallen. Met zekerheid bleek, dat er geen ringmuren op het bovenvlak gemaakt zijn, want links en rechts van de trap zijn daarop steenen gebouwd, die aan drie zijden geprofileerd zijn en geen enkele aansluiting of afdamming vertoonen aan eventueel gebouwde ringmuren.

In de as van de trap is op het platform nog aanwezig het basement van een beeldvoetstuk of van een klein tempeltje (in grondvlak ongeveer 80 × 80 c.M.); het laatste is waarschijnlijker dan het eerste, omdat beeldvoetstukken in den regel een grondvlak hebben zonder sprongen aan de vier zijden, gelijk hier het geval is, en verder omdat er verschillende steenen aanwezig zijn, die alleen gebruikt kunnen zijn voor een zeer klein bouwwerk. De merkwaardigheid is minder gelegen in het bestaan van een dergelijk monument (te Papoh komt een dergelijk gebouwtje voor) als wel in de omstandigheid, dat op hetzelfde plateau in de onmiddellijke nabijheid minstens acht lagere terrassen gemaakt zijn, die

eertijds bijna alle voorzien waren van een houten bovenbouw blijkens de op die terrassen aanwezige neuten".

Te *Kediri* bleken de beelden, beschreven in Rapp. 1908 p. 233-246, laatstelijk staande op het erf van den gepensioneerden regent, grootendeels verdwenen, en wel verkocht, te zijn; behalve de t. a. p. beschrevene behoorden tot de verzameling ook nog de sinds 1908 daarheen overgebrachte van Boeloe-pasar (Rapp. 1908 p. 281), Poeh-djarak (p. 287 no. 1) en Adan-adan (p. 292 B). Door het tijdig ingrijpen van den Assistent-Resident van Kediri kon het grootste deel nog achterhaald worden; de beelden zullen nu een plaats krijgen op het regentserf.

De door mij zelf bezochte oudheden gaven in hoofdzaak tot opmerkingen van epigraphischen en iconographischen aard aanleiding, waaromtrent men een en ander kan vinden in § 8. Aangaande de laatstelijk door den Heer Perquin behandelde tempels, welke eveneens bezocht werden, kan nog aangeteekend worden, dat te *Soembĕrdjati* antefixen gevonden werden met als ornament de zelfde figuur, welke gebruikt is als zegelmerk van de te Panataran staande Palah-inscriptie. Te *Sawĕntar* bleek op de yoni in de tempelkamer een Garuḍa te zijn afgebeeld; in verband met de vondst van een door rijstplanten gekarakteriseerd Çrī-beeldje rees de vraag of wellicht met het op vleugels gelijkend ornament tegen de trapvleugels ook liggende rijstplanten bedoeld kunnen zijn.

Aan de overblijfselen in desa *Mleri* werd een bezoek gebracht in verband met de mogelijkheid — waarop de Heer Van Stein Callenfels ons opmerkzaam maakte — dat hier de plaats te zoeken is van Waleri, een der begraafplaatsen van koning Wiṣṇuwarddhana. De reliefs, welke met hun wolkentooneelen verwantschap vertoonen met de kunst van Panataran, leken intusschen te jong voor een tempel uit den tijd van Wiṣṇuwarddhana; de mogelijkheid blijft echter altijd open van een latere vernieuwing van den tempel.

Wellicht zal het fragment beschreven steen. dat nog ter plaatse staat. doch te onduidelijk was voor dadelijke lezing, de zaak kunnen uitwijzen.

Te *Tjandi Gambar* werden met den Heer Perquin maatregelen besproken om een overhellende zijde van het soubasement, versierd met reliefs, te behouden; vermoedelijk zal dit alleen door middel van beertjes mogelijk zijn, hetgeen wel heel leelijk zijn zal, doch waartoe niettemin, als er geen andere weg open staat, zal worden overgegaan.

Zeer teleurstellend was het bezoek aan *Matjanpoetih* en *Meroe* bij Banjoewangi. Op laatstgenoemde plaats trof de Heer Knebel in 1904 nog enkele beelden, medaillons en fragmenten aan: thans is alles verdwenen en bestaat deze oudheid uitsluitend uit een langwerpige aardhoop en een rommeltje baksteen. Ook hier bleken de bewoners der in de buurt liggende kampongs de daders: wellicht zal het mogelijk zijn de schuldigen te straffen, doch daarmede krijgen wij deze zeldzame laat-Hindu-Javaansche overblijfselen helaas niet in hun vroegeren toestand terug.

In het kort zij hier ook melding gemaakt van onze reis naar *Bali*, al was het doel daarvan niet zoozeer contrôle van bepaalde monumenten als wel het verkrijgen van eenig inzicht in velerlei, dat op Java lang dood is, doch hier op Bali nog leeft. Dat geldt niet slechts van het gebruik, van verschillende monumenten gemaakt — al viel hier ook bijvoorbeeld dadelijk een nog steeds toegepaste constructie op als die van de drie kleine monumentjes op het soubasement te Papoh, en zoo meer — als wel van godsdienstige en maatschappelijke gebruiken. Wij bedoelen hiermede natuurlijk geenszins, dat men zoo maar voetstoots zou mogen aannemen, dat wat thans op Bali geschiedt, vroeger op Java precies hetzelfde geweest is, doch in menig opzicht verspreidt het tegenwoordige Bali toch een verrassend licht over het oude Java. Reeds dadelijk dit: Bali heeft, voorzoover bekend, nooit in rechtstreeksche relatie met Voor-Indië gestaan, doch

zijn geheele Hindu-beschaving via Java ontvangen. Wanneer men nu een bepaald gebruik zoowel in Voor-Indië als op Bali aantreft, mag men, dunkt ons, veilig concludeeren, dat dat zelfde gebruik eveneens op Java in zwang geweest is. Zoo trof het ons b. v. in een der tempels een zekere pūjā te zien plaats hebben op volkomen dezelfde wijze, als wij ons dat uit Voor-Indië herinnerden; conclusie: die zelfde pūjā moet ook een Oud-Javaansche zijn. In die richting is zeer zeker voor een kenner van Voor-Indië allerlei op uiteenloopend gebied op Bali op te merken; het zou ongetwijfeld tot belangwekkende resultaten voor de studie der Javaansche Hindu-cultuur leiden, indien er eens iemand kwam, die in dezen geest het werk van Friederich voortzette.

Aangaande de op Bali bezochte tempels zal niet in bijzonderheden getreden worden, daar tot een systematisch onderzoek de tijd ontbrak. Alleen worde een uitzondering gemaakt voor *Boekti*, waar het oude, reeds door den Heer Pleyte opgemerkte godenbeeld werd opgenomen. Het is Çiwaïtisch, rechts heeft het een vrouweborst, doch door afslijting was niet na te gaan of de linkerborst is weggeslagen dan wel er nooit geweest is, m. a. w. of wij een godin of een Arddhanārī voor ons hadden. De handhouding is ongewoon, doch voor het overige is het duidelijk een product, dat regelrecht onder Hindu-Javaanschen invloed staat.

In de nabijheid werden een nandi, stukken relief en tjandisteenen met en zonder lijsten aangetroffen. Juist met het oog op de hooge zeldzaamheid van tempels in natuursteen en den vermoedelijken hoogen ouderdom daarvan is het van belang, dat aan de achterzijde van het moderne heiligdom nog een drietal lagen tjandisteen in situ werden aangetroffen.

Van verscheiden tempels werden foto's vervaardigd, in het bijzonder daar, waar Oud-Javaansche motieven en ornamenten gebruikt bleken te zijn.

§ 5. **Inventarisatie.**

Deze had gedurende het afgeloopen kwartaal niet plaats.

§ 6. Nieuwe opnamen, opgravingen, enz.

Het onderzoek op het *Diëng-plateau* werd onder leiding van den Heer Melville weder opgevat; het terreinonderzoek nadert nu zijn eind. Gewerkt werd aan de nieuw gevonden fundamenten L en S en aan de reeds bekende, doch nog niet nauwkeurig opgenomen 12, 13 en 20—24.

Te *Tjandi Sewoe* werd de blootlegging der bijtempeltjes door den opzichter Rothe voortgezet. Tot ultimo Juni werden ontgraven: tot het niveau van het plein van den hoofdtempel 36 stuks (van de eerste rij 6 aan de Noordzijde, 1 West en 7 Oost; van de tweede rij 10 Noord en 12 Oost) en tot den tempelvoet 8 stuks (van de eerste rij 1 Oost en 3 Zuid; van de tweede rij 4 Zuid). Gevonden werden twee Buddha-beelden (één zie plaat XXVIII van IJzerman's Beschrijving) en twee onderstukken van kinnara's als afgebeeld in Rapp. 1909 pl. 140. Verder bleek, dat zich in de balustrade om het hoofdtempelplein zestien makara-spuiers bevonden in plaats van de acht, aangegeven Rapp. 1909 pl. 141.

Na terreinonderzoek en besprekingen te *Tjandi Tikoes* werd eindelijk een doelmatige en niet te kostbare weg gevonden om het water te loozen, zoodat begonnen kon worden met de ontgraving van dit monument tot het oorspronkelijk niveau. Daarbij kwam, juist voor het afsluiten van dit verslag, een tweede bouwwerk, op 2.25 M. Noordelijk van het eerste, voor den dag, voor zoover te zien van dezelfde bouworde. Het onderzoek wordt voortgezet.

In de nabijheid van *Bondowoso* (Nangkaän, Pakisan, Tlagasari) werden opnamen gedaan van enkele der meest belangrijke onder de steenen doodkisten en grafmonumenten, indertijd door den Heer Steinmetz ontdekt [1]). Gelijk genoemde Heer reeds in het licht stelde, zijn deze grafteekens voor Java geheel ongewoon en is een systematisch onderzoek zeer

1) Tijdschr. Bat. Gen. XL (1898) p. 1—60.

gewenscht. De thans vervaardigde foto's kunnen echter wellicht reeds helpen om door vergelijking met soortgelijke op de nabuiige eilanden aangetroffen monumenten vast te stellen aan welk soort van bevolking ze moeten worden toegeschreven.

De Heer De Vink zette het werk in *Atjeh* voort en behandelde de volgende gravencomplexen: Kramat Maha Radja, Teungkoe di Koeri, Toean Meurah, Teungkoe di Bitaj, Kandang Saïd, en Kandang, alle bij Koeta Radja, benevens Djarat Ba Loemé en Teungkoe Ba Liliëb bij Indrapoeri. De Gouverneur van Atjeh deelde nog mede, dat eveneens graven gevonden waren in de onderafdeeling Lho' Soekoen. De Heer De Vink verplaatste begin Juni zijn werkzaamheden naar Idi; tot nog toe werd daar intusschen niets belangrijks aangetroffen.

Aangaande de opname van *Tjandi Soembĕrdjati*, gelegen aan den voet van het Zuidergebergte, Z. van de Brantas en van desa Kadĕmangan, 6½ paal van Blitar, deelt de Heer Perquin het volgende mede:

„Ofschoon in 1889 gerapporteerd is, dat de tempel geheel was verdwenen en er in 1908 slechts een zandhoop werd aangetroffen, gaf de beschrijving van Hoepermans voldoende aanleiding tot een meer nauwkeurig onderzoek. Al spoedig bleek uit de aanwezigheid van vast- en waterpas liggende andesietblokken, eenige centimeters onder den top van het lage heuveltje, dat er nog tempelresten te vinden zouden zijn; na de systematische ontgraving en de omkapping van twee zware boomen is dan ook de tempelvoet blootgekomen.

Het vierkante grondvlak en de trapuitbouw aan de Westzijde heeft dit monument met enkele andere in de afd. Blitar gemeen, maar overigens wijkt het daarvan, voorzoover de onderbouw betreft, geheel af. Deze onderbouw van 8,37 M. in het vierkant is n.l. geheel vlak, zonder eenig lijstwerk, zonder pilasters, paneelen of overgangsprofielen; en waar uit den aard der zaak een omloopende profileering

of hoekpilasters de belangrijkheid van de uitwendige hoeken voldoende sprekend weergeven, is hetzelfde hier op eenvoudige en doeltreffende wijze verkregen door het hakken van ornament aan de bovengedeelten van die uitwendige hoeken, terwijl andere typisch gebeitelde reliefs (aan de Oost-, Zuid- en Noordzijde) niet opvallend, maar met beslistheid, den overgang naar een meer gedetailleerden bovenbouw aangeven.

De Westelijke uitbouwing met de drie uit- en de twee inwendige hoeken (beiderzijds van de tempelas) is op dezelfde wijze geheel vlak behandeld; het vóórmuurvlak heeft een breedte van 2.90 M. en behalve op de uitwendige hoeken bevonden zich (alleen de linksche is nog over) links en rechts, 30 c.M. uit de as, reliefs van 16 c.M. (één steenlaag) hoog en 28 c.M. breed. Waren er trapveugels geweest, dan zouden die deze reliefs bedekt hebben en dit is beslist onaannemelijk; de traptreden waren dus besloten tusschen deze reliefs en hadden een lengte van 60 c.M., terwijl de voorkant van de eerste trede in één lijn lag met het vóórmuurvlak. Dit past geheel bij den bouwstijl, want de elders min of meer geornamenteerde of geprofileerde trapvleugels zouden in tegenspraak geweest zijn met den strakken eenvoud van dezen tempelvoet.

De aanzet, of een gedeelte van het basement, van den meer gedetailleerden bovenbouw springt ± 50 c.M. terug op den onderbouw, heeft hoekpilasters en aan elk der drie zijden één middenpilaster; deze pilasters springen 20 c.M. naar buiten en zijn 50 c.M. breed. Dezelfde profileering van twee uitspringende smalle banden loopt ook om bij de pilasters, maar op elke uitwendige hoek van die pilasters stuit het profiel tegen schuinoploopende geornamenteerde hoeksteenen; een voorbeeldige toepassing van ornament, omdat het in dit geval niet uitsluitend dient om het uitzicht bekoorlijker te maken, maar vooral ook om het dragend karakter der pilasters, hetwelk door een zelfde profileering niet krachtig genoeg zou zijn, te versterken.

De afmetingen van de binnenruimte zijn 3.15 × 3.15 M.; deze maten konden nog in het bestaande baksteenmetselwerk, waarmede de kern van den onderbouw is opgetrokken, worden vastgesteld. In het midden van de binnenruimte lag, eenigszins verzakt en beschadigd, een vierkante steen metend 82 × 82 c. M., in het midden voorzien van een uitstekende pen van 17 × 17 c. M., omgeven door basrelief behakt ornament, voorstellend een schildpad, waarop twee ineengestrengelde slangen. Deze steen is wederom waterpas gesteld, zoodat de vloerhoogte van de binnenruimte bij benadering kon worden vastgesteld.

Behalve de vier prachtige monsterkoppen en enkele andere steenen zijn na de ontgraving aanwezig:

een steen, geheel overeenkomend met die in de voormalige tempelkamer; een steen van dezelfde maat, doch de pen omgeven door bladornament; een steen, wat ornamenteering en maat betreft, overeenkomende met die in de tempelkamer, doch in plaats van een pen een vierkante indieping van ongeveer 10 c. M. vertoonend, in het grondvlak waarvan negen cirkelvormige gaten van 3 c. M. middellijn zijn aangebracht;

een leeuw, uit één stuk gehakt met het lotuskussen, waarop hij gehurkt is;

een yoni of voetstuk van 40 × 40 c. M. met afgebroken tuit; twee kleine yoni's met lingga's;

een kleine nandi;

een tempelmodel, voorzoover mogelijk uit gevonden steenen weder opgebouwd;

een cirkelvormige steen van 60 c. M. diameter met een cirkelvormig 2 c. M. verdiept gedeelte in het midden, waaromheen geprofileerde banden zijn gehakt, uit welke, geometrisch verdeeld, acht punten uitschieten tot den buitenrand, het geheel het aanzien gevend van een groote ster; de tusschenruimten zijn behakt met figuurtjes [1];

---

1) Een soortgelijke steen bevindt zich in het Museum te Modjokerto.

een twintigtal antefixen van verschillende maat en ornament en een groot aantal geornamenteerde of van lijstwerk voorziene tempelsteenen.

Beschouwingen over de bijzondere schoonheid van dit monument zullen bij latere vergelijking met andere het best tot hun recht komen; uit opmetingen en fotografische opnamen kan de soberheid van bouwvorm en de buitengewone verscheidenheid met de voortreffelijke toepassing van ornament duidelijk blijken".

§ 7. Vondsten.

Merkwaardige vondsten hadden alleen op epigraphisch gebied plaats, waaromtrent wordt verwezen naar de volgende paragraaf.

§ 8. Epigraphie en iconographie.

Aangaande de hier medegedeelde resultaten mijner dienstreis wordt het voorbehoud gemaakt, dat een en ander slechts na een uit den aard der zaak vluchtige opname ter plaatse vastgesteld werd en dus allicht later na nauwkeuriger onderzoek herziening zal behoeven. Tot het verkrijgen van deze resultaten werd eveneens medegewerkt door de Heeren P. V. van Stein Callenfels en R. Ng. Poerbatjaraka, van welke de eerste mij gedeeltelijk, de tweede op de geheele reis vergezelde. Dank zij de door den Heer Callenfels getroffen voorbereidingen was het mij mogelijk in zeer beperkten tijd betrekkelijk veel te zien.

De versiering van de grot te *Selamangleng* bij Kediri is een product van de ons sinds Brandes zoo bekende impressionistische kunst met berg- en wolkentafereelen; zoo treft men ook boven de zijdoorgang een verstyleerde olifantskop aan in den trant van het door genoemden geleerde beschreven exemplaar in het Bataviaasch Museum [1]. Verhalen van menschen en dieren zijn voorgesteld, o. a. meenden wij de

1) Notulen 1902, Bijl. XI,

jātaka te herkennen van den papegaai, die aan zijn meester het liederlijk gedrag (wel wat heel realistisch voorgesteld) van diens vrouw gedurende zijn afwezigheid, verklapt. De inscriptie, in mooie kwadraatletters, is gedeeltelijk nog wel te lezen. Op een los bovenstuk vonden wij het bekende jaartal; indien Brandes met zijn lezing 1353 gelijk heeft, is het wel opvallend, dat de beide 3's verschillend zijn weergegeven. Wij achten het niet uitgesloten, dat met het laatste cijfer een 4 bedoeld is.

Te *Tjandi Soerawana* werd nogmaals de aandacht gevestigd op de afwijkingen tusschen de volgorde van het daar afgebeelde en den ons bekenden Arjunawiwāha-tekst, terwijl te *Tjandi Tegawangi* in groote trekken de loop van het daar voorgestelde verhaal kon worden nagegaan aan de hand van een mijn reisgenooten bekenden lakon; onder meer was het optreden der vijf Pāṇḍawa's en het veranderen van den hoofdpersoon door Durgā's hulp in een vrouw met daarop volgende slaapkamerscène volkomen duidelijk.

De beide beschreven steenen van *Siman* behooren klaarblijkelijk bijeen, de eerste bevat het begin eener oorkonde van rake hino pu Siṇḍok çrīçānawikramadharmmottunggadewa uit 869, de tweede het slot van die oorkonde, o. m. het eedformulier.

De laatst bekende inscriptie van Siṇḍok was totnutoe die uit 866; het blijkt nu, dat deze vorst nog drie jaar langer geregeerd heeft. Merkwaardig is voorts de vermelding van de sawahs van Paraḍaḥ in verband met het feit, dat de tegenwoordige onderneming (Bogor-) Pradah heet: de oude naam is dus bewaard gebleven en de steenen staan nog op hun oude plaats. Nabij desa *Broemboeng* op Redjo-agoeng waren twee steenen gevonden, waarvan de eerste gedateerd in 1251 en een oorkonde bevattend van Tribhuwanottunggadewī Jayawiṣṇuwarddhanī, en wel blijkens de titulatuur vóór het tijdstip, dat genoemde vorstin het regentschap aanvaardde; de tweede zeer onduidelijk, doch blijkens het

zegelmerk (doodskop met slagtanden) uit het midden der elfde çaka-eeuw.

Bij den grooten tempel van *Panataran* werden de reliefs van het eerste terras vergeleken met den tekst van het Leidsche Kṛṣṇāyaṇa-handschrift, ons bekend uit een afschrift in de coll. Brandes. Het bleek, dat op den tempel een uitgebreider tekst gevolgd is, met dien verstande, dat de tempel wel scènes geeft, die in den tekst niet beschreven zijn, doch dat overal waar episodes zijn weergegeven, die wél in den tekst staan, deze en de reliefs tot in kleine bijzonderheden overeenkomen. Op die wijze konden de meeste reliefs met zekerheid verklaard worden: een publicatie dienaangaande wordt door den Heer Van Stein Callenfels voorbereid. Nabij het terrein was een groote bovendorpel met jaartal 1245 te voorschijn gekomen, naar zijn afmetingen te oordeelen waarschijnlijk die van den hoofdtempel.

Een determinatie der reliefs van *Tjandi Gambar-wetan* is ons niet mogen gelukken. Ten einde wellicht anderen op het spoor te brengen, worde medegedeeld, dat de meest sprekende tafreelen zijn: een Garuḍa met iemand op zijn schouders; een man, die een ander bij zijn beenen vasthoudt, zoodat diens hoofd naar beneden hangt; een boeta met een dier, dat het meest op een klapperrat lijkt; een wajradrager; tot tweemaal toe wordt verder een rijpaard voorgebracht. De kunst van deze reliefs is ietwat decadent.

Bij *Tjandi Toeban* lag een nog niet gelezen beschreven steen met als zegelmerk de doodskop met slagtanden, waarvan hierboven reeds sprake was. De inscriptie is een praçāsti uit 1051 van een çrī Kāmeçwara, die ook wat zijn verdere titels betreft geheel past in de reeks der Kaḍirische koningen.

Het bezoek aan de tempels nabij Malang gaf gelegenheid te *Tjandi Djago* het zuiltje met jaartal eens in oogenschouw te nemen; het geheel kwam ons hoogst verdacht voor. Te *Singasari* onderzochten wij het bekende „beeld met de bisschopsmuts", waarover men zie p. 51 sq. en plaat 74 van

de monografie. Met de daar gegeven determinatie als Tārā kunnen wij ons niet vereenigen; in de kleine figuurtjes meenen wij te herkennen links boven Kārtikeya op pauw, beneden Bhairawa op leeuw, rechts boven Guru met kruik, beneden Gaṇeça; het geheele beeld is o. i. zuiver Çiwaïtisch en stelt waarschijnlijk Pārwatī voor.

In het Museum te *Modjokerto* werden de volgende epigraphische aanwinsten aangetroffen:

546. steenblok van Biting met jaartal 1319.

547. steen met lijst van Djĕdong met jaartal 1041 (reeds bekend).

555 en 556. beschreven gouden plaatjes van Doekoekngardjo.

563. beschreven steen van Pandan-kradjan (zie hieronder).

566. steenblok van Pĕnanggalan met jaartal 1323.

570. fragment inscriptie van Wewe.

592. rijstblok van Trowoelan met 1260 in sĕngkala (nora-rasa-kara-sa).

Bovendien werd op de beide reeds lang in de verzameling aanwezige lingga's no. 51 en 45 het jaartal 1327 gevonden.

De ontcijfering van bovengenoemden steen van Pandan-kradjan werd niet vergemakkelijkt door de omstandigheid, dat hij in 95 fragmenten aanwezig was! Het gelukte echter op één dier fragmenten een mantri i hino çrī Samarawi[aan te treffen, hetgeen natuurlijk op den bekenden titularis van dien naam onder Airlangga wees, en deze mogelijkheid werd tot zekerheid, toen nog meer stukken van diens naam en vervolgens ook van de koningstitels te voorschijn kwamen. Daar in 959 nog een andere mantri i hino in functie was, de bovengenoemde speciaal uit 963 bekend is en Airlangga voorzoover wij weten in 964 heeft opgehouden te regeeren, moet de oorkonde tusschen 959 en 964 uitgevaardigd zijn. Ook hier treft weer de overeenkomst van den naam van het vrijgebied der inscriptie, Paṇḍān, met de vindplaats Pandan-kradjan.

Ten slotte zij nog meegedeeld de vondst van een steen-

blok met jaartal 1340 op den Pĕnanggoengan; verder gaf R. Ng. Poerbatjaraka verslag omtrent een te Soerakarta bewaarde koperplaat uit 847 (of 849) en berichtte de Heer Callenfels de hand te hebben gelegd op een zodiakbeker met jaartal 1276.

In Bijlage M. vindt men een aanvullingslijst van gedateerde inscripties, in Bijlage N. een mededeeling van Dr. Bosch aangaande het terugvinden van de vermoedelijke stichtingsoorkonde van Tjandi Plaosan.

§ 9. Fotografieën.

Als Bijlage K is de lijst der gedurende dit kwartaal genomen foto's no. 2182 — 2419 afgedrukt, alle vervaardigd door den Heer Leydie Melville, met uitzondering van de op last van den Heer Perquin genomen no. 2357 — 2364. Zij hebben betrekking op verschillende in dit en het vorig kwartaalverslag vermelde onderzoekingen en op voorwerpen in de Musea te Batavia en Modjokerto en in particuliere collecties.

De foto's, genomen in Atjeh, zijn opgegeven in Bijlage O.

§ 10. Teekeningen.

Op den Diëng werd aan voorloopige teekeningen gewerkt; verder wordt verwezen naar Bijlage L.

§ 11. Musea en Verzamelingen.

Het Museum te *Modjokerto* blijft zich uitbreiden; de inventaris loopt nu tot no. 601. Het is thans voor het publiek kosteloos opengesteld en wordt blijkens mededeeling van den Eere-conservator dagelijks wel door een paar honderd menschen bezocht.

§ 12. Lijst van monumenten.

De nos. 5 en 6 van Oost-Java kwamen gereed (Tjandi's Kali-tjilik en Sawĕntar).

§ 13. Publicaties.

Verschenen zijn het Oudheidkundig Verslag over het eerste

kwartaal 1915 en het als Rapport 1914 uitgegeven eerste deel van den Inventaris der Hindoe-oudheden (258 + XVI blz.).

§ 14. Geschenken.

Van het Gouvernement van Bombay werd ontvangen het Progress Report Archaeological Survey, Western Circle, 1913—14 en van de Directie van het Bataviaasch Genootschap Notulen 1915, afl. 1.

§ 15. Programma voor het volgend kwartaal.

De Heer Perquin zal zijn werkzaamheden voortzetten, in de eerste plaats aan Tjandi Tegawangi en zoo mogelijk ook aan Soerawana. Onder leiding van den Heer Melville zal zoowel op het Diëng-plateau als bij Tjandi Tikoes verder onderzoek plaats hebben, terwijl de Heer De Vink op de gewone wijze in Atjeh werkzaam blijft.

De Chef van den Oudheidkundigen Dienst,

Dr. N. J. Krom.

Batavia, Juli 1915.

Bijlage K.

Lijst der fotografische opnamen

over het 2de kwartaal 1915.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2182	18 × 24	Poetoeh Poejang (Wĕlirang).	gezicht op de overblijfselen.
2182 bis	„	id.	„ „ „ „
2183	„	id.	zelfde van meer nabij.
2184	„	id.	zelfde, met publiek.
2185	„	Poetoeh Gĕdang (Wĕlirang).	gezicht op de overblijfselen.
2186	„	Pĕnanggoengan.	twee nissen.
2186 bis	„	id.	zelfde.
2187	„	Tjandi Selo-kĕlir.	gezicht op het terrein.
2188	„	id.	voorste bouwwerk.
2189	„	id.	terras van het grootste bouwwerk.
2190	„	id.	Noord-Oostelijke tempel.
2191	„	id.	zelfde, trap en beelden.
2192	„	id.	zelfde, tempelgebouw.
2193	„	Koetogirang.	overblijfsel baksteenmuur.
2194	„	Tjĕbongan, coll. Dom.	koperplaat met vrouwefiguur.
2195	„	id.	zelfde (verduidelijkt).
2196	„	id.	gouden halsketting.
2197	„	id.	halve ketting met reukwerk- of reliekdoosje.
2198	„	Jogjakarta, coll. Resink.	bronzen Mañjuçrī.
2199—2201	„	id.	bronzen Tārā (v.g.l. Rapp. 1912 p. 73.
2202	„	id.	twee bronzen lampen.
2303	„	id.	twee tempelschellen.
2204	„	id.	spiegelhandvat.
2205	„	id.	bronzen vaas.
2206	„	id.	lampfragment (man en vrouw).
2207	„	id.	valsche godenbeeldjes.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2208	18 × 24	Jogjakarta, coll. Resink.	moderne lamp met oude motieven.
2209	"	Kedoengmaling, thans Mus. Modjok. no. 399.	steen met inscriptie in Arabische letters.
2210	"	id.	zelfde, verduidelijkt.
2211	"	Tjandi Selokĕlir, thans Mus. Modjok. no. 524—527.	steenen met jaartal 1356 (twee maal) en getallen 1[illegible] en 64.
2212	"	G. Bĕkĕl (Tjandi B), thans Mus. Modjok. no. 528—530.	steenen met jaartal 1380 en getallen 91 en 86.
2213	"	G. Bĕkĕl (Tjandi C), thans Mus. Modjok. no. 531 en 532.	steenen met jaartallen 13[illegible]6 (?) en 1388 [1]).
2214	"	G. Pĕnanggoengan (Tjandi D), thans Mus. Modjok. no. 404 en 533—535.	drie steenen met gelijkluidende inscriptie en één met jaartal 1385.
2215	"	G. Pĕnanggoengan (Tjandi E), thans Mus. Modjok. no. 536.	gebloemde steenen, o. a. met 1 en 3.
2216	"	Trolojo, Krapiak en Kĕmbangsore, thans Mus. Modjok. no. 516, 514 en 538.	steenen met jaartallen 1218, 1336 en 1341.
2217	"	Soemberdjĕdjĕr-kradjan en G. Sĕmodo, thans Mus. Modjok. no. 503 en 537.	steenen met jaartallen 12[illegible]0 en 1265.
2218	"	Kĕmbangringgit, thans Mus. Modjok. no. 515.	steen met jaartal 1213.
2219	"	Djatiwetan en Ngoro, thans Mus. Modjok. no. 539 en 543.	steenen met jaartallen 1322 en 1335.
2220	"	Soembĕrsari, thans Mus. Modjok. no. 541.	beschreven steen.
2221—2223	"	Djĕboek (Toeloeng-agoeng), thans Mus. Bat. no. 5442.	steenen god en godin (z.g.n. Retja penganten).

1) De bovenste staat op de foto onderstboven.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2224	18 × 24	Tjandirĕdjo (Magĕlang), thans Mus. Bat. no. 5505.	steenen Çiwa.
2225	„	id., thans Mus. Bat. no. 5506.	steenen Wiṣṇu.
2226 en 2227	„	id., thans Mus. Bat. no. 5507.	steenen god (Indra ?).
2228	„	id., thans Mus. Bat. no. 5508.	steenen Çiwa-Guru.
2229	„	id., thans Mus. Bat. no. 5509.	steenen god (Yama ?).
2230	„	id., thans Mus. Bat. no. 5510.	steenen god (Agni ?).
2231	„	id., thans Mus. Bat. no. 5511 en 5512.	steenen Durgā's.
2232	„	id., thans Mus. Bat. no. 5513.	steenen god (Waruṇa ?).
2233	„	id., thans Mus. Bat. no. 5514.	steenen god.
2234	„	id., thans Mus. Bat. no. 5515.	steenen god (Yama ?).
2235	„	id., thans Mus. Bat. no. 5516.	steenen mannebeeld.
2236	„	id., thans Mus. Bat. no. 5546.	steenen god (Wāyu ?).
2237	„	Sĕtan, thans Mus. Bat. no. 5521 en 5522.	steenen Gaṇeça's.
2238	„	Tjandirĕdjo (Ngandjoek), thans Mus. Bat. no. 5448 en 5503.	bronzen beeldjes.
2239	„	id., thans Mus. Bat. no. 5449.	bronzen vrouwebeeldje.
2240	„	id., thans Mus. Bat. no. 5494.	bronzen Ratnapāṇi.
2241	„	id., thans Mus. Bat. no. 5495 en 5498.	bronzen beeldjes.
2242	„	id., thans Mus. Bat. no. 5496 en 5497.	bovenstukken van bronzen beeldjes.
2243	„	id., thans Mus. Bat. no. 5499.	bronzen beeldje.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2244	18 × 24	Tjandirĕdjo (Ngandjoek) thans Mus. Bat. no. 5500 en 5581.	bronzen beeldjes.
2245	„	id., thans Mus. Bat. no. 5501 en 5502.	bronzen vrouwebeeldjes.
2246	„	id., thans Mus. Bat. no. 5554 en 5555.	bronzen beeldjes.
2247	„	id., thans Mus. Bat. no. 5582 en 5583.	bronzen beeldjes.
2248	„	id.	geheele bronsvondst.
2249	„	Batang (Jogja), thans Mus. Bat. no. 5556.	bronzen Buddha (met geloofsbelijdenis).
2250	„	id., thans Mus. Bat. no. 5567.	bronzen Tārā.
2251	„	id., thans Mus. Bat no. 5568.	bronzen Çyāmatārā.
2252	„	id., thans Mus. Bat. no. 5569.	bronzen Cundā.
2253	„	id.	achterzijde met geloofsbelijdenis.
2254	„	id., thans Mus. Bat. no. 5572.	bronzen Kuwera.
2255	„	Prambanan, Wiṣṇutempel.	relief balustrade no. 1.
2256	„	id.	„ „ „ 2 en 3.
2257	„	id.	„ „ „ 4.
2258	„	id.	„ „ „ 5.
2259	„	id.	„ „ „ 6 en 7.
2260	„	id.	„ „ „ 8.
2261	„	id.	„ „ „ 9.
2262	„	id.	„ „ „ 10.
2263	„	id.	„ „ „ 11.
2264	„	id.	„ „ „ 12.
2265	„	id.	„ „ „ 13.
2266	„	id.	„ „ „ 14. 15. 16.
2267	„	id.	„ „ „ 17.
2268	„	id.	„ „ „ 18.
2269	„	id.	„ „ „ 19.
2270	„	id.	„ „ „ 20.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2271	18 × 24	Prambanan, Wiṣṇu-tempel.	relief balustrade no. 21.
2272	„		„ „ „ 22.
2273	„	id.	„ „ „ 23.
2274	„	id.	„ „ „ 24.
2275	„	id.	„ „ „ 25.
2276	„	id.	„ „ „ 26.
2277	„	id.	„ „ „ 27.
2278	„	id.	„ „ „ 28 en 28a.
2279	„	id.	„ „ „ 29.
2280	„	id.	„ „ „ 30.
2281	„	id.	„ „ „ 31.
2282	„	id.	„ „ „ 32, 33, 34.
2283	„	id.	„ „ „ 35.
2284	„	id.	„ „ „ 36.
2285	„	id.	„ „ „ 37 en 38.
2286	„	id.	„ „ „ 39.
2287	„	id.	„ „ „ 40.
2288	„	Prambanan.	losstaand relief no. 1 [1]).
2289	„	id.	„ „ „ 3.
2290	„	id.	„ „ „ 4.
2291	„	id.	„ „ „ 5.
2292	„	id.	„ „ „ 6.
2293	„	id.	„ „ „ 7.
2294	„	id.	„ „ „ 8.
2295	„	id.	„ „ „ 9.
2296	„	id.	„ „ „ 50.
2297	„	id.	„ „ „ 51.
2298	„	id.	„ „ „ 52.
2299	„	id.	„ „ „ 57.
2300	„	id.	„ „ „ 58.
2301	„	id.	„ „ „ 60.
2302	„	id.	„ „ „ 61.
2303	„	id.	„ „ „ 62.
2304	„	id.	„ „ „ 64.
2305	„	id.	„ „ „ 137.
2306	„	id.	„ „ „ 138.

[1]) De nummers zijn die van Rapp. Oudh. Comm. 1909 p. 59-116.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2307	18 × 24	Prambanan.	losstaand relief no. 139.
2308	„	id.	„ „ „ 140.
2309	„	id.	„ „ „ 141.
2310	„	id.	„ „ „ 142.
2311	„	id.	„ „ „ 143.
2312	„	id.	„ „ „ 144.
2313	„	id.	„ „ „ 145.
2314	„	id.	„ „ „ 146.
2315	„	id.	„ „ „ 147.
2316	„	id.	„ „ „ 148.
2317	„	id.	„ „ „ 149.
2318	„	id.	„ „ „ 150.
2319	„	id.	„ „ „ 151 en 152
2320	„	id.	„ „ „ 153 en 154
2321	„	id.	„ „ „ 155.
2322	„	id.	„ „ „ 156.
2323	„	id.	„ „ „ 157.
2324	„	id.	„ „ „ 158.
2325	„	id.	„ „ „ 159.
2326	„	id.	„ „ „ 160.
2327	„	id.	„ „ „ 161.
2328	„	id.	„ „ „ 185.
2329	„	id.	„ „ „ 187.
2330	„	id.	„ „ „ 190.
2331	„	id.	„ „ „ 192.
2332	„	id.	„ „ „ 193.
2333	„	id.	„ „ „ 194.
2334	„	id.	„ „ „ 195.
2335	„	id.	„ „ „ 196.
2336	„	id.	„ „ „ 197.
2337	„	id.	„ „ „ 198
2338	„	id.	„ „ „ 199
2339	„	id.	„ „ „ 200
2340	„	id.	„ „ „ 201.
2341	„	id.	„ „ „ 202.
2342	„	id.	„ „ „ 203.
2343	„	id.	„ „ „ 204.
2344	„	id.	„ „ „ 256.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2345	18 × 24	Prambanan.	losstaand relief no. 458.
2346	"	Pakalangan (Oud-Bantam).	ingang der begraafplaats.
2347	"	id.	gebouw boven de sultansgraven, van binnen.
2348	"	id.	zelfde, dak.
2349	"	id.	zelfde, zijkant.
2350	"	Pangkalan Nangka	toegang tot het graf van
2351	"	(Oud-Bantam).	Pangeran Mas.
2352	"	id.	grafgebouw, voorkant.
2353	"	id.	zelfde, zijkant.
2354	"	Kanari (Oud-Bantam).	toegang tot de begraafplaats.
2355	"	id.	grafgebouw van voren.
2356	"	id.	zelfde van ter zijde.
2357	12 × 18	Tjandi Sawĕntar.	relief (zittend beeldje met spuwgat).
2358	"	id.	fragmenten.
2359	"	Tjandi Tegawangi.	N. W. hoek.
2360	"	id.	N. O. hoek.
2361	"	id.	gat in den Zuidgevel.
2362	"	id.	bijtempel, N. W. zijde.
2363	"	id.	" , Z. O. zijde.
2364	"	id.	" , Z. W. zijde.
2365	18 × 24	Modjokerto.	gezicht op het Museum.
2366—2368	"	id.	Museum van binnen.
2369	"	Wewe, thans Mus. Modjok. no. 570.	frgm. beschreven steen.
2370—2374	"	Tlagasari (Bondowoso).	grafteeken no. 89 [1]) van verschillende zijden.
2375—2377	"	id.	grafteeken no. 86.
2378	"	id.	gezicht op het terrein.
2379	"	Pakisan (Bondowoso).	steen met relief no. 85.
2380	"	id.	steenen doodkist no. 84.
2381	"	Nangkaän (Bondowoso).	steenen doodkist no. 27.
2382	"	id	steenen doodkist no. 28.

[1]) De nummers zijn die van den Heer Steinmetz in Tijdschr. Bat. Gen. XL (1898).

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2383	18 × 24	Matjanpoetih (Banjoewangi).	baksteen-overblijfselen.
2384—2385	„	Meroe (Banjoewangi).	overblijfselen der oudheden
2386	„	Singaradja.	Baleagoeng, eerste poort, buitenzijde.
2387	„	id.	Baleagoeng, tweede poort buitenzijde.
2388	„	id.	zelfde, binnenzijde.
2389	„	id.	detail ornament van id.
2390	„	id.	detail ornament buitenzijde.
2391	„	id.	Baleagoeng, ornament.
2392	„	id.	„ , derde poort, detail.
2393	„	id.	Baleagoeng, tempelhuisjes.
2394	„	id.	Bandjar pakatan, poort.
2395	„	id.	„ „ , voorzijde.
2396	„	id.	„ „ , achterzijde met garuḍa-motief.
2397	„	id.	ornament gamĕlan.
2398	„	id.	Poeradalĕm, aanzicht.
2399	„	id.	„ , detail ingang
2400	„	id.	„ , pilaster met ornament.
2401	„	Sangsit (Bali).	Poerabidji, linker voorsprong.
2402	„	id.	„ , midden.
2403	„	id.	„ , pilaster met ornament, buiten.
2404	„	Boekti (Bali).	steenen beeld.
2405	„	id.	zelfde met terras.
2406	„	id.	steenen urn en nandi.
2407	„	Tedjakoela (Bali).	badplaats.
2408	„	id.	Baleagoeng, poort.
2409	„	id.	Poeradalĕm, voorzijde.
2410	„	id.	„ , achterzijde.
2411	„	Boengkoelan (Bali).	Baleagoeng, tempelhuisje.
2412	„	id.	„ , reliefs in voording.
2413—2414	„	Sangsit (Bali).	Poera dangin yeh, versieringen voor tempelfeest.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2415	18 × 24	Sangsit (Bali).	tempeloptocht in voorbereiding.
2416	„	id.	tempeloptocht.
2417	„	Banjoebiroe (Pasoeroean).	monsterkop.
2418	„	id.	dekplaat met nāga.

Afgesloten 1 Juli 1915.

Stand van het teekenwerk.

2de kwartaal 1915.

Tjandi Kali-tjilik.

1. doorsnede over den ingang en normaaldoorsnede (1 : 10) in twee bladen.
2. aanzicht van den Westgevel (1 : 20).
3. horizontale doorsneden (1 : 20).
4. aanzicht van den Zuidgevel (1 : 20).

Tjandi Sawentar.

1. normaal-profiel en aanzicht Westgevel (1 : 10) in drie bladen.
2. horizontale doorsnede (1 : 20).
3. aanzicht van den Westgevel (1 : 20).
4. fragmenten (1 : 10).
5. situatie (1 : 100).

Gedateerde inscripties van Nederlandsch-Indië.

Tweede aanvulling.

Nadat in 1911 een lijst van gedateerde inscripties in het Tijdschr. Bat. Gen. deel 53 verschenen was [1]), kon in 1914 in datzelfde Tijdschrift deel 56 een eerste aanvulling gegeven worden. Inmiddels zijn weer een vijftigtal nieuwe jaartallen gevonden, zoodat het wenschelijk is een tweede aanvullingslijst te publiceeren. Het kwam ons voor, dat deze lijsten meer op hun plaats zijn in de kwartaalverslagen van den Oudheidkundigen Dienst dan in een Tijdschrift.

N. J. KROM.

1) Pag. 229—268.

2) Pag. 188—193.

Jaartal Çaka.	Vindplaats.	Residentie.	Omschrijving.	Tegenwoordige plaats.	Litteratuur.
847			koperplaat	Soerakarta	Oudh. Versl. 1915 p. 71.
869	Siman	Kediri	beschreven steen	in loco [1])	Oudh. Versl. 1915 p. 68.
957	Bantar Moen-tjang	Preanger	beschreven steen	Batavia Mus. no. D. 98.	Rapp. 1914 p. 59.
tusschen 59 en 964	Pandan-kradjan	Soerabaja	beschreven steen	Modjokerto Mus. no. 563.	Oudh. Versl. 1915 p. 70.
966	*Bawang*	*Bengkoelen*	beschreven steen	in loco	Oudh. Versl. 1913 p. 93; 1914 p. 4 en 192.
1034	Sawahan	Kediri	steen	in loco	Oudh. Versl. 1914 p. 207.
1051	Toeban	Kediri	beschreven steen	in loco	Oudh. Versl. 1915 p. 69.
105 ?	Broemboeng	Kediri	beschreven steen	in loco	Oudh. Versl. 1915 p. 69.
107(2)?	Ketapan	Soerabaja	steen	Modjokerto Mus. no. 418.	Oudh. Versl. 1914 p. 60.
1095	Djiembe	Kediri	steenen zerk	in loco	Oudh. Versl. 1914 p. 207.
1168	Biting	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 469.	Oudh. Versl. 1914 p. 207.
1200	Soembĕrdjĕdjĕr-kradjan	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 503.	Oudh. Versl. 1915 p. 3.
1213	Kĕmbang-ring-git	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 515.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1218	Trolojo	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 516.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1245	Panataran	Kediri	bovendrempel	in loco	Oudh. Versl. 1915 p. 69.
1245	Genting	Soerabaja	beschreven steen	in loco	Oudh. Versl. 1914 p. 207.
1251	Broemboeng	Kediri	beschreven steen	in loco	Oudh. Versl. 1915 p. 68.
1259			zodiakbeker	Batavia Mus. no. 5460.	Not. 1914 p. 190.
1260	Trowoelan	Soerabaja	rijstblok	Modjokerto Mus. no. 592.	Oudh. Versl. 1915 p. 70.
1263	Lĕbak	Soerabaja	votieftempeltje	Modjokerto Mus. no. 434.	Oudh. Versl. 1914 p. 207.
1265	Sĕmodo	Soerabaja	steen	Modjokerto Mus. no. 537.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1270	Ploso	Kediri	steen	in loco	Oudh. Versl. 1914 p. 207.
1276	Paloe Watoe	Kediri	zodiakbeker	Djaĕjan, coll. Van Stein Callenfels.	Oudh. Versl. 1915 p. 71.
1292	Kajangan	Soerabaja	beschreven steen	Modjokerto Mus. no. 540.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.

1) Klaarblijkelijk is dit de volgens Verbeek p. 284 verloren steen van 865.

Jaartal Çaka.	Vindplaats.	Residentie.	Omschrijving.	Tegenwoordige plaats.	Litteratuur.
1297	Kĕdaton	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 400.	Oudh. Versl. 1915 p. 60.
1313		Kediri	twee rākṣasa's	Blitar, regentserf	Oudh. Versl. 1914 p. 207.
1319	Biting	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 546.	Oudh. Versl. 1915 p. 70.
1322	Djatiwetan	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 539.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1323	Pĕnanggalan	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 566.	Oudh. Versl. 1915 p. 70.
1327	Modjokerto	Soerabaja	lingga	Modjokerto Mus. no. 51.	Oudh. Versl. 1915 p. 70.
1327	Modjokerto	Soerabaja	lingga	Modjokerto Mus. no. 45.	Oudh. Versl. 1915 p. 70.
1335	Ngoro	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 543.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1336	Krapiak	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 514.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1340	Pĕnanggoengan	Soerabaja	steenblok	in loco	Oudh. Versl. 1915 p. 71.
1341	Kĕmbangsore	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 538.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1350	Djĕdong	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 463.	Oudh. Versl. 1914 p. 207.
1356	Tj. Selokĕlir	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 524.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1356	Tj. Selokĕlir	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 527.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1360	Gambar-wetan	Kediri	rākṣasa	in loco	Oudh. Versl. 1914 p. 205. en 207.
1364	Tj. Selokĕlir	Soerabaja	steenblokken	Modjokerto Mus. no. 525 en 526.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1372	Kĕdaton	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 401.	Oudh. Versl. 1914 p. 60.
1374	Kĕdoengwoelan	Soerabaja	steen	Modjokerto Mus. no. 387.	Oudh. Versl. 1914 p. 6.
1377	Kĕsĕmen	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 421.	Oudh. Versl. 1914 p. 60.
1380	Bĕkĕl	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 530.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1385	Pĕnanggoengan	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 534.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1386 ?	Bĕkĕl	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 531.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1386 ?	Bĕkĕl	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 529.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1388	Bĕkĕl	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 532.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1391 ?	Bĕkĕl	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 528.	Oudh. Versl. 1915 p. 4.
1422	Genting	Soerabaja	steenblok	Modjokerto Mus. no. 460.	Oudh. Versl. 1914 p. 207.

BIJLAGE X.

De Stichtingsoorkonde van Tjandi Plaosan teruggevonden?

DOOR

Dr. F. D. K. BOSCH.

In Dr. Verbeeks „Oudheden van Java" worden onder het hoofd Jogjakĕrta p. 164 drie steenen met inscriptie, behoorende tot de collectie Kläring, beschreven, te weten: No. 1. De steen afkomstig van de desa Pereng van 785 Çaka, in 1890 opgezonden naar het Museum te Batavia en opgenomen als D 77. No. 2. „Een steen met Nāgarī-schrift, afkomstig van Plaosan, in 1889 door Dr. Groneman in het Museum gebracht en opgenomen als D 76." No. 3. „Een steen, van onbekende vindplaats, eveneens met Nāgarī-inscriptie, stond op het erf van het huis, later bewoond door den Heer IJzerman, in 1890 naar Batavia verzonden en opgenomen als D 82." Zoekt men in de collectie beschreven steenen van het Bataviaasch Genootschap, dan blijken D 77 en D 82 aanwezig, D 76 echter spoorloos verdwenen te zijn.

In den hs.-Inventaris van beschreven steenen, bijgehouden door Dr. Brandes, vinden wij als maten van steen D 76 opgegeven hoogte 22, breedte 37 en dikte 6 c.M. en als tekst *anumoda sang*, waarschijnlijk het eenige, dat op den betrekkelijk kleinen steen gestaan heeft. Deze tekst klopt dus niet met de opgave van Dr. Verbeek, die van een Nāgarī-inscriptie spreekt. Door de litteratuur-aanwijzingen van den schrijver worden wij naar Notulen 1890 p. 44 verwezen, waar we het bericht van ontvangst aantreffen van drie steenen: 1o die van de familie Kläring (van 785 Çaka,

dus later D 77, zie boven No. 1) 2o die van Baratĕngah bij Poerworedjo (later D 78) en 3o van een steen uit Plaosan (*anumoda sang*), medegebracht door den Heer I. Groneman. Deze laatste is natuurlijk de steen, die, als D 76 genummerd, thans verdwenen is, en die, wat de maten betreft, heel goed door Groneman kon worden „medegebracht". Dr. Verbeek moet zich dus vergist hebben, toen hij steen D 76 een Nāgarī-inscriptie toeschreef. Maar hoe is die vergissing in de wereld gekomen? Hoepermans (Hindoe-oudheden van Java p. 234) geeft hierop het antwoord. Van de collectie Kläring beschrijft hij niet drie maar twee steenen nml. I die van Pereng (D 77) en II een als volgt: „Hoog 1 E. 3 p., breed beneden 9 p. 7 d., dik 3 p. 2 d. Een beschreven steen van boven onregelmatig afgebroken en waarvan het schrift bijna geheel door den tand des tijds is verloren gegaan. De breuk is door het schrift heen. Bij deze steen is een afgebroken stuk aanwezig. Volgens mededeeling afkomstig van Plousang, 2 paal van Prambanang". De beschrijving van dezen steen en de maten kloppen geheel met die van den grooten steen, die Verbeek als No. 3 beschrijft, dus die met Nāgarī-inscriptie, D 82 Mus. Bat., met dien verstande, dat Hoepermans het blok op zijn zijde staande heeft aangetroffen en dus de hoogte en breedte verwisselde. Door Hoepermans' mededeeling worden wij op het belangrijke feit gewezen, dat steen D 82 niet van „onbekende vindplaats" (Verbeek l. c.; Rouffaer Not. 1909 p. LXXXIII) doch van Plaosan afkomstig is en wellicht dus de stichtingsoorkonde van de tjandi van dien naam draagt. Dat werkelijk een groote steen met inscriptie vroeger te Plaosan stond en dus Hoepermans' bewering omtrent de afkomst juist is, wordt bevestigd door de mededeeling van Brumund, die in Indiana II p. 35 schrijft: „Iets meer achterwaarts naar de Tjandi (nml. Plaosan), juist in het midden der beide wegen daarheen, staat nog de helft van een grooten steen overeind, waarin verscheidene regels van kleine,

onbekende en door den tijd reeds grootendeels uitgewischte karakters zijn gegrift". De groote steen werd waarschijnlijk door den Heer Kläring te zamen met verscheidene Dhyānibuddha-, Buddha-, Gaṇeça-, Çiwabeelden enz. (zie IJzerman, Beschrijving enz. p. 107) naar Jogja gevoerd, daar op het erf van zijn huis, dat later door den Heer IJzerman bewoond zou worden, opgesteld, en vandaar naar het Museum te Batavia opgezonden (Notulen 1890 p. 54 en 76). Dr. Verbeek, die Hoepermans' handschrift kende, heeft nu waarschijnlijk gemeend, dat de door den laatste beschreven steen, van Plaosan afkomstig (D 82), dezelfde was als die waarvan in de Notulen 1890 p. 49 zonder opgave van maten gewaagd werd (D 76), daar die immers *ook* van Plaosan afkomstig was. Steen D 76, die door Groneman in het Museum gebracht werd, is echter nooit in de collectie Kläring geweest, anders ware dat in de Notulen er wel uitdrukkelijk bij vermeld.

Jammer, dat steen D 82 met Nāgarī-inscriptie zóó geleden heeft, dat van den tekst nagenoeg niets meer te ontcijferen valt. Aan het eind zijn nog een paar woorden te lezen, waaruit wellicht zal kunnen blijken of inderdaad de stichtingsoorkonde van tjandi Plaosan teruggevonden is. Later hopen wij hierop nog uitvoeriger terug te komen.

Achtste lijst van foto's

UIT

Atjèh.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1216	18 × 24	Tjot Ba Beum (Kampong Brawe).	Gezicht op 't gravencomplex.
1217	„	id.	Graf II. zijde 5.
1218	„	id.	„ „ „ 6.
1219	„	id.	„ „ „ 7.
1220	„	id.	„ „ „ 8.
1221	„	id.	Graf V. zijde 5.
1222	„	id.	„ „ „ 6.
1223	„	id.	„ „ „ 7.
1224	„	id.	„ „ „ 8.
1225	„	id.	Graf VI. zijde 5.
1226	„	id.	„ „ „ 6.
1227	„	id.	„ „ „ 7.
1228	„	id.	„ „ „ 8.
1229	24 × 30	Djarat Raja.	Graf VIII. zijde 5.
1230	„	id.	„ „ „ 6.
1231	„	id.	„ „ „ 7.
1232	„	id.	„ „ „ 8.
1233	„	Toean Siah (Kg. Pango).	Graf III. zijde 1.
1234	„	id.	„ „ „ 2.
1235	18 × 24	id.	Graf IV. zijde 1.
1236	„	id.	„ „ „ 2.
1237	„	id.	„ „ „ 3.
1238	„	id.	„ „ „ 4.
1239	„	id.	„ „ „ 5.
1240	„	id.	„ „ „ 6.
1241	„	id.	„ „ „ 7.
1242	„	id.	„ „ „ 8.
1243	24 × 30	Toean di Kandang (Kg. Biloej).	Gezicht op 't gravencomplex.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1244	18 × 24	Toean di Kandang (Kg. Biloej).	Graf I, zijde 5.
1245	„	id.	„ „ „ 6.
1246	„	id.	„ „ „ 7.
1247	„	id.	„ „ „ 8.
1248	24 × 30	id.	Graf V, zijde 5.
1249	„	id.	„ „ „ 6.
1250	„	id.	„ „ „ 7.
1251	„	id.	„ „ „ 8.
1252	18 × 24	id.	Graf VI, zijde 5.
1253	„	id.	„ „ „ 6.
1254	„	id.	„ „ „ 7.
1255	„	id.	„ „ „ 8
1256	24 × 30	id	Graf VII, zijde 5.
1257	„	id.	„ „ „ 6.
1258	„	id.	„ „ „ 7.
1259	„	id.	„ „ „ 8.
1260	„	Teungkoe Lam Kaja (Kg. Lam Tadoek).	Graf I, zijde 5.
1261	„	id.	„ „ „ 6.
1262	„	id.	„ „ „ 7.
1263	„	id.	„ „ „ 8.
1264	18 × 24	Kg. Poengé (Meuseudjit Raja-Raja).	Gezicht op 't gravencomplex.
1265	„	id.	Graf II, zijde 5.
1266	„	id.	„ „ „ 6.
1267	„	id.	„ „ „ 7.
1268	„	id.	„ „ „ 8.
1269	„	id.	Graf III, zijde 5.
1270	„	id.	„ „ „ 6.
1271	„	id.	„ „ „ 7.
1272	„	id.	„ „ „ 8.
1273	24 × 30	Teungkoe di Koeri (Kg. Lam Djambé).	Graf V, zijde 1 en 7.
1274	„	id.	„ „ „ 2 en [illegible].
1275	„	id.	„ „ „ 3 en [illegible].
1276	„	id.	„ „ „ 4 en [illegible].
1277	„	Teungkoe di Bitaij (Kg. Lam Djambé).	Gezicht op 't gravencomplex.
1278	18 × 24	id.	Graf I, topstukken.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1279	18 × 24	Teungkoe di Bitaij (Kg. Lam Djambé).	Graf I. zijde 1.
1280	„	id.	„ „ „ 2.
1281	„	id.	„ „ „ 3.
1282	„	id.	„ „ „ 4.
1283	„	id.	„ „ „ 5.
1284	„	id.	„ „ „ 6.
1285	„	id.	„ „ „ 7.
1286	„	id.	„ „ „ 8.
1287	„	Kandang (Kg. Poengé Baba Djoeroeng).	Gezicht op 't gravencomplex.
1288	„	id.	Graf I. zijde 5.
1289	„	id.	„ „ „ 6.
1290	„	id.	„ „ „ 7.
1291	„	id.	„ „ „ 8.
1292	„	id.	„ „ topstuk.
1293	„	id.	Graf IV. zijde 5.
1294	24 × 30	id.	Graf IX. zijde 5.
1295	„	id.	„ „ „ 6.
1296	„	id.	„ „ „ 7.
1297	„	id.	„ „ „ 8.
1298	„	Kandang Said (Kg. Lam Panté).	Graf III. zijde 5.
1299	„	id.	„ „ „ 6.
1300	„	id.	„ „ „ 7.
1301	„	id.	„ „ „ 8.
1302	18 × 24	Djarat Ba Loemé (Kg. Oeleé Kareuëng), Ie Complex.	Graf I, zijde 5.
1303	„	id.	„ „ „ 6.
1304	„	id.	„ „ „ 7.
1305	„	id.	„ „ „ 8.
1306	„	id.	„ „ topstuk.
1307	„	id.	Graf II, zijde 5.
1308	„	id.	„ „ „ 6.
1309	„	id.	„ „ „ 7.
1310	„	id.	„ „ „ 8.
1311	24 × 30	id.	Graf VI, zijde 5.
1312	„	id.	„ „ „ 6.
1313	„	id.	„ „ „ 7.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1314	24 × 30	Djarat Ba Loemé (Kg. Oeleé Kareuëng) Ie Complex.	Graf VI, zijde 8.
1315	18 × 24	id.	Graf IX, zijde 1 en 7.
1316	"	id.	" " " 2 en 8.
1317	"	id.	" " " 3 en 5.
1318	"	id.	" " " 4 en 6.
1319	"	id.	Graf XIII, zijde 5.
1320	"	id.	" " " 6.
1321	"	id.	" " " 7.
1322	"	id.	" " " 8.
1323	"	id.	Graf XIV, zijde 1 en 7.
1324	"	id.	" " " 2 en 8.
1325	"	id.	" " " 3 en 5.
1326	"	id.	" " " 4 en 6.
1327	24 × 30	id.	Graf XXII, zijde 1.
1328	"	id.	" " " 2.
1329	"	id.	" " " 3.
1330	"	id.	" " " 4.
1331	18 × 24	Djarat Ba Loemé IIe Complex.	Graf II, zijde 5.
1332	"	id.	" " " 6.
1333	"	id.	" " " 7.
1334	"	id.	" " " 8.
1335	"	Teungkoe Ba Liliëb (Kg. Oeleé Kareuëng).	Graf I, zijde 5.
1336	"	id.	" " " 6.
1337	"	id.	" " " 7.
1338	"	id.	" " " 8.

Oudheidkundig Verslag

OVER HET

Derde kwartaal 1915.

---

§ 1. Personeel.

Den 12den Augustus vertrok de Chef van den Oudheidkundigen Dienst, Dr. N. J. Krom, met zes maanden verlof, buiten bezwaar van den lande, naar Europa. Bij Gouv. Besl. van 25 Augustus 1915 no. 21 werd ondergeteekende met de waarneming dier betrekking belast.

§ 2. Bureau.

De inventaris der Hindu-oudheden van de residenties Jogjakarta en Soerakarta kwam gereed; die van de residentie Rembang is nog in bewerking.

De Bijlagen vermelden de aanwinsten aan negatieven, teekeningen en abklatschen.

§ 3. Reizen.

Door Dr. Krom werd in Augustus een controle-reis naar Prambanan, Boro-Budur en Modjokerto ondernomen. De heer Leydie Melville verbleef het grootste deel van het kwartaal te Modjokerto en Soerabaja van waaruit hij dienstreizen ondernam naar Kembang-sore en Serang. De heer Perquin bezocht op een doorreis van Cheribon naar Soerabaja de tempels van Gĕdong-sanga.

§ 4. Bescherming van monumenten.

Te *Boro-Budur* werden maatregelen genomen om de vloeren der gaanderijen, waar op verscheidene plaatsen de

specie in de voegen tusschen de steenen verdwenen was, weder waterdicht te maken. Verder gaf Dr. Krom op zijn laatste dienstreis last om te *Prambanan* de losse reliefs, thans staande op de plaats der voormalige opzichterswoning, elders op te stellen, zoodat overeenkomstig den ouden toestand het geheele terrein tusschen de tempels vrij komt. Ook werd door hem een regeling getroffen om den beschreven steen van *Doekoehan-Doekoeh* te overdekken en zoo voor verdere schade door regenwater te vrijwaren.

Betreffende het onderhoud der monumenten, voor zoover deze op de „Voorloopige lijst van Monumenten in Oost-Java" (zie Oudh. Versl 1912 Bijlage C) voorkomen, is aan het verslag van den heer Perquin het volgende ontleend. *Tjandi Gambar-Wetan* wordt thans door de zorgen van den administrateur van het koffie-perceel, den Heer Everts, onderhouden. *Tjandi Batjĕm* behoort tot de monumenten, die na behoorlijke opname aan hun lot kunnen worden overgelaten (Zie Oudh. Versl. 1912 p. 7), niettemin is daar van ouds een djoeroe-koentji met schoonhouden belast. Voor de tjandi's *Petapan* en *Sabentar* zal eerstdaags eene regeling getroffen worden. Het onderhoud van de tjandi's *Soemberdjati*, *Kali-tjilik* en *Soerawana* is aan een djoeroe-koentji opgedragen, terwijl nog andere noodige maatregelen genomen zijn.

Bij een vroegere reis in het Malangsche werd de verwaarloozing der tempels te *Kidal*, *Singasari* en *Djago* geconstateerd (Oudh. Versl. 1914 p. 198). Met medewerking van den assistent-resident van Malang is Tj. Singasari nu schoongemaakt en ompaggerd, terwijl voor de bewaking werd zorggedragen. Voor de beide andere tjandi's zullen dergelijke maatregelen genomen worden.

De beelden te *Kediri*, waarvan in het vorig verslag p. 60 sprake was, zijn wegens de verbouwing van de Regentswoning tijdelijk naar het erf van den patih gebracht. Bij inspectie bleken weinige beelden aan het oorspronkelijk getal te ontbreken. Alleen de prachtig behakte badkuip

(Rapp. Oudh. Comm. 1908 p. 244) bleek afwezig te zijn, maar werd nog bij nader onderzoek ten huize van den gepensioneerden Regent gevonden. Zeven andere oudheden, waaronder een beschreven steen en een tampajan met jaartal staan nog op het erf van den gepensioneerden Regent en zullen te zijner tijd naar het Regentserf worden overgebracht.

Bij een bezoek aan de grot te *Selamangleng* werd den djoeroe-koentji last gegeven de binnenwanden schoon te maken en in het vervolg te beletten, dat er op de beschreven of geornamenteerde rotsvlakken namen geschreven worden. Van de inscripties en jaartallen zullen abklatschen vervaardigd worden.

Verder constateerde de heer Perquin, dat de tempels van *Gĕdong-sanga*, die hij op een doorreis van Cheribon naar Soerabaja bezocht, zich nog in denzelfden toestand bevinden als een jaar geleden, d. w. z. begroeid en verwaarloosd. Al is het niet waarschijnlijk, dat binnenkort belangrijke bouwdeelen zullen afvallen, het zou toch zeer te betreuren zijn als dat geschiedde zonder dat de noodige fotografische opnamen gedaan waren. Vooral de tempels op Semarangsch grondgebied vertoonen bijzonderheden zooals nisafdekkingen, nisomlijstingen, versierde nisjes boven kroonlijsten enz., welke noodzakelijk in foto's dienen te worden vastgelegd.

De *missigit* van *Demak*, reeds merkwaardig om de acht gesneden houten stijlen, die het dak steunen, vereischt op verschillende plaatsen voorziening. Naar aanleiding, van een voorloopig onderzoek werden door den heer Perquin voorstellen aan de hand gedaan, die dat bouwwerk voor een gedeeltelijke instorting moeten behoeden.

Te *Tjandi Sewu* werd in het afgeloopen kwartaal voortgegaan met het blootleggen der bijtempeltjes aan de Zuid- en vervolgens aan de Westzijde van den hoofdtempel. Aan de Zuidzijde werden tot den tempelvoet drie bijtempeltjes der 1ste en zes der 2de rij ontgraven. Aan de Westzijde werden zes bijtempeltjes der 2de en drie der 1ste rij blootgelegd. Merkwaardige vondsten hadden hierbij niet plaats.

Verder werden de fundamenten van den ouden pasanggraha n en opzichterswoning vóór den *Visnu-tempel* te Prambanan opgeruimd.

Voor de versterking van den *gopoero Badjang-ratoe* te Madjapait, welke door allerlei omstandigheden vertraging ondervond, werden door den heer Melville te Soerabaja ijzeren raamkolommen aangekocht. Binnenkort zullen die ter plaatse gemonteerd worden. In de residentie Serang werden door genoemden heer, in overleg met den Regent, maatregelen genomen voor enkele noodig gebleken herstellingen aan de graven te *Kanari* en *Pakalan Nangka*.

§ 5. **Inventarisatie.**

Deze had in het afgeloopen kwartaal niet plaats. Alleen werden voor het opmaken van de lijst van Hindoe-oudheden, vermeld in § 2, enkele schriftelijke informaties ingewonnen.

§ 6. **Nieuwe opnamen, opgravingen, enz.**

Te *Tjandi Tikoes* waren bij het bezoek van Dr. Krom in begin Augustus naast het vroeger gevonden bouwwerk twee naar beneden leidende monumentale ingangen, een groote afscheidingsmuur en sporen van een hooger gelegen vierde bouwwerk blootgelegd. Voorzoover de situatie-beoordeeling van den aard van het geheel toeliet, meende Dr. Krom een groote badplaats voor zich te zien.

Op den *Diëng* hadden de werkzaamheden hun gewonen voortgang. Aan de Noordelijke helling van den Goenoeng Pangonan werd een overblijfsel van eene bouwwerk aangetroffen, dat men nu bezig is te ontgraven, op te meten en te teekenen.

Voor het verslag over het oudheidkundig onderzoek in *Atjeh* zie men Bijlage V.

Eene beschrijving van de tjandi's *Tegawangi* en *Soerawana* van de hand van den heer Perquin vindt men in Bijlage P.

§ 7. **Vondsten.**

Van Gambar-wetan, district Blitar, werd bericht ontvan-

gen van het vinden van goed geconserveerde beelden; deze en die, welke eenigen tijd geleden in de omgeving van Panataran gevonden en daar opgesteld zijn, zullen in de rapporten beschreven worden.

Andere belangrijke vondsten hadden alleen op epigraphisch gebied plaats, waarvoor men de volgende paragraaf raadplege.

§ 8. **Epigraphie.**

Voor de allerbelangrijkste ontdekking op de begraafplaats Peuët Ploh Peuët wordt verwezen naar het Atjeh-verslag van den heer de Vink en naar de afzonderlijke Bijlage W.

Vermeld moet nog worden de vondst van een lingga met jaartal 1101 in desa Ngloentoeng, res. Kediri, die aangekocht werd door den heer van Stein Callenfels.

Door den ondergeteekende werd de inscriptie van Dinaja (682 Çaka) bestudeerd, waarover een opstel in het Tijdschrift van het Genootschap verschijnen zal.

§ 9. **Fotografieën.**

Het afdrukken van de foto's ondervond belangrijke vertraging doordat de aanvoer van afdrukpapier uit Duitschland gestaakt is.

De lijst der foto's van Oost-Java vindt men in Bijlage Q. Het vervolg van de serie Bataviaasch Genootschap II en van den Oudheidkundigen Dienst serie A in de Bijlagen R en S.

§ 10. **Teekeningen.**

De afgeleverde teekeningen, behoorende bij no. 4 van de lijst der monumenten (zie § 12) worden in Bijlage U vermeld.

§ 11. **Musea en Verzamelingen.**

Het Museum te Modjokerto blijft zich in een druk bezoek verheugen. Op enkele feestdagen in de maand Augustus steeg het aantal belangstellenden tot 1200 per morgen. Gemiddeld wordt de verzameling dagelijks door een 250 personen bezocht.

De beide beelden van Redjo-Agoeng (distr. Pare, res. Kediri, zie Oudh. Versl. 1914 p. 190) alsmede een steen met jaartal 1086, behoorend tot de verzameling van den heer van Stein Callenfels, werden door het Bataviaasch Genootschap aangekocht.

§ 12. Lijst van monumenten.

No. 4 van Oost-Java (tjandi Soember-djati) kwam gereed.

§ 13. Publicaties.

Het Oudheidkundig Verslag over het tweede kwartaal 1915 verscheen in druk.

§ 14. Geschenken.

Aan *boekwerken* werden ten geschenke ontvangen: van de Archeological Survey of India: Three Turki Manuscripts. Van dezelfde: Annual Progress Report, Hindu and Buddhi-Monuments Northern Circle en Annual Report 1911/12 part I. Van den Superintendant Arch. Survey. Burma: Report for the year ending 31 March 1915 en van den Superintendant Arch. Survey Frontier Circle: Annual Report 1914 — 1915. Van de directie van het Bataviaasch Genootschap Notulen 1915, afl. 2.

§ 15. Programma voor het volgend kwartaal.

De heer Melville zal het herstellingswerk aan de gopoero Badjang-ratoe ter hand nemen en zijne werkzaamheden op den Diëng vervolgen. Onder persoonlijk toezicht van den heer Perquin zullen de bijgelapte reliëfs van tjandi Panataran verwijderd worden. Verder zullen door dezen heer de tjandi's Toeban en Gambar in distr. Ngoenoet of wel Penampihan in distr. Kalangbret onder handen genomen worden, terwijl, zoo mogelijk de oudheden in de verschillende desa's van de districten Pare en Papar zullen gecontroleerd worden. Te Kali-tjilik zal de N-W. hoek, die beschadigd is door het afvallen van een

gedeelte van de lijst in orde gemaakt worden. Zie Oudheidk. Versl. 1915 eerste kwartaal p. 17.

De heer de Vink zal vermoedelijk midden October zijn werkzaamheden naar Sigli verplaatsen. Waarschijnlijk zal hem nog een opdracht in verband met de grafvondst te Peuët Ploh Peuët gegeven worden.

Ondergeteekende stelt zich voor in het volgend kwartaal een studie- en controlereis door Oost-Java te ondernemen.

De wd. Chef van den Oudheidkundigen Dienst,

F. D. K. Bosch.

Batavia, October 1915.

Kort Verslag
aangaande de werkzaamheden aan de Tjandi's Tegawangi en Soerawana.

Tjandi Tegawangi.

Desa Tegawangi, district Pare, ligt aan den weg van Pare naar Papar. Oostelijk van de desa (bij paal 17) leidt een weg in Noordelijke richting naar doekoeh Tandoeng-anom, in welke plaats tjandi Tegawangi ligt op een groot terrein, begrensd door een baksteen-muur; deze muur is waarschijnlijk later gebouwd, maar zeker is dat 't geval met de ringmuur, die op eenigen afstand van den grooten en den kleinen tempel is opgetrokken, want na onderzoek is gebleken, dat de onderkant van dezen muur ongeveer 20 c. M. ligt boven het maaiveld, dat door ontgraving op het vroegere niveau gebracht is.

Bij de bepaling van dat niveau werd aangenomen, dat één natuursteenlaag op de baksteen-fundamenten eertijds door den grond bedekt was; daar de traptreden ontbreken is dit niet met zekerheid te zeggen, het is dus mogelijk maar niet waarschijnlijk, dat het niveau 16 c. M. lager lag, wat dan gelijk zou staan met den bovenkant van de baksteen-fundamenten.

Het terrein werd op een voldoenden afstand van de tempels afgegraven; gedurende deze ontgraving zijn nog een groot aantal geornamenteerde en geprofileerde steenen voor den dag gekomen; voor een groot deel zijn deze afkomstig van den vroegeren bovenbouw of den eigenlijken tempel, maar eveneens is er een groot deel, dat behoort bij den nog bestaanden onderbouw en waarvan de plaats gemakkelijk

is aan te wijzen; verder zijn er nog steenen met ornament behakt. die ongetwijfeld behooren bij de Westelijke trapuitbouwing. Bij een latere specificatie kunnen deze worden aangepast en eventueel op de oude plaatsen gelegd worden.

In den loop der jaren is door een te „groote" belangstelling zeer veel aan deze monumenten (grooten en kleinen tempel) veranderd, gestapeld of gewijzigd. De voornaamste onnauwkeurigheden konden verbeterd worden:

1o. In 1865 werd door Hoepermans een trap verondersteld aan de Noordzijde van den grooten tempel, wat terecht door Knebel in 1908 werd tegengesproken: deze aangestapelde trap is nu verwijderd en de profielen loopen nu onderbroken door.

2o. Het ondergrondsche vertrek door Raffles beschreven, is volgens duidelijke aanwijzingen niet tegelijk met den tempel geconstrueerd, maar later gehakt; reeds vroeger werd er op gewezen, dat de bouwmeesters een dergelijken bouwput (in dit geval een vertrek genoemd) van baksteen ongetwijfeld in regelmatig verband met vlakke wanden zouden hebben opgebouwd: bij het kleine tempeltje te Kalanganjer (district Gedangan) ben ik in die meening bevestigd. want daar is werkelijk een put tegelijk met het monument in regelmatige vlakke lagen gemetseld. terwijl te Tegawangi en ook elders. de breukvlakken der baksteenen duidelijk wijzen op een moedwillige. ruwe afkapping: maar bovendien. is de „put" aan de Zuidzijde (buiten den tempel). die in verbinding zou moeten staan met het inwendige, zonder eenigen twijfel later opgestapeld. immers daarvoor werden geprofileerde en zelfs geornamenteerde steenen gebruikt zonder eenig verband met den tempelringmuur.

De verzakking van den tempelmuur daar ter plaatse is mede een bewijs. dat het gat er niet altijd geweest is; de bouwmeesters zouden ongetwijfeld een vrije ruimte met één steen gesloten hebben. zooals ze dat zelfs deden bij nissen

met eenen eenigzins belangrijken voorsprong; de brekers van het gat hebben natuurlijk niet gedacht aan een eventueele verzakking. ze hebben eenvoudig de gemakkelijkste plaats gezocht d. w. z. in den fundeerings- of baksteenmuur; de natuursteenen, die in gewoon verband over de fundamenten van baksteen doorloopen, werden ter plaatse, waar het gat gehakt is niet langer gesteund en weken bij de stootvoegen naar beneden, tengevolge van de belasting; één van de oorzaken die de verzakking veroorzaakten.

Nadat de opgestapelde putsteenen waren verwijderd werd het gat in den muur zoo goed mogelijk met natuursteenen aangevuld en den grond, gebruikt voor de demping, stevig aangestampt; lang heeft deze verbeterde toestand niet geduurd, want toen ik eenige dagen geleden te Tegawangi kwam, was het gat door de inlanders weer opengemaakt en wederom een putje gestapeld. De djoeroe-koentji gaf daarvoor de volgende redenen op: „Toen het gat was dichtgemaakt en de put gedempt, zijn er in desa Tegawangi zestien (!) menschen gek geworden (sakit gila) en vier gestorven; deze zestien menschen wilden door het gat in den tempel kruipen en ze hebben verwonderd gevraagd waarom de toegang van hunne woning (!) was afgesloten”. Redenen te over meende de djoeroe-koentji om het gat maar weer gauw te openen.

3o. Het smalste en meest Westelijke deel van de trapuitbouwing was bestapeld met steenen van allerlei vorm en dikte en ofschoon hierdoor wel een geleidelijk trapverloop verkregen was, was aan eenige bijzonderheden te zien, dat dat werk van een lateren datum was; voor alle zekerheid werd de ligging van elken steen nauwkeurig bestudeerd voor hij werd weggenomen, maar ten slotte kwam de profileering van den trapvleugel bloot en werd tevens duidelijk hoever deze profielen in Westelijke richting doorliepen.

4o. De losse opgestapelde steenen op de muren enz. waren gemakkelijk te herkennen aan profileering, dikte of ligging. maar het inwendige, de binnenruimte (waarvan

de bovenkant ongeveer 3 M. ligt boven het maaiveld), was zoo ontredderd, dat het ook na een zorgvuldige schoonmaak niet gelukt is de vloerhoogte te bepalen; in deze binnenruimte staat een rijk behakt voetstuk (hoog 90 c.M. bovenvlak 100 × 100 c.M.) tegen den binnenkant van den noordelijken muur; het is duidelijk, dat het van zijne plaats, in het midden, geschoven is, terwijl het zeer waarschijnlijk is, dat een andere vierkante steen, liggend bij het voetstuk en met een zelfde oppervlakte, gediend heeft als onderstuk daarvan; bij een later onderzoek zal geconstateerd kunnen worden of de dookgaten in dit onderstuk correspondeeren met dergelijke gaten in het ondervlak van het voetstuk.

Bij sommige monumenten (zooals Sawentar) is de vertikale hoofdverdeeling zoo sprekend en zoo duidelijk weergegeven, dat er geen twijfel kan bestaan of 't bouwtype kan vastgesteld worden; bij Tegawangi is dat nog niet mogelijk. 1o. Omdat het grootste gedeelte van den tempel ontbreekt. 2o. Omdat aan het nog bestaande gedeelte de oversprongen dier eventueele hoofddeelen veel minder sprekend zijn, zoodat er twijfel ontstaat of het in zijn geheel beschouwd moet worden als de onderbouw van den eigenlijken tempel, of op zich zelve onderverdeeld dient te worden in drie afzonderlijke deelen.

De volle hoogte is 4.35 M. de meest sprekende horizontale afscheidingen vindt men respectievelijk op 1.10 M. en op 3.95 M. boven het maaiveld.

Het onderste gedeelte heeft een dekband van 15 c.M. dik, een vlakken voet van 35 c.M. hoog en een in- en uitspringende profileering, waartusschen paneelen; deze combinatie loopt òm in de drie sprongen van de Westelijke trapuitbouwing, met dat verschil, dat het inspringende profiel één steenlaag lager is aangebracht en de paneelen dus één steenlaag hooger worden.

Aan de Noord- Zuid- en Oostzijde is de profileering (aan elke zijde) onderbroken door drie hurkende atlanten of rakshasa's, zoodat elke zijde bestaat uit vier vlakken met profielen en paneelen en drie pilasters (in dit geval, rakshasa's); bovendien zijn de boven- of dekband met de paneelen op de uitwendige hoeken nog voorzien van ruitvormige en geornamenteerde kussens, terwijl in elk vak (tusschen de rakshasa's) nog drie vierkante kussens op het paneel zijn uitgehakt; de verdere versiering op den dekband correspondeert met die op de paneelen. Bij de trapuitbouwing zijn de rakshasa's niet toegepast. maar wel de ruitvormige en langwerpig vierkante (langwerpig, omdat de paneelen daar hooger zijn) kussens.

Na de derde versmalling van deze uitbouwing zijn rechts en links onversierde pilasters gebouwd, waartegen dekbanden, profielen en paneelen van het bovenbeschreven onderste tempelgedeelte doodloopen, terwijl meer Westwaarts nog te vinden is den aanleg van den trapopgang, zoodat de maten konden worden vastgesteld.

Het tweede gedeelte hoog 2.85 M. bestaat, ook bij den eersten Westelijken uitsprong, uit een vlakken voet van 48 c.M. hoog met inspringende lijst daarboven, een sterk sprekenden band, een paneel van 65 c.M. hoog en een kroonlijst; de vlakke voet staat op den dekband van het onderste tempelgedeelte, terwijl in den inwendigen hoek daarvan een overgangsprofiel is aangebracht; het paneel loopt bij de hoeken òm. maar wordt aan elke zijde (Noord, Oost en Zuid) in het midden onderbroken door een zwaren pilaster, die loodrecht opgaat uit den buitenkant van den voet, 80 c.M. breed is en op de hoogte van de paneelen een voorsprong heeft van 44 c.M.

De tweede Westelijke uitsprong heeft een andere profileering; ter hoogte van 112 c.M. boven den dekband van het onderste tempelgedeelte zijn nog vier steenlagen aanwezig, waarin groote staande beelden zijn uitgekapt; dit

wijst er op, dat de kroonlijst in elk geval in dit gedeelte onderbroken is.

De derde uitsprong heeft wel niet dezelfde profileering als de tweede, maar naar het steenverband en de aansluiting te beoordeelen was de hoogte daarvan ook niet hooger dan 112 c.M. boven den dekband en liep deze waarschijnlijk dood tegen de vlakke pilasters aan de uiterste westhoeken.

Het derde gedeelte, waarvan hier en daar nog drie steenlagen resten, heeft een omloopend en terugspringend lijstwerk op een vlakken voet.

Vooral het onderste gedeelte van dezen tempel is overvloedig van ornament- of beeldhouwwerk voorzien: de in- en uitspringende lijsten, de dekband, de paneelen, het overgangsprofiel zijn geheel met ornament behakt, terwijl aan het bovengedeelte de in- en uitspringende profielen, de banden, die de indiepingen van de paneelen begrenzen, de paneelen zelf en één der pilasters eveneens van beeldhouwwerk voorzien zijn. Voor de voorstelling der reliefs op de paneelen kan ik verwijzen naar Rapport 1908, blz. 278 en naar hetgeen daarover door Dr. Krom gezegd wordt in het Oudheidkundig Verslag 1915, tweede kwartaal blz. 68, terwijl voor de geheel afwijkende plaats der pilasters (in het midden der drie tempelzijden en niet op de hoeken) eene gemotiveerde verklaring te vinden is, als de veronderstelling bevestigd wordt, dat op één pilaster (die aan de Oostzijde) het beeld is uitgehouwen van den vorst van Matahun, die den tempel liet bouwen.

In elk geval, zonder een bepaalde bedoeling, zijn deze zware pilasters daar niet gemaakt, want al zou de brute steenklomp door behakking met meer dan levensgroote beelden, buitengewoon verfijnd zijn en, al is blijkbaar getracht de belangrijkheid der uitwendige tempelhoeken op even sierlijke als ongewone wijze te verhoogen, het evenwicht van het gevelvlak, de voortzetting der reliefs, is verbroken.

De uitvoering van het ornament is in het algemeen, niet zorgvuldig, hier en daar zelfs slordig; de reliefs zijn zuiverder behakt, en de konings (?)-voorstelling, slechts aangezet, is karakteristiek, beslist en met een sprekende uitdrukking. Op sommige plaatsen is de verdere uitvoering van beeld- of ornamentwerk gestaakt.

De kleine tempel, gelegen ten Z. O. van den grooten, is een vierkant gebouwtje met trapuitbouwing aan het Westen; alleen de eerste trede is nog terug gevonden; aan dit tempeltje is eveneens veel verschikt en gestapeld; wat er echter niet bij behoorde is weggenomen. Verder kan ik verwijzen naar Rapport 1908 blz. 279.

Behalve een groot aantal antefixen, geornamenteerde en geprofileerde steenen, die gedurende de ontgraving zijn blootgekomen, zijn nog op het tempelterrein aanwezig: een rijk versierd voetstuk, twee voorstellingen van Wishnoe op dieren met schapen- of geitenkoppen, een Ardhanara zonder voeten, en een Garoeda met menschelijk lichaam.

Te zijner tijd zullen de aanwezige steenen worden aangepast en op de oude plaatsen gelegd worden, terwijl het overweging zal verdienen, de uitwendige hoeken van den grooten tempel recht te zetten.

Tjandi Soerawana.

Deze tempel ligt ten N. O. van Pare in het gebied van desa Soerawana en ten Noorden van den kampongweg der doekoeh's Bloeran en Pandan kidoel, op een schilderachtig pleintje, beschaduwd door een prachtigen waringin en omgeven van sierlijke bamboestoelen.

Omtrent de hoogte van het vroegere terrein bestond geen twijfel, toen bij een voorloopige ontgraving de eerste trede van den trapopgang werd teruggevonden; hieruit bleek dat de voet van den tempel gemiddeld een meter onder het

omliggend terrein lag; ter breedte van ongeveer tien meter werd dit afgegraven, terwijl, de bij de ontgraving blootgekomen geprofileerde en georuamenteerde steenen op den opgehoogden grond in rijen werden neergelegd.

Aan dit monument is in den loop der jaren minder „gewerkt" dan te Tegawangi; het „werk" had zich alleen bepaald tot een opstapeling van allerlei bouwsteenen op de Westelijke uitbouwing; nadat deze steenen waren weggenomen, is zoowel de profileering als de trap, waarvan nog elf treden bestaan (elk van ± 35 c.M. optrede en ± 30 c.M. aantrede) vrij gekomen; in hoeverre de bovenste trede in verband staat met de vloerhoogte van de binnenruimte kan waarschijnlijk later, na ontgraving en onderzoek van de grondophooging binnen de tempelringmuren, bepaald worden. In het algemeen is het de bedoeling eerst dan met die werkzaamheden (welke zullen bestaan 1o. in het uitzoeken en sorteeren van gevonden tempelsteenen; 2o. in het bijpassen van reliefsteenen en steenen met lijstwerk aan de bestaande muren, enz; 3o. in het herstellen van die bouwdeelen, die voorziening eischen) te beginnen als alle monumenten met bijbehoorende losse, geprofileerde en geornamenteerde steenen, zijn opgemeten en zijn vastgelegd in teekeningen of foto-afdrukken.

Waar bij Tegawangi eenige twijfel kan bestaan omtrent het karakter van het nog bestaande gedeelte n.l. of het, in zijn geheel opgevat moet worden als de onderbouw van den eigenlijken tempel, of, als twee samenstellende maar afzonderlijke bouwdeelen, is die twijfel bij tjandi Soerawana ongegrond: het verschil in opvatting en uitdrukking tusschen het onderste en het bovenste gedeelte is hier sprekend weergegeven, een en ander zal later weer in details worden verklaard.

De volle hoogte is: 4.58 M. boven het terrein, de hoogte van het onderste bouwdeel 1.38 M. daarboven en 1.68 M. boven de baksteen-fundamenten: het bovenste met basement en kroonlijst is 3.20 M. hoog.

Het onderste bouwdeel heeft een vlakken voet van 27 c. M. hoog en een dekband van 15 c. M. dik; deze beiden (voet en band) loopen onafgebroken door, ook bij de Westelijke uitbouwing; het eenige verschil is gelegen in het tusschengedeelte; de uitbouwing heeft in- en uitspringende ojiefprofielen op den voet en onder den dekband, terwijl bovendien, daarvan gescheiden door indiepingen, op en onder die profielsteenen, vischbekvormige steenlagen zijn aangebracht, waartusschen een fries, bestaande uit pilasters en paneelen, geconstrueerd is; bij het vierkante tempellichaam zijn op den voet en onder den dekband, rechthoekige profielsteenen aangebracht, terwijl het fries met pilasters en paneelen daarvan gescheiden is door vlakke, geornamenteerde banden.

De trapuitbouwing heeft vier sprongen naar het Westen en drie sprongen links en rechts van den tempelas; de vóórkant van den vierden voorsprong ligt in één lijn met het uiterste Westelijke muurvlak, waar de trapopgang begint.

Op de vier hoeken van het onderste bouwdeel en op de hoeken van den eersten en den derden voorsprong zijn hoekpilasters geconstrueerd, die hurkende z.g.n. atlanten of rakshasa's voorstellen; deze rakshasa's dragen den dekband op de handen; andere pilasters aan de Noord-, Zuid- en Oostzijden in den as van den tempel en de twee vlakke pilasters naast den trapopgang zijn respectievelijk met fabelvoorstellingen of met rakshasa's behakt.

Elke zijde (N. Z. en O.) van het onderste bouwdeel heeft dus twee tusschenvakken, begrensd door de hoekpilasters en den middenpilaster; elk tusschenvak is onderverdeeld in vier pilasters met drie paneelen, door indiepingen daarvan gescheiden; de Westzijde (links en rechts van de trapuitbouwing) heeft twee pilasters en een paneel; de eerste sprong heeft aan de Zuidzijde (resp: Noordzijde) twee pilasters en twee paneelen, waarvan een aansluit tegen den hoekpilaster (rakshasa) aan de Westzijde één pilaster; de tweede sprong (zonder hoekpilaster, rakshasa) heeft aan de Zuid,

resp. Noordzijde twee pilasters en één paneel, aan de Westzijde, alleen een pilaster; de derde voorsprong heeft aan de Zuid en resp. Noordzijde één pilaster, die tegen den hoekpilaster, rakshasa aansluit, terwijl deze laatste de geheele Westzijde in beslag neemt; de vierde voorsprong heeft aan de vóór- of Westzijde (behalve de twee rakshasa's, links en rechts van den trapopgang) aan elke zijde een pilaster, terwijl de Zuid- resp. Noordzijde twee pilasters met één paneel heeft.

Het bovenste bouwdeel bestaat uit een vlakken voet en uit een fries, dat onder en boven begrensd wordt door een sterk sprekende profileering, deze bestaat nl. uit een vlakken terugspringenden band, een inspringend (resp. uitspringend) profiel, en een terugspringenden vlakken band, waartegen een serie kraagsteentjes, die een vischbekvormigen band dragen (of resp. daarop rusten). In de nisjes tusschen de kraagsteenen zijn kendi's geplaatst. Deze combinatie loopt òm tot en met den tweeden voorsprong van de Westelijke uitbouwing. Het fries (besloten tusschen de vischbekprofielen) heeft op elken hoek een hoekpilaster, waartusschen paneelen; deze zijn rondom begrensd door indiepingen en inspringende profielen.

De derde voorsprong wordt, op dezelfde hoogte als het fries, bekroond door een beeld, dat op een dier gezeten is (daar het bovengedeelte is afgevallen, kan deze voorstelling niet nader aangeduid worden). De profileering er onder is meer gedetailleerd dan die van het tempellichaam en van de twee (resp. vier) uitsprongen bovengenoemd.

Van den vierden sprong kon wel de profileering (die weer eenigszins afwijkt van die van den derden voorsprong) worden opgemeten, maar de constructie kon vooralsnog niet worden vastgesteld.

Aan de Noord- Zuid- en Oostzijde zijn in den as van den tempel op den bovenband van het onderste bouwdeel en rustend tegen den voet van het bovenste, hurkende rakshasa's uitgehakt.

De uitvoering van het ornament is, in 't algemeen, veel zorgvuldiger dan bij tjandi Tegawangi; de relief-voorstellingen op de paneelen en op de pilasters van het fries zijn scherper omlijnd, beter aangevuld en met meer juistheid gehakt; het ornament-werk van banden en lijsten is correcter en het beeldhouwwerk van de atlanten (rakshasa's) met paneelen van het onderste bouwdeel buitengewoon nauwkeurig.

Opmerkzaamheid verdient nog, dat aan de twee rakshasa's van de Z. W.-hoeken een meer rationeelen stand van beenen en voeten gegeven is n. l. met de knieën naast het lichaam en de voeten gestrekt naar voren, ongeveer in een hoek van 15 graden (met het lichaam); bij de andere hoekvoorstellingen zijn de voeten zoo gericht, dat zij met het lichaam een hoek maken van 130 graden, dus naar achteren gericht, terwijl bij de vlakke voorstellingen die richting ongeveer 90 graden aangeeft, dus buitenwaarts gestrekt.

Voor de beschrijving der relief-voorstellingen kan ik verwijzen naar rapport 1908, blz. 290 en naar de opmerking in het Oudheidkundig Verslag 1915, tweede kwartaal blz. 68; voor de zoogenaamde koningsvoorstelling naar de beschrijving van Dr. N. J. Krom in Rapp. 1910 blz. 38 en naar „de eigennamen in den Nāgarakṛtāgama", alphabetisch Register samengesteld door denzelfde, blz. 524, 542 en 545.

De voorstellingen van de onderste nu blootgegraven reeks zullen beschreven worden, als later met het sorteeren en aanpassen van ontbrekende steenen begonnen wordt en daardoor waarschijnlijk andere, meer duistere gedeelten, duidelijker geworden zijn.

De Adjunct-bouwkundige

Blitar, September 1915. P. J. Perquin.

Lijst der fotografische opnamen

over het 3e kwartaal 1915.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2419	12 × 18	Sawentar, distr. Blitar.	trapvleugel, detail.
2420	„	id.	steenen met ornament of lijstwerk.
2421	„	id.	fragm. van den tempeltop.
2422	„	id.	„ „ „ „
2423	„	Kali-tjilik, distr. Srengat.	tempelvoet, detail.
2424	24 × 30	id.	tempel, van de Zuidzijde (vóór den schoonmaak).
2425	„	id.	id. id. na den schoonmaak.
2426	„	Sawentar, distr. Blitar.	tempel. (Zuid-West) vóór de ontgraving.
2427	„	id.	id. (Noord-Oost) id.
2428	„	id.	id. (Noord-Oost) na de ontgraving.
2429	„	id.	id. (Zuid-West) id.
2430	„	id.	id. (Zuid) id.
2431	„	Soember-djati, distr. Lodaja, afd. Blitar.	Westzijde, na gedeeltelijke ontgraving.
2432	„	id.	Noordzijde, id. id.
2433	„	id.	groep van geornamenteerde steenen na gedeeltelijke ontgraving.
2434	„	id.	Noordz. na de ontgraving.
2435	„	id.	id. „ „ „ met baksteenmuur.
2436	„	id.	Westz. na de ontgraving.
2437	12 × 18	id.	Noord-West. hoek, detail.
2438	„	id.	hoek-antefixen.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2439	12 × 18	Soember-djati, distr. Lodaja, afd. Blitar.	antefixen.
2440	„	id.	id.
2441	„	id.	id.
2442	„	id.	id.
2443	„	id.	id.
2444	„	id.	hoek-antefixen.
2445	„	id.	id.
2446	„	id.	monsterkop.
2447	„	id.	groep yoni's, singha, enz.
2448	„	id.	model tempeltje.
2449	„	id.	tempelvoet van boven.
2450	„	id.	geornamenteerde steenen.
2451	„	id.	„ banden.
2452	„	id.	„ „
2453	„	Legok, distr. Blitar.	„ „
2454	„		steenen beeld, nandi, yoni en lingga.

Stand van het teekenwerk.

3de kwartaal 1915.

Soember-djati.

1. Platte grond (1 : 20).
2. Normaalprofiel met doorsneden van tempelsteenen (1 : 10).
3. Fragmenten (1 : 10).
4. Geprofileerde en geornamenteerde steenen (1 : 10).
5. Geprofileerde en geornamenteerde steenen (1 : 10).
6. Aanzichten N. O. en W. met doorsneden (1 : 20).

Vervolg.

Lijst der foto's

van het

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Volg. No.	Plaats.	Korte omschrijving.	Oude No.

Nummer 1 t/m 897, zie Notulen 1912 Bijl. IX.

898	Tjandi Mendoet	tempel. voorzijde.	296.
899	id.	id. , van ter zijde.	296.
900	id.	id. , achterzijde.	296.
901	id.	steenen Bodhisatwa-beeld.	296.
902	id.	steenen Buddha- en Bodhisatwa.	296.
903	Tengger (Probolinggo).	zodiakbeker.	317.
904	id.	id. van den anderen kant.	317.
905	Menado (Celebes).	batoe pina.	161.
906	Goegoeh, onderafd. L. Kota, Pad. Bovenl.	beschreven steen (zie Not 1900 p. 128 j; 1901 p. 75 g.).	259.
907	id.	zelfde, van een andere zijde gezien.	259.
908	id.	id. id.	259.
909	id.	id. id.	259.
910	Pasé (Atjeh en Onderh.)	steen met Hindoe-ornament	
910a	id.	id. id.	
911	Pringapoes, di. Parakan; afd. Temanggoeng.	tempel van voren gezien.	292.
912	id.	zelfde, van op zijde gezien.	292.
913	id.	Tjandi Perot, door een boom omstrengeld.	292.
914	Soembing (Temanggoeng), res. Kedoe.	moddervlakte van den krater, (Sågåråwedi) van het Westen.	292.
915	Rini, di. Wlingi, afd Blitar, res. Kediri.	steen-inscriptie met het jaartal 1086 (Rapp. 1908 p. 162).	

Volg-No.	Plaats.	Korte omschrijving.	Oude No.
916	Schiereiland Samoesier, (Tobameer) Bataklanden.	Bataksch huis op het hoogste punt van het schiereiland.	257.
917	Djandji Radjo, schiereiland Samoesier (Tobameer).	steenen doodkist.	257.
918	Naingoban, schiereiland Samoesier (Zuiderstrand).	steenen doodkist.	257.
919	id.	steenen doodkist.	258.
920	Weltevreden (Batavia).	Museum-gebouwd: voorzijde.	
921	id.	id. van de rechterhoek gezien.	
922	id.	id. voorgallerij.	
923	id.	id. lees- en conferentie-zaal.	
924	id.	id. loods, gezicht op de verzameling steenen beelden.	
925	id.	id. „ van den anderen kant.	
926	id.	id. rotonde, steenen beelden.	
927	id.	id. „ , „ „	
928	id.	id. loods, steenen beelden.	
929	id.	id. rotonde, „ „	
930	id.	id. „ , „ „	
931	Rimbi, afd. Djomoang.	Çiwa als Harihara (steen beeld).	
932	id:	Uma-Pārwatī, (id.).	
933	Weltevreden (Museum).	gezicht op de verzameling bronzen.	
934	id.	id. id.	
935	id.	id. id.	
936	id.	id. goud- en zilververzameling.	
937	id.	id. id.	
938	id.	id. id.	
939	id.	id. id.	
940	Narmada (Lombok).	lustslot (Oostl. helft) v/d grooten vijver.	268.
941	id.	zelfde, uit het Westen gezien.	268.
942	id.	Meroe (hoofdtempeltje) van Batara Siwa.	268.
943	id.	brug over de Rĕmĕnĕng.	268.
944	Sanggo-riti (Malang).	overblijfselen van tjandi Songgoriti.	

Volg-No.	Plaats.	Korte omschrijving.
945	Songgo-riti (Malang).	overblijfselen van tjandi Songgo-riti.
946	id.	id. id.
947	id.	id. id.
948	id.	id. id.
949	id.	id. id.
950	Tjandi Tegawangi. di. Papar, afd. Kediri.	gedeelte van een bas-reliëf.
951	id.	gedeelte van een bas-reliëf.
952	Djeboek, di. Pakoentjen. afd. Ngrowo, res. Kediri.	Retjo Penganten (zie Verb. No. 528).
953	id.	Retjo Goeroe, id.
954	Karangrĕdja. di. Pakoentjen, afd. Ngrowo, res. Kediri.	Gaṇeça-beeld: voorzijde.
955	id.	zelfde, van ter zijde.
956	Tjandi Plaosan, thans Glyptotheek te Copenhagen.	Kop van een steenen Maitreya-beeld.
957	Kadaton Kerta (Jogjakarta).	steenen neuten.
958	id.	graven, waaronder het graf van Kjahi Kategan II; Pangoeloe van Sultan Agoeng.
959	Kadaton Plĕrĕd (Jogjakarta).	de plaats waar vroeger de missigit van Kadaton Plĕrĕd heeft gestaan.
960	id.	id. id. vier steenen neuten.
961	id.	id. id. slaapplaats van den Sultan van Plĕrĕd.
962	Kota Gede (Jogjakarta).	poort tot de begraafplaats van de vorsten v. h. rijk Mataram.
963	id.	badplaats voor mannen.
964	id.	id. voor vrouwen.
965	Pasar Gede (id.).	1e ringmuur van kraton Mataram.
966	id.	id.
967	id.	de zitplaats (watoe gilang) van Panembahan Senopati; eerste vorst van Mataram.
968	id.	id.
969	Maka Madji, (Padjang; Solo).	graf van Raden Toemenggoeng Wiroredjo.

Volg. No.	Plaats.	Korte omschrijving.
970	Maka Madji, (Padjang; Solo).	graf van Said Sarip.
971	id.	„ van Kjai hadji Abdoel Kadir.
972	Kartasoera (Solo).	Zuidelijke ingang tot de poeri.
973	id.	gezicht binnen de poeri.
974	id.	id.
975	Padjang (Soerakarta).	gezicht op de masdjit Padjang.
976 977 978 979 980	Uit het Bonische (Celebes).	Oude benting (versterking).
981	Tjenrana, Boni (Celebes).	Missigit.
982	Japara of Koedoes?	schot (houtsnijwerk).
983	Japara, thans in een Museum te Berlijn (aangekocht door Prof. Dr. Maasz).	„ („), aangemaakt door tusschenkomst der Vereeniging Oost- en West.
984	Kota Batavia.	pronkkamer van een chin. huis.
985	Weltevreden (Museum).	gezicht in de voorgallerij.
986	id.	rotonde, steenen beelden.
987	id.	„ , verzameling bronzen.
988	id.	„ , „ „

Vervolglijst der foto's,

waarbij geen negatieven aanwezig zijn.

(Serie A).

(No. 1—256 zie Oudh Versl. 1914 Bijl. F).

Volg No.	Plaats.	Korte omschrijving.
257	Toempang: thans Mus. Bat. 224a.	steenen beeld van Akshobhya.
258	Toempang: thans Mus. Bat. 225a.	" " " Ratnasambhawa.
259	Giri tengah; thans bewaard te Boroboedoer.	steenen beeld van Çiwa-Guru.
260, 261	Tandjoeng; bij Fort van der Capellen (Pad. Bovenl.).	batoe pandapatan (meteoorsteen).
262	Tjandiredjo; afd. Ngandjoek thans Mus. Bat. 5387.	bronzen beeldje met ruggestuk en zonnescherm.
263—265	Soerakarta; in bewaring bij den rijksbestuurder.	statie-voorwerpen.
266	Tjandi Sewoe.	hoofdtempel; vóóraanzicht.
267	"	" ; noordaanzicht.
268	"	versiering middelste nis aan den hoofdtempel.
269	"	bijtempeltje der 1e en 4e rij.
270	"	Rakshasa's a/d oostelijken ingang.
271, 272	Singapore.	tempel-gebouwen.
273	Bali.	wajang-spel (een gevecht).
274	Soerakarta; coll. Raksadiningrat (thans Mus. aldaar).	verzameling bronzen beeldjes.
275	Soerakarta.	portret, tijdens opname der coll. Raksadiningrat d/d heer Knebel.
276	Proewoto; afd. Japara.	monument (?).
277	Celebes; thans Mus. Bat. Ethnogr. Verz. 17129.	grafurn (kleine chin. martevaan).

Volg No.	Plaats.	Korte omschrijving.
278	Hyang-plateau (Gng. Idjen, res. Besoeki).	tempel-fragmenten.
279, 280	Kapalo Boekit Gombak, en Soerotasa (Pad. Bovenl.).	steen-inscriptie (Batoe-beragoeng).
281	Malang (uit de buurt).	bronzen groepen-beeld van Trimoerti.
282	Boroboedoer.	tempel-aanzicht.
283	Panataran: afd. Blitar.	bas-reliëfs 2e terras No. 12 en 24.
284—286	Tjandi Banon, (Magelang).	steenen beeld van Wiṣṇu.
287	Tjandi Sewoe.	hoofdtempel (vóór restauratie?).
288	"	oostelijke nevencellen; zuider-binnenwand.
289	"	oostwand, der zuid-nevenkapel.
290	"	bijtempeltjes.
291	Tjandi Kalasan.	tempel; vóór den schoonmaak.
292	"	hoofd-ingang.
293	Tjandi Sari.	tempel; vóór den schoonmaak.
294	Tjandi Toempang.	steenen beeld van Māmakī.
295, 296	Kota Grisse (Soerabaja).	praal-graven.

BIJLAGE U.

Lijst der abklatschen

vervaardigd in het 3e kwartaal 1914, en eerste halfjaar 1915.

Invent. No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1605 1606	Afkomst onbekend, thans Blitar, regents-erf.	inscriptie op een Rākṣasa. (13 in sĕngkala).
1607 1608	Afkomst onbekend, thans Blitar, regents-erf.	inscriptie op een Rākṣasa. (13 in sĕngkala).
1609 1610	Petoeng amba; thans Blitar, regents-erf.	jaartal, van den beschreven steen van 1191 çaka.
1611 1612 1613 1614	Petoeng amba; thans Blitar, regents-erf.	beschreven steen van 1191 çaka. vóór en rechts idem. achter en links idem.
1615 1616	Ladaja; thans Blitar, regents-erf.	steenen kikvorsch met jaartal 1213 çaka op het achterstuk.
1617 1618	Ploembangan; thans Blitar, regents-erf.	steenen zuiltje met jaartal 1282? çaka.
1619 1620	Gambarwetan; thans Blitar, regents-erf.	Rākṣasa, met jaartal 1332 çaka.
1621 1622	Gambarwetan.	Rākṣasa, met jaartal 1360 çaka.
1623 1624	Pertapan?; thans Blitar, regents-erf.	steenen vrouwenbeeld met jaartal 1365 çaka.
1625 1626	Afkomst onbekend; thans Blitar, regents-erf.	beschreven steen, op het achterstuk één jaartal 1236 çaka of ornament.
1627 1628	Afkomst onbekend; thans Blitar, regents-erf.	boven-achterdeel van een beschreven steen.

Invent. No.	Plaats.	Korte omschrijving,
1629 1630 1631 1632	Afkomst onbekend; thans Blitar, regents-erf.	beschreven steen. { vóór en links idem achter en rechts idem.
1633 1634	Djimbé; district Lodaja.	steenen zerk met jaartal 1095 çaka.
1635 1636	id. id. id.	steenen drempel met jaartal 1315 çaka.
1637 1638	Toeliskrija; distr. Blitar.	steen met jaartal 1124 çaka.
1639 1640	Slorok; id. id.	Nandi, met jaartal 1397 çaka, op de vóórzijde van de steenplaat.
1641 1642	Sawaän; id. id.	steen met jaartal van 1034 in sĕngkala.
1643 1644 1645 1646 1647 1648 1649 1650 1651 1652	doekoeh Djaring; desa Kembang-aroem. distr, Lodaja, afd. Blitar (Bosch Goerit).	beschreven steen van 1103 çaka. { vóórzijde. idem. idem. linker zijkant. idem. rechter zijkant. idem. achterzijde. idem. idem.
1653 1654	Plosso distr. Lodaja.	steen (voetstuk) met inscriptie 1270 in sĕngkala.
1655 1656	doekoeh Bara; desa Toeliskrija, distr. Blitar.	Inscriptie op een Rākṣasa. (ana gana ana boemi).
1931	Blitar; Kaboepaten.	achterstuk, Ganeça No. 75.
1932 1933 1934 1935	id. id	beschreven steen No. 82a { vóórzijde linker zijkant. rechter zijkant. achterzijde
1936 1937 1938 1939	id. id	beschreven steen No. 83. { voorzijde achterzijde linker zijkant. rechter zijkant.

Invent. No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1940	doekoeh Kali-tjilik; desa Tjandi-redja, distr. Srengat.	bovendrempel met jaartal van 1271 ? çaka.
1941	desa Panataran, distr. Blitar.	Māhākala met jaartal 1269 çaka.
1942	id.	id. id.
1943	Panataran district Bilitar.	Makakala met jaartal 1269 çaka.
1944	id. id. id.	„ „ „ 1269 „
1945	id. id. id.	Rākṣasa „ „ 1241 „
1946	id. id. id.	Bovendrempel met jaartal 1245 çaka.
1947	id. id. id.	Jaartal 1291 çaka op den kleinen tempel.
1948	Ploembangan, distr. Wlingi.	Bovendrempel met jaartal 1312 çaka.
1949	Tegawangi, distr. Papar; thans Mus. Bat.	geornamenteerde steen (schildpad).
1950	doekoeh Madja-ajoe desa Koendjan, distr. Papar.	steenen tempajan (Watoe genoek) met jaartal. . .? (Rapp. 1908 p. 287).
1951 1952 1953 1954	desa Siman, perceel Gogorpradah, distr. Paré, afd. Kediri.	beschreven steen. { voorzijde achterzijde rechter zijkant linker zijkant.
1955 1956	id. id.	beschreven steen. { voorzijde achterzijde.
1957 1958	desa Broemboeng distr. Paré, afd. Kediri.	beschreven steen van 1141 çaka Rapp. 1908 p. 298 { voorzijde achterzijde.
1959 1960 1961 1962	id. id.	beschreven steen Rapp. 1908 p. 198b { voorzijde achterzijde rechter zijkant linker zijkant.
1963 1964 1965 1966	Soekaboemi (perceel) distr. Papar, afd. Kediri.	beschreven steen Rapp. 1908 p. 282a { voorzijde achterzijde rechterzijkant linker zijkant.
1967	Satak, distr. Paré, afd. Kediri.	zuiltje met jaartal. . . . ? (Rapp. 1908 p. 294a.

Uittreksel

UIT HET

Verslag over de oudheidkundige werkzaamheden in Atjèh in het derde kwartaal 1915.

UITGEBRACHT DOOR

J. J. de Vink.

Het grootste gedeelte van dit kwartaal ben ik op tournee geweest in de afdeeling Idi. De resultaten van mijn werk waren zeer ontmoedigend daar niets gevonden werd zoomin aan de kuststreken als in de gampongs en het oerwoud.

In de poeasa-maand werd onder militaire dekking van 12 tot en met 27 Juli van uit Pantōn Laboe een tocht gemaakt in het Keureutoë en Peutòë gebied. Op deze tocht werden slechts op drie plaatsen beschreven grafsteenen aangetroffen n. m. l. in gampong Lhō̆ Entjen, waar op het graven-complex Teungkoe di Gloempang een twaalftal graven (24 steenen) werden gevonden, waarvan drie graven (6 steenen) beschreven zijn. Hier konden geen foto's of abklatschen gemaakt worden, aangezien alle steenen in de boomworstels zijn ingegroeid en de tijd op tournee te beperkt was. Voor het einde van dit kwartaal zal dit complex nog in behandeling worden genomen. Verder in kampong Minjè Toedjoe (achter Lhŏ Soekoen), alwaar een graven-complex genaamd Teungkoe Peuët Ploh Peuët werd aangetroffen, bevattende 14 graven, waarvan slechts één graf (twee steenen) beschreven is. Hierbij moet als bijzonderheid vermeld worden, dat de steen aan het voeten-einde Hindoe (?)-letterschrift bevat. Dit is de eerste vondst van dien aard. Verder

werd in Paja-Tjitjim op Boekit Matang Reudeuëb een complex genaamd Teungkoe Batée Badan aangetroffen, waar twee zerken en eenige losliggende grafsteentjes werden gevonden. Slechts één der zerken is beschreven. De steenen zijn erg verweerd en beschadigd.

In het landschap Peureula^c hebben nog enkele ontgravingen plaats gehad bij de Paja Meuligòeë doch zonder resultaat.

Bij een voorloopig onderzoek in de Pedië-streek, door een van mijn gidsen ingesteld, werden eenige sultans-graven gevonden.

Hierbij veroorloof ik mij eene opmerking te maken. In de landschappen Idi. Idi Tjoet, Boegeng, Bago en Djoeloe Rajeu zijn geen grafsteenen aangetroffen; in Djoeloe Tjoet en Simpang Olim zeer sporadisch; over de Kroeëng Djamboe Asië vindt men enkele onbeschrevene, zeer eenvoudige grafsteenen. Hoe dichter men bij de Kroeëng Keureutòë komt, hoe veelvuldiger ook de graven worden, terwijl aan de overzijde van deze rivier, in het Pasei gebied, ook de steenen met letterschrift worden aangetroffen. Als uitzondering moet dan gampong Lhō Entjen aangemerkt worden. daar hier wel graven met letterschrift zijn gevonden.

Idi, 20 September 1915.

De Inscriptie op den grafsteen van het gravencomplex genaamd Teungkoe Peuët Ploh Peuët.

(met twee foto's).

In de voorgaande Bijlage wordt door den heer de Vink melding gemaakt van zijne ontdekking van een grafsteen, behoorend tot het gravencomplex Peuët Ploh Peuët, (Gampong Minjè Toedjoh, Meunassa Minjè Toedjoh, Moekim Ara Keumoedi) die, zooals hij m. i. terecht vermoedt, met een „Hindoe"-inscriptie voorzien is. Deze vondst lijkt mij zóó merkwaardig, dat daarvan zonder verwijl door middel van een paar reproducties aan de belangstellenden moest kond gedaan worden.

Omtrent den steen, aan het hoofdeinde van hetzelfde graf, met Arabisch letterschrift, was de heer P. J. Moquette zoo vriendelijk mij het volgende mede te deelen:

„Volgens opgave van den heer de Vink is die steen (nml. met het Arabische inschrift) samen met den steen waarop de oud Javaansche (?) inscriptie voorkomt, gevonden in de Moekim Ara Keumoedi. Of die streek vroeger bij het rijkje Pasè behoord heeft weet ik niet. Ze ligt echter tusschen de Pasè- en Djamboeaer rivier en is 't dus niet onmogelijk.

Volgens de Arabische inscriptie is het graf dat eener Koningin (òf Princes). De namen zijn nog niet ontcijferd, doch de datum van haar overlijden is: Vrijdag 14 Doelhidjah 791 A. H. wat zou correspondeeren met Zaterdag 4 December 1389 A. D.

Wat betreft de naam der begraafplaats Peuët Ploh Peuët,

dat kan duukt me niet dezelfde zijn als de uit vroegere vondsten bekende plaats.

Hoewel de steenen wat den vorm aangaat op elkander gelijken, is dat nog geen bewijs dat ze werkelijk bij elkaar behooren".

Verder deelde de heer Moquette mij nog mee, dat het letterschrift van de hiernevens gereproduceerde inscriptie *zeker geen* Arabisch is. Even zeker lijkt het mij, dat het een sterk verloopen Oost-Javaansch schrift is, blijkens enkele karakters, die zonder moeite te lezen zijn.

Wij onthouden ons verder van alle commentaar of conclusies. Voorloopig spreken wij alleen den wensch uit, dat deze inscriptie niet het lot van de tot heden nog onontraadselde Soekoeh- en Tjetta-opschriften deelen moge!

DR. F. D. K. BOSCH.

ಶ್ರೀ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Achtste lijst van abklatschen

UIT

Atjèh.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1806	Toean Lam Kaja. (Lam Tadoek [Moekim IX]).	Graf I, zijde 5.
1807	id.	„ „ „ 6.
1808	id.	„ „ „ 7.
1809	id.	„ „ „ 8.
1810	Kramat Toean di Ret, (Poenge djoeroeng [Meuseugit Raja]).	Graf I, zijde 5.
1811	id.	„ „ „ 6.
1812	id.	„ „ „ 7.
1813	id.	„ „ „ 8.
1814	id.	Graf II, zijde 5.
1815	id.	„ „ „ 6.
1816	id.	„ „ „ 7.
1817	id.	„ „ „ 8.
1818	id.	„ „ topstuk.
1819	id.	„ „ randschrift 5.
1820	id.	„ „ „ 6.
1821	id.	„ „ „ 7.
1822	id.	„ „ „ 8.
1823	id.	Graf III, zijde 5.
1824	id.	„ „ „ 6.
1825	id.	„ „ „ 7.
1826	id.	„ „ „ 8.
1827	id.	„ „ randschrift 5.
1828	id.	„ „ „ 6.
1829	id.	„ „ „ 7.
1830	id.	„ „ „ 8.
1831	Kramat Mala Radja (Meuseugit Goerah [VIMoekims]).	Enkel graf zijde 5.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1832	Kramat Mala Radja (Meuseugit Goerah [VI Moekims]).	Enkel graf zijde 6.
1833	id.	" " " 7.
1834	id.	" " " 8.
1835	Toean Meurah (Lam Teumon) [Meuseugit Raja, Linker oever].	Graf III, zijde 5.
1836	id.	" " " 6.
1837	id.	" " " 7.
1838	id.	" " " 8.
1839	Teungkoe, di Koeri (Lam Djambé [VI Moekims]).	Graf V, zijde 1.
1840	id.	" " " 2.
1841	id.	" " " 3.
1842	id.	" " " 4.
1843	id.	" " " 5.
1844	id.	" " " 6.
1845	id.	" " " 7.
1846	id.	" " " 8.
1847	Toean Meurah (kg. en Meunassa Asoj Nenggro [Meura'sa]).	Graf VI, zijde 5. niet gefotografeerd.
1848	id.	" " " 6.
1849	id.	" " " 7.
1850	id.	" " " 8.
1851	id.	Graf VIII, zijde 5. niet gefotografeerd.
1852	id.	" " " 6.
1853	id.	" " " 7.
1854	id.	" " " 8.
1855	id.	" " topstuk.
1856	Teungkoe di Bitaj (Meunassa Daja Bitaj [VI Moekims]).	Graf I, zijde 1.
1857	id.	" " " 2.
1858	id.	" " " 3.
1859	id.	" " " 4.
1860	id.	" " topstuk.
1861	id.	" " zijde 5.
1862	id.	Graf I, " 6.
1863	id.	" " " 7.
1864	id.	" " " 8.
1865	id.	" " topstuk.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1866	Teungkoe di Bitaij (Meunassa Daja Bitaij [VI Moekims]).	Graf-loods N.W. hoek 1 } Houtsnijwerk
1867	id.	„ N. O. hoek 2
1868	id.	„ Z. O. hoek 3
1869	id.	„ Z. W. hoek 4
1870	id.	„ lijstwerk.
1871	Kandang Said (kg. en Meunassa Lam Panté [Meura'sa]).	Graf III, zijde 5.
1872	id.	„ „ „ 6.
1873	id.	„ „ „ 7.
1874	id.	„ „ „ 8.
1875	Kandang (kg. en Meunassa Poengé Baba Djoeroeng [Meuseugil Raja; Linkeroever]).	Graf I, zijde 5.
1876	id.	„ „ „ 6.
1877	id.	„ „ „ 7.
1878	id.	„ „ „ 8.
1879	id.	„ „ topstuk
1880	id.	Graf IV, zijde 5. N B. 6, 7, 8. kalima.
1881	id.	Graf IX, zijde 5.
1882	id.	„ „ „ 6.
1883	id.	„ „ „ 7.
1884	id.	„ „ „ 8.
1885	Djarat Ba Loemé (kg. en Meunassa Oeleé Kareuëng [zelfst. Moekim Reukieh XXII]).	Graf I, zijde 5.
1886	id.	„ „ „ 6.
1887	id.	„ „ „ 7.
1888	id.	„ „ „ 8.
1889	id.	„ „ topstuk.
1890	id.	Graf II. zijde 5.
1891	id.	„ „ „ 6.
1892	id.	„ „ „ 7.
1893	id.	„ „ „ 8.
1894	id.	Graf VI. zijde 5.
1895	id.	„ „ „ 6.
1896	id.	„ „ „ 7.
1897	id.	„ „ „ 8.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1898	Djarat Ba Loemé (kg. en Meunassa Oeleé Kareuëng [zelfst. Moekim Reukieh XXII]).	Graf IX, zijde 1.
1899	id.	" " " 2.
1900	id.	" " " 3.
1901	id.	" " " 4.
1902	id.	" " " 5
1903	id.	" " " 6.
1904	id.	" " " 7.
1905	id.	" - " 8.
1906	id.	Graf XIII, zijde 5.
1907	id.	" " " 6.
1908	id.	" " " 7.
1909	id.	" " " 8.
1910	id.	" " topstuk.
1911	id.	Graf XIV, zijde 1.
1912	id.	" " " 2.
1913	id.	" " " 3.
1914	id.	" " " 4.
1915	id.	" " " 5.
1916	id.	" " " 6.
1917	id.	" " " 7.
1918	id.	" " » 8.
1919	id.	Graf XXII, zijde 1.
1920	id.	" › " 2.
1921	id.	" " " 3.
1922	id.	" " " 4.
1923	id. IIe Complex.	Graf II, zijde 5.
1924	id. "	" " " 6.
1925	id. "	Graf II, zijde 7.
1926	id. "	" " " 8.
1927	Teungkoe Ba Lihëb (kg. en Meunassa Oeleé Kareuëng [zelfst. Moekim Reukieh XXII]).	Graf I, zijde 5.
1928	id.	" " " 6.
1929	id.	" " " 7.
1930	id.	" " " 8.

Lijst der teekeningen uit Atjèh.

Zevende zending.

38 Situatie van de gravencomplexen Tjot Ba Beum, Djarat Raja, Toean Siah, Toean di Moeliëng, Poengè, Kramat Toean di Rèt, Toean di Kandang, Teungkoe Lam Kaja, Toean Meurah, Kramat Maha Radja. Teungkoe di Koeri, Teungkoe di Bitaj, Kandang en Kandang Saïd; schaal 1 : 50.

39 Situatie van de gravencomplexen Toean Meurah, Djarat Ba Loeme' en Teungkoe Ba Lilieb; schaal 1 : 50.

Oudheidkundig Verslag

OVER HET

Vierde kwartaal 1915.

---

§ 1. Personeel.

Bij Gouv. Besl. van den 13den Nov. 1915 No. 30 werd de heer P. V. van Stein Callenfels buiten bezwaar van den Lande tijdelijk toegevoegd aan den Chef van den Oudheidkundigen Dienst, ten einde belast te worden met werkzaamheden in het belang van dien Dienst.

Bij Gouv. Besl. van den 11den Nov. 1915 No 29 werd den heer H. L. Leydie Melville wegens langdurigen diensttijd een verlof van één jaar, ingaande den 3den Jan. 1916, toegestaan. Sedert hebben familie-omstandigheden den heer Melville genoodzaakt om uitstel van het hem verleende verlof te verzoeken.

§ 2. Bureau.

De Inventaris der Hindoe-oudheden van de residentie Rembang kwam gereed; die van de residentie Soerabaja werd in bewerking genomen.

§ 3. Reizen.

Door ondergeteekende werd in November en December een studie- en contrôle-reis ondernomen naar de oudheden bij Prambanan, waar o. a. de werkzaamheden aan Tjandi Sewu in oogenschouw werden genomen, en naar de tempels bij Kediri, Blitar, Malang en Modjokerto. In Oost-Java werd hij op het eerste deel van zijn reis vergezeld door de heeren Perquin en van Stein Callenfels, terwijl de laatstgenoemde en de heer Melville het laatste gedeelte van de

reis medemaakten. In November werd door den heer Melville een onderzoek ingesteld naar de oudheden op den Goenoeng Wĕlirang, voor welks bijzonderheden men § 6 raadplege.

De dienstreizen van den heer Perquin bepaalden zich in hoofdzaak tot de dagelijksche naar Panataran en die naar Toeban.

§ 4. Bescherming van monumenten.

De tempels in de omgeving van *Prambanan* zien er goed uit dank zij het door den heer Rothe uitgeoefende toezicht. Tjandi *Kalasan* vertoont scheuren, die weliswaar van ouden datum zijn, maar toch met het oog op aardbevingen e. d. redenen van bezorgdheid geven. De losse reliefs, die vroeger op de plaats der voormalige opzichterswoning vóór de Viṣṇutempel te Prambanan stonden, zijn nu achter de hoofdtempels gesleept, waardoor het geheele terrein tusschen de tempels is vrijgekomen. Alleen de twee groote onoogelijke grenspalen ontsieren nog den schoonen aanblik, dien het tempelplein oplevert.

Het onderhoud van tjandi *Tegawangi* is nu geregeld evenals dat van tjandi *Sawentar* in het Blitarsche.

Aan het Verslag van den heer van Stein Callenfels betreffende de herstellingen, die hij op aanwijzing van den heer Perquin aan tjandi *Wringin Brandjang*, gelegen in het bosch behoorende tot de desa Soember Agoeng, distr. Gabdoesari, afd. Blitar uitvoerde, ontleenen wij het volgende: „Deze tjandi, die waarschijnlijk een klooster of kluis is geweest, werd in 1887 door Verbeek ontdekt en opgenomen in zijn „Oudheden van Java" onder No. 558, terwijl in 1908 door den heer J. Knebel een nader onderzoek werd ingesteld en de voornaamste maten werden opgenomen (Rapp. Oudh. Comm. 1908 p. 158). Voor de beschrijving en de maten der tjandi kan naar beide publicaties verwezen worden.

Het merkwaardige van deze tjandi is het dak, dat een vorm vertoont, die op basreliefs aan verschillende tempels

herhaaldelijk bij pendapa's voorkomt, doch, voor zoover mij bekend, op het oogenblik nog slechts aan tjandi Wringin Brandjang wordt aangetroffen. Dit dak nu bleek door de wortels van enkele boomen, die er op gegroeid waren, zeer ontzet weshalve het, de zeldzaamheid in aanmerking genomen, noodig werd geoordeeld, het grondig te repareeren. Ook de bovendorpels van den ingang, die alleen in het midden gebroken waren, vorderden eenige voorziening.

Vooreerst werd er toe overgegaan het terrein rond het gebouw, dat ongeveer één meter in den grond bleek te zitten, tot de oorpronkelijke diepte uit te graven. Hierbij werd een in tweeën gebroken onafgewerkt vrouwenbeeldje, dat waarschijnlijk een Çrī had moeten worden, aangetroffen vóór den trap, met het ruggestuk naar boven, op een bed van kalisteenen liggende, wat Dr. Verbeek, die wellicht juist bij de trap gegraven heeft, er toe gebracht zal hebben een fundament van ruwe afgeronde riviersteenen te vermelden, welk fundament bij het graven van een proefsleuf aan de Oost-zijde, niet werd aangetroffen.

Nadat de ontgraving was afgeloopen en een stelling was opgericht werden alle steenen van de buitenste laag van het dak stuk voor stuk van een volgnummer voorzien, waarna die buitenzijde aan elk der vier windstreken laagsgewijze werd afgenomen en de steenen, om latere vergissingen absoluut buiten te sluiten, in de oorspronkelijke volgorde op het tempelterrein werden gerangeerd, zoodat de vier zijden van het dak als het ware in het platte vlak waren neergeslagen.

Onder de gebroken buitenste bovendorpel van den ingang werden nu twee hoekijzers gelegd, waardoor deze weder in de oude positie kon worden teruggebracht en nu voldoende steun heeft om niet verder door te zakken. De meer naar binnen gelegen bovendorpels konden niet op dezelfde wijze gestut worden, daar hiertoe afbraak van het geheele bovendeel van den tempel noodig zou zijn geweest.

Trouwens, het stutten van die dorpels was niet per se noodig daar verwacht kan worden, dat door de voorziening van den buitensten bovendorpel en de grondige herstelling van het dak verder verval wordt tegengegaan.

Nadat nog het binnenwerk van het dak van boomwortels en aarde was gezuiverd en weder in den ouden toestand was teruggebracht voor zoover dat mogelijk was zonder tot finale afbraak over te gaan, werd begonnen met den weder-opbouw, waarbij alle holten en voegen in het dak met cement werden volgegoten en van buiten afgepleisterd, zoodat, wanneer het werk is afgeloopen, wat in de eerste helft van Januari 1916 het geval zal zijn, het dak geheel waterdicht is en boomwortels etc. er niet meer kunnen binnendringen".

De tempels bij Malang bleken slecht te zijn onderhouden. Tjandi *Toempang* zat dik onder gras en mos, zoodat van basreliefs en ornament niet veel meer te bespeuren was. In overleg met den Assistent-Resident van Malang is nu eene regeling getroffen, waarbij in een geregelde schoonmaak voorzien wordt.

De versterking van den gopoero *Badjangratoe* bij Modjokerto kwam in het afgeloopen kwartaal gereed

Eene teleurstellende ontdekking wachtte mij bij mijn bezoek aan *Soerabaja*. Wie zich van afbeeldingen den Djoko Dolok herinnert, het bekende portret-beeld van Koning Kṛtanagara, dat zoo al niet een meesterstuk toch onder de beste voortbrengselen van Oost-Javaansche beeldbouwkunst mag genoemd worden, vertrouwt zijn oogen niet als hij het beeld in zijn huidigen toestand aanschouwt: met teer, dat wil zeggen een substantie die niet verwijderd kan worden, zijn in het gelaat de traditioneele snor en baard geteekend, die reeds zoo vele Buddha-koppen tot eene bespotting maakten; het haar is roet-zwart geverfd, neus en ooren zijn geschonden, terwijl de in mijmering gesloten oogen van groote wijd-starende pupillen voorzien zijn! Onnoodig te

zeggen, dat niemand, allerminst de bewaker van het beeld, iets omtrent deze ergerlijke beschadiging vermocht mede te deelen [1]).

Hoewel het gebeurde niet ongedaan gemaakt kan worden werd toch den Resident verzocht een onderzoek in te stellen en maatregelen te nemen, die eene herhaling moeten voorkomen. Den heer Melville werd opgedracht gegeven om alsnog pogingen in het werk te stellen de teervlekken van het gelaat te verwijderen.

§ 5. Inventarisatie.

De inventarisatie der beelden enz. in de districten Blitar, Srengat en Lodāgā kwam in dit kwartaal geheel gereed; die der districten Wlengi, Pare, Papar, Toeloeng-agoeng en Kediri gedeeltelijk.

§ 6. Nieuwe opnamen, opgravingen enz.

Onder leiding van den heer Rothe werd in het afgeloopen kwartaal de ontgraving van de bij-tempels van Tjandi *Sewu* voortgezet. Links en rechts van den Zuidelijken ingang, dus in het verlengde van den weg, die van Prambanan leidt, werden vijf tempeltjes van de buitenste (4de) rij en even zooveel van de 3de rij tot den tempelvoet blootgelegd. Bovendien werden aan de West-zijde vijf tempeltjes der 1ste rij en zes der 2de rij ontgraven. Ook het terrein tusschen de Zuidelijke rākṣa-a's en de buitenste tempelrij werd weggeruimd, waarbij bleek, dat bedoelde wachters op een voetstuk rusten van 2.25 M. in het vierkant bij 1 M. hoogte. Verder brachten de ontgravingen aan het licht, dat het terrein om en tusschen de bij-tempels geplaveid is evenals om den hoofdtempel. Behalve eene menigte van ornamentstukken werden geene belangrijke vondsten gedaan. Het ontgravingswerk wordt hiermede voorloopig gestaakt, voor-

1) Enkele van deze verminkingen schijnen van ouden datum te zijn o. a. die van neus en ooren. Zie Tijdschr. Bat. Gen. LII p. 169.

namelijk van wege de zware regens, die de arbeid zeer bemoeilijken en tevens omdat nog geen geschikt terrein gevonden is, waar de verwerkte losse aarde en steenen gedeponeerd kunnen worden. In 't geheel werden tot heden 47 tempeltjes tot den tempelvoet en 35 tot het niveau van het tempelplein ontgraven.

Voor de ontgraving van het *Panataran*-terrein en de belangrijke resultaten die daarbij reeds verkregen werden raadplege men het verslag van den heer Perquin, opgenomen als Bijlage Z.

Van uit Patjet werden van den 16den tot den 23sten November door den heer Leydie Melville tochten ondernomen ten einde een nader onderzoek in te stellen naar de oudheden om den Goenoeng *Wĕlirang* gelegen. [1]) In het bosch Sikoening, op ongeveer één uur gaans van Patjet, werd aan den kant van de waterleiding een lingga van gewoon model aangetroffen. In de onmiddellijke nabijheid bevindt zich een overblijfsel van een Hindoe-bouwwerk van baksteen (3.65 × 1.65 M.), waarbij een beeldhouwwerk in den grond werd gevonden, voorstellende twee goden, met afzonderlijke glorie, in groot ornaat, staande hand in hand. Ongeveer 6 M. hooger op de berghelling een voetstuk van een beeld. Op dezelfde plaats werd kort vóór de komst van den heer Melville door den Regent van Modjokerto een merkwaardig beeld gevonden, waarschijnlijk de pendant van het voorgaande, voorstellende eene jonge vrouw, aan de linkerzijde een kind in de slendang dragend en met de rechterhand een knaapje aan de hand houdend. Op zijn tocht van Patjet naar den G. Biroe langs de Kali Pikatan worden nog door den heer Melville aangetroffen zoog. Buddha-wegen, met dikke steenplaten belegd, ten Westen van Gimas op een plateau een trapeziumvormige opsta-

---

1) Zie Oudh. Versl. 1915 1ste kwart. p. 2 en 3 en O. V. 1914 4de kwart. p. 203.

Te raadplegen detailkaart H XV en XVI, I XV en XVI.

peling van bergsteenen, op de helling van den G. Biroe twee overblijfselen van bouwwerken, in een waarvan een ledige urn van gebakken aarde werd gevonden; ten slotte bij Soember Kali-mati een geschonden Kāla-kop van gebakken aarde en resten van een fundeering van 4 20 bij 4.20 M. Werden bij een vroeger onderzoek aan den voet van Poetoeh Poejang overblijfselen van één groot en drie kleinere bouwwerken gevonden, thans kan dank zij het onderzoek van den heer Melville vermeld worden, dat zich ook óp het bergplateau drie ruïnes bevinden, elk metende 2 bij 2 M. Het plateau, dat één bouw oppervlakte beslaat en zeer dicht begroeid is, zal na de wegruiming van geboomte en struikgewas nog nader worden afgezocht.

Op het *Dieng*-plateau werd voortgegaan met de ontgraving van de onlangs op den heuvel ten N. van G. Pangonan gevonden fundamenten van woningen en tempels.

Het terrein-onderzoek van tjandi *Tikoes* om de hoogte van het oorspronkelijke niveau te bepalen werd voortgezet. Men is druk bezig eene afvoerleiding te graven om het wel- en regenwater te loozen. Dank zij de voortgezette ontgraving, waarbij o. a. de ringmuur van een deel werd blootgelegd, kon bij ons bezoek in December geconstateerd worden, dat de door Dr. Krom uitgesproken gissing als zoude tjandi Tikoes een badplaats zijn, thans boven allen twijfel verheven is. Nu reeds zouden er interessante vergelijkingen gemaakt kunnen worden tusschen het ontgraven gedeelte en de voorstellingen op basreliefs, waar tamansari scenes zijn uitgebeeld. Met een gedetailleerde beschrijving zal echter gewacht moeten worden totdat het onderzoek, dat thans nog in vollen gang is en dat telkens nieuwe gezichtspunten kan openen, geheel is afgeloopen.

§ 7. Vondsten.

In de nabijheid van Panataran werd een groote onderdorpel gevonden, die ongetwijfeld bij den hoofdtempel thuis

behoort. De andere gevonden beeldwerken, ornamentstukken en tempelrestes zullen te zijner tijd uitvoerig beschreven en besproken worden. Eene voorloopige opgave vindt men hierachter in Bijlage Z.

Bericht werd ontvangen, dat bij het aanleggen van een inspectieweg in het Zuid-Toeloengagoengsche een zeer groot beeld ontdekt was. Door den heer Callenfels werd daarop een onderzoek ingesteld en in het bosch, behoorende tot de padoekoehan Setrem, onderdistr. Besoeki een staande, ruw bekapte, onafgewerkte rākṣasa van 3.80 M. hoogte aangetroffen.

Verder zij hier nog melding gemaakt van de vondst van drie zeer fijn bewerkte massief-gouden Buddhistische beeldjes in de desa Pandjoenan afd. Demak.

Andere vondsten hadden alleen op epigraphisch gebied plaats, waarvoor men de volgende § raadplege.

§ 8. Epigraphie en Iconographie.

In desa Batoer, afd. Kraksaän werd een viertal bijeen behoorende fragmenten van een oorkonde in koper uit den tijd van Hajam Wuruk gevonden, benevens een gave koperen plaat met zeer onduidelijk letterschrift. Nadere bijzonderheden werden in de directievergadering van het Bat. Gen. genotuleerd.

In het eind van dit kwartaal werd door den heer Rothe een steenbrok met nāgarī-riscriptie, gevonden bij de zoog. Kraton van Ratoe Boko, naar hier opgezonden. Een ingesteld onderzoek bracht aan het licht, dat bedoeld stuk deel uitmaakt van den beschreven steen, waarvan twee fragmenten (D 50 a en b) zich reeds jaren in het Museum te Batavia bevinden. Er zullen pogingen gedaan worden het nog ontbrekende (grootste) stuk van de inscriptie op het spoor te komen.

Wat betreft de in het vorige kwartaal-verslag gepubliceerde Atjeh'sche inscripties, moet er op gewezen worden, dat de reproducties in verkeerde volgorde gepubliceerd werden, daar nu

gebleken is, dat op no. 2 duidelijk in het midden bovenaan een Oud-Javaansche 1 en op no. 1 een 2 te lezen is. Verder werd van Dr. Krom bericht ontvangen, dat de steen eveneens betrekking heeft op eene in 791 A.H. overleden koningsdochter en dus bij den Arabischen, op hetzelfde graf gevondenen, behoort.

Dank zij de onderzoekingen van den heer van Stein Callenfels werden in den laatsten tijd belangrijke vorderingen gemaakt in de juiste interpreteering van basreliefs aan verschillende Oost-Javaansche tempels. Terwijl genoemde heer er het vorig kwartaal in slagen mocht een verklaring te vinden van de afbeeldingen aan het tweede terras van Tj. Panataran (zie Tijd-chr. Bat. Gen. afl. 3 p. 219 sq.) was hij dit kwartaal zoo gelukkig ook een gedeelte van de tableaux van Tj. Toempang terecht te brengen. Het bleek hem nml., dat aan het eerste terras en aan den beugel van het tweede terras de bekende legende van Kuñjarakarṇa in beeld gebracht is. Nadere bijzonderheden van deze belangrijke ontdekking zullen in het Tijdschrift van het Genootschap gepubliceerd worden. Aangaande de basreliefs van Tj Tegawangi zal men verder in Bijlage AA eenige aanwijzingen vinden, die zooal niet de verklaring dan toch den weg naar de juiste verklaring van die reliefs benevens van die aan het tweede terras van Tj. Toempang aangeven.

Een lijst van de in Oost-Java en Atjeh vervaardigde abklatschen vindt men in Bijlagen DD en GG.

§ 9. **Fotografieën.**

Bijlage BB vermeldt de aanwinsten aan foto's, opgenomen door den heer Melville en op last van den heer Perquin; bijlage FF die door den heer de Vink in Atjeh vervaardigd werden.

§ 10. **Teekeningen.**

Bijlagen CC en HH geven een overzicht van den stand van het door de heeren Melville, Perquin en de Vink uitgevoerde teekenwerk.

§ 11. Musea en Verzamelingen.

Onder toezicht en leiding van den Eereconservator, den Regent van Modjokerto, blijft het Museum daar ter plaatse zich uitbreiden. O.a. werden de merkwaardige beelden, die in het bosch Sikoening gevonden werden (zie § 6), in de verzameling opgenomen.

§ 12. Lijst van Monumenten.

De nos. VII en VIII (Tjandi's Tegawangi en Soerawana) kwamen gereed.

§ 13. Publicaties

Het Oudheidkundig Verslag over het derde kwartaal 1915 verscheen in druk.

§ 14. Geschenken.

Van de Directie van het Bat. Gen. werden ontvangen de afleveringen 1 — 3 van het Tijdschrift, aflev. 3 van de Notulen en stuk 3 en 4 van Verhandelingen LXI. Van den Directeur van Onderwijs en Eeredienst Beschrijving der Jav., Balin., en Sas. Hss. aangetroffen in de nalatenschap van Dr. H. N. v. d. Tuuk door Dr. J. Brandes 3 dln en Koloniaal Verslag 1914 Bijlagen AA — BBB. Van het Government of Madras Ann. Report Archeol. Departm. S. circle Madras en Progress Rep. Assist. Archeol. Superintend for Epigraphy S. circle.

§ 15. Programma voor het volgend kwartaal.

De ontgraving en onderzoekingen te Panataran zullen worden voortgezet en zoo mogelijk in dit kwartaal afgemaakt; de herstelling van Wringin Brandjang zal worden beëindigd.

De heer van Stein Callenfels zal zich naar Prambanan begeven ter bestudeering van de basreliefs aldaar. Daarna zal hij het onderzoek der tjandi's te Gedong Sanga ter hand nemen.

Door den heer Melville zal in het aanstaand kwartaal het ontgravingswerk op den Diëng beëindigd worden. Aan Tjandi Tikoes zal een nader onderzoek naar het beloop van den ringmuur en het niveau van het terrein worden ingesteld.

Wat het Atjeh-onderzoek betreft kan worden medegedeeld, dat de heeren J. P. Moquette en Dr. H. Djajadiningrat een publicatie van de resultaten van het afgeloopen onderzoek voorbereiden. Ondertusschen zal de heer de Vink zijne gewone werkzaamheden te Sigli voortzetten.

Ondergeteekende stelt zich voor de Oudheden te Gedong Sanga te bezoeken en zich de rest van het kwartaal met epigraphische en iconographische werkzaamheden te Batavia bezig te houden.

De Wd. Chef van den Oudheidkundigen Dienst,

DR. F. D. K. BOSCH.

Batavia, Januari 1916.

Kort Verslag

aangaande de werkzaamheden aan Tjandi Panataran.

Door bijzondere omstandigheden was het wenschelijk de werkzaamheden aan de tjandi's Toeban en Gambar, district Ngoenoet, voorloopig uit te stellen en in de plaats daarvan een begin te maken met die aan Panataran.

Voor een goed overzicht kan het zijn nut hebben, in de eerste plaats, eene algemeene beschrijving te geven van den toestand, zooals die was vóór de ontgraving.

1°. Toegang naar het tempelterrein.

De weg van Blitar naar Panataran splitst zich, ongeveer twee paal voorbij desa Nglegok in drieën; de ééne leidt o. a. naar desa Modangan, de middelste naar Panataran en de linksche buigt zich in eenen grooten boog naar het Westen, vervolgens naar het Zuiden, waar hij toegang geeft naar het tempelterrein: het laatste gedeelte van dezen weg, dat verder Zuidwaarts doorloopt, zonder eenig verband met de richtingslijnen der tempels, is ongetwijfeld in lateren tijd gemaakt, want het is duidelijk, dat de oorspronkelijke toegang *aan de uiterste Westzijde gezocht moet worden*, waar de twee groote rakshasa's staan, elk met het jaartal 1242.

2°. Situatie.

Het tempelterrein, waaronder (nu) verstaan wordt, het gedeelte, dat rondom voorzien is van een pagger, heeft een diepte van West naar Oost van ± 180 meter en een gemiddelde breedte van ± 60 meter

De groote tempel staat ongeveer in het midden van het terrein met den Oosterlijken muur ± 3 meter verwijderd van de pagger, die op den rand van de glooiing is aangebracht.

Op een afstand van ± 50 meter naar het Westen en ongeveer in de as (d. w. z de hartlijn van den grooten tempel met haar verlengde in de richting Oost-West) staat een kleinere met het jaartal 1291 op den bovendorpel; dit tempeltje is voor een groot deel tot en met de kroonlijst nog intact, ofschoon het sterk naar het Oosten overhelt.

Links van de as, tusschen den grooten en den kleinen tempel, staat nog het basement van een ander klein heiligdom in natuursteen; meer naar het Westen, op een afstand van ± 25 meter ligt het versierd pendoppoterras met het jaartal 1297 en op den uitersten Noord-Westhoek een ander terras onversierd en grootendeels vervallen; in den uitersten Zuid-Oosthoek leidt een trap naar beneden, naar de badplaats met jaartal 1337.

3º. Beelden, enz.

Vóór den grooten tempel, links en rechts van de twee trappen naar het eerste terras, staan de vier raksha-a's elk met het jaartal 1269 en twee kleinere, waarvan één met het jaartal 1241. Vóór de pendoppo, die er geplaatst was ten gerieve van de Europeesche bezoekers en intusschen als een hinderlijke sta-in-den-weg is afgebroken, stonden twee kleinere rakshasa's; van den éénen is een groot deel van het voetstuk afgevallen, zoodat het eventueel daarop gebeitelde jaartal ontbreekt, de andere heeft wel een kleine verhooging op het doodshoofdvoetstuk, maar een jaartal is daarop niet meer te vinden; verder staan nog twee rakshasa's ten Zuiden van het tempeltje met jaartal, ongeveer in éénе lijn met het Westfront daarvan en ten slotte de twee groote beelden aan de uiterste Westzijde van het tempelterrein.

Vóór het kleine tempeltje met jaartal staat een Ganeça achter de tijdelijke pendoppo den beschreven steen van 1119.; op het eerste terras van de hoofdtempel een garoeda, een rakshasa, het bovenstuk van een Mahākāla en het eenige maanden geleden daarop gebrachte Çrī-beeld, dat buiten de

ompaggering was opgedolven: op het derde terras staat het bovenstuk van een vierarmig mannenbeeld en een tiental stukken van de balustrade.

Op het terrein liggen verschillende geprofileerde en geornamenteerde steenen opgestapeld: verder liggen er eenige beeldfragmenten en staat er o a. ook een steen. die opvallende gelijkenis heeft met een tempeltop; als later alle steenen uitgegraven en gesorteerd zijn. zal moeten blijken. of het lichaam en de voet. die zouden moeten behooren bij dien top. gevonden worden; op zich zelf is het geen klein tempeltje. daar in het rechtstand de traditioneele ingang met monsterkop daarboven gemist wordt.

Na een voorloopig onderzoek bij den grooten tempel en bij den kleinen ten Zuid-Westen daarvan. werden de oorspronkelijke vloeren. bestaande uit andesiet-tegels op een diepte van ± 90 cM. teruggevonden; deze omstandigheid maakte de ontgraving veel gemakkelijker. omdat de diepte. waarop gegraven moest worden. nu bekend en een onderzoek naar tempelresten of losse steenen beneden die vloeren overbodig was.

Voor berging der reusachtige hoeveelheden grond werd besloten aan de Noord- en aan de Zuidzijde van het tempelterrein dijken te maken: het verdiende aanbeveling. zoo mogelijk deze aan te leggen *binnen* de ompaggering. omdat daardoor eventueele moeielijkheden met de desabewoners werden voorkomen; daar het tempelterrein ongeveer 60 cM. boven de omliggende terreinen ligt, werd verondersteld. dat een onderzoek daarbuiten achterwege kon blijven. maar wel werd het noodig geoordeeld den grond. waarop de dijken zouden worden aangelegd eerst voor een nader onderzoek te ontgraven; dit is niet overbodig gebleken, want ten Noorden van den grooten tempel werd de tempelvoet van een kleinere gevonden en daar deze voet slechts 2 meter van de pagger verwijderd was, werd nu een grond-

ophooging *buiten* de ompaggering noodzakelijk; met de desabewoners werd daarvoor een regeling getroffen: aan de Zuidzijde was het voorloopig mogelijk den dijk binnen de ompaggering aan te leggen. Aan de Oostzijde van den grooten tempel was het terrein, zooals gezegd, slechts drie meter breed en de omstandigheden in aanmerking nemend, dat de Oostelijk gelegen gronden ongeveer tien meter beneden het tempelterrein liggen en een meerdere breedte niet overbodig kan genoemd worden, lag 't voor de hand, dat daar geen dijk gemaakt werd, maar de voordeeligste weg genomen werd door den grond van de glooiïng te werpen; bovendien zou een dijk aan die zijde zeer storend werken voor het uitzicht van af het Westen, waar de hoofdtoegang verondersteld werd.

Aan de Oostzijde van den hoofdtempel werd dus met de ontgraving begonnen om vervolgens in Westelijke richting door te werken; zooals eerder werd beschreven, bevond zich aan de Noordzijde een tempelvoet, maar ook aan de Zuidzijde werden achtereenvolgens blootgegraven twee tempelvoeten van natuursteen en één van baksteen; op dezen laatsten staat een reusachtige waringinboom. Ofschoon eenerzijds ongetwijfeld vaststaat, dat zoo'n prachtboom het schilderachtig uitzicht van het tempelterrein verhoogt, van den anderen kant dient overwogen te worden: 1°. dat, na de ontgraving, het eigenlijk karakter van den boom voor een groot deel verloren gaat, omdat het wortelstel ongeveer een meter boven het terrein komt te liggen; 2°. dat het overzicht over het tempelterrein wordt belemmerd en het evenwicht ten opzichte van den hoofdtempel verstoord. Aan de Westzijde is gebleken, dat de vier rakshasa's, links en rechts van de trappen, daar altijd hun vasten stand gehad hebben; de andere twee kleinere zijn daar later geplaatst, want in plaats van afgewerkte basementen onder de beeldvoetstukken, zooals bij de vier bovengenoemd, zijn deze beelden op steenen geplaatst, die elders thuis hooren.

Aan deze zijde werden achtereenvolgens van Noord naar Zuid nog aangetroffen: een tempelvoet van baksteen, een ommuring, waarbinnen drie teerlingen zijn opgebouwd, een tempelvoet van baksteen en een tempelvoet van natuursteen, terwijl van Noord- naar Zuid een baksteenmuur werd blootgegraven, die aan de Noordzijde in verband ómging met een muur van Oost naar West en waarschijnlijk aan de Zuidzijde op een dergelijke wijze gekruist werd; deze muur vormt in elk geval eene effectieve afsluiting van het meest Oostelijke deel van het tempelterrein; tegenover de Zuidelijke trap van den grooten tempel is daarin de toegang gemaakt, met vijf treden gaat men op en met een zelfde aantal daalt men aan de Oostzijde af; uit de nog aanwezige hoekvormig uitgebouwde muren, kan niet blijken of eertijds daarop gebouwd was: een gesloten poort (waarvan de doorgang door een dorpel werd afgesloten) óf een open poort (dus zonder horizontale afsluiting) De beschreven steen stond aan de Noordzijde van de trap op een grondophooging, die nu verwijderd is. Westelijk van den afsluitmuur is de ontgraving nu gevorderd tot aan den weg, die dwars over het terrein loopt; van Noord naar Zuid werden daar opgedolven: den baksteenmuur van Oost naar West, een tempelvoet van natuursteen, waarop in baksteen verder gebouwd is, een tempelvoet van baksteen, in tegenstelling met de andere, met afwijkende richtingslijnen (op dezen voet staat een waringin, maar daar hij te veel de situatie der gebouwtjes ten opzichte van elkander verbreekt, zal deze worden omgehakt), eene ommuring, waarbinnen drie teerlingen zijn opgetrokken, het onderdeel van een tempelvoet in baksteen en aan de meest Zuidelijke grens de fundamenten van een gebouw, dat naar den vorm te oordeelen, waarschijnlijk een pendoppo-terras was In dit ontgraven gedeelte staat het tempelbasement, waarvan de binnenruimte nog is terug te vinden.

Alle steenen, die successievelijk in den grond of op den grond werden aangetroffen, werden zonder eenig onderscheid,

op een kleinen afstand, op de reeds ontgraven gedeelten neergelegd, omdat bij een eventueel onderzoek naar de oorspronkelijke plaatsen die *waarschijnlijk* zouden te vinden zijn in de nabijheid, waarschijnlijk, want reeds nu is gebleken, dat sommige fragmenten wel 20 à 30 meter van de oorspronkelijke plaats lagen.

In de nabijheid van den grooten tempel werden o. a. opgegraven: enkele bekroningsstukken van de hoekpilasters; een paar geornamenteerde steenen der trapvleugels; fragmenten der garoeda's, naga's of singha's van het tempelbasement op het tweede terras; pilasterfragmenten; onderdeelen van tempeltoppen, die opgetast, een zelfde model geven als het reeds genoemde tempeltopje; neuten van verschillende grootte en behakking; verder de romp, later de kop van een der vier rakshasa's voor den hoofdtempel (in 1900, onzaliger gedachtenis, had men bij al de cynische onverschilligheid, waarmede de tempel aan alle denkbare gedeelten verknoeid is, waarschijnlijk ook blijk willen geven van kinderlijke speelschheid en aan dit beeld den romp en den kop gegeven van een ander beeld); andere beeldfragmenten waarvan, onder meer, een mannenbeeld kan gevormd worden met de attributen van Doerga; fragmenten der rakshasa's, zooals knotspunten, armen, voeten, kroonpunten, enz.; fragmenten van den beschreven steen, waardoor een gedeelte van den tekst aan de achterzijde duidelijker zal worden; een voetstuk van een rakshasa, waarop het jaartal 1241; een dorpel met het jaartal 1240; geornamenteerde bouwsteenen met diervoorstellingen als: nandi, ram (?) en pauw: in 't algemeen een rijke verscheidenheid, waaraan door sorteering, teekeningen of foto's, te zijner tijd een duidelijker beeld gegeven kan worden en een beteren grond gelegd voor veronderstellingen.

Eenige opmerkingen aangaande de Basreliefs van Tjandi Tegawangi en het tweede terras van Tjandi Toempang.

DOOR

P. V. van Stein Callenfels.

Bij een bezoek met Dr. Krom en den heer Lesya aan Tjandi Tegawangi in Juni jl., gelukte het aan laatstgenoemde en mij een draad te vinden, die wellicht tot de verklaring der basreliefs aan dien tempel kan leiden. Wij constateerden nl. het voorkomen op de basreliefs van de 5 Pāṇḍu-zonen en eene episode, waarbij Arjuna in het betooverde bosch (in de wajang genaamd Wanå Gåndåsetråmajit) dewī Durgā ontmoet.

In September d.a.v. op tjandi Toempang zijnde, viel het mij op, dat op de basreliefs van het 2de terras, welke volgens eene veronderstelling van wijlen Dr. Brandes de Rama kĕling zouden kunnen voorstellen, eveneens de 5 Pāṇḍu-zonen voorkomen, terwijl nauwkeuriger beschouwing ook van de photo's der bekende monographie over dezen tempel, de overtuiging gaf, dat aan Tegawangi en het 2de terras van Toempang dezelfde geschiedenis behandeld is, echter aan Toempang volgens een veel uitgebreider lezing en wellicht volgens een andere redactie dan aan den tempel in het Kedirische.

Op laatsgenoemden tempel komen de 5 prinsen voor op de basreliefs van de Zuidzijde en wel op het meest Westelijke paneel, waar zij in de juiste volgorde zijn af-

gebeeld. Voorop Yudhiṣṭhira, gekenmerkt door den eigenaardigen haartooi, die de tegenwoordige wajang ook heeft, Bhīma, voldoende gekarakteriseerd door zijn grootere en lompere gestalte, Arjuna, wiens haartooi eveneens reeds de kenmerken aanwijst, waaruit zich die der huidige wajang gevormd heeft en eindelijk de tweelingen, beiden even groot en kleiner dan de overigen.

Op Toempang zijn de 5 vorsten op één tafereel vereenigd op de photo's der monographie Nos. 158. 157 en 156. Op photo 158 komen zij evenals op Tegawangi in de juiste volgorde voor, gekarakteriseerd door dezelfde kenmerken als op den Kediri-tempel, terwijl de photo's 157 en 156 een persoon met kluizenaarshaartooi geven, links waarvan Bhīma en Arjuna en rechts waarvan Yudhiṣṭhira en de tweelingen staan.

Over de belangrijkheid dezer beide tempels tesamen met Panataran en Soerawana, van welke vier de stichtingsdata ongeveer kunnen worden vastgesteld, voor de geschiedenis van de ontwikkeling der wajangtypen, behoeft hier niet verder uitgewijd te worden. Het plan bestaat dan ook, zoodra er tijd voor is, dit onderwerp ter hand te nemen.

Wel kan het, voor de verklaring der basreliefs aan Tegawangi en Toempang, van nut zijn, een overzicht te geven van wat op die basreliefs wordt voorgesteld, waartoe, als gevende een eenvoudiger verhaal, Tegawangi is uitgekozen, terwijl de overeenkomstige basreliefs aan Toempang slechts met enkele woorden aangegeven zullen worden.

Op Tegawangi dan vangt de geschiedenis aan op den Zuidelijken trapvleugel, dus aan de Westzijde, waar men een prinses in groot ornaat met eigenaardig vooroverhangenden, tulbandachtigen kroon in aanbidding ziet voor een tempel, waarvan de poort versierd is niet met het kalamakara-, doch met een kala-hertenkoppen-motief. De beide volgende tafereelen aan de Westzijde van het tempellichaam zelf, bezuiden de trap, laten ons dezelfde prinses zien, nu vervloekt

of bedreigd door een reuzenvorstin, terwijl op den achtergrond de tempel staat, die ook in het vorige tooneel voorkomt. Twee tafereelen op de Zuidzijde, waarop zoo aanstonds de aandacht zal worden gevestigd, doen de vraag rijzen of die reuzenvorstin wellicht Durgā in hare vreeselijke gedaante is. Het tweede en laatste tafereel aan de Westzijde vertoont de prinses, het tempelterrein, waarop zich de beide voorgaande scenes afspeelden, verlatende, in zeer bedroefde houding en getroost door hare dienstmaagd.

Den hoek omslaande, krijgt men vooreerst aan de Zuidzijde eene ontmoeting van de prinses met de 5 Pāṇḍawa's, aan wie zij, den loop van dergelijke geschiedenissen in de wajang als voorbeeld nemend, om hulp vraagt. Zooals ook tegenwoordig in soortgelijke verhalen steeds geschiedt, wordt Arjuna aangewezen om haar hulp te verleenen en het volgend tafereel laat ons dan ook de prinses zien, Arjuna aan de hand meevoerend. Terloops moet bij dit tafereel de aandacht gevestigd worden op een typisch feit, dat zeer wel toevallig kan zijn, doch misschien ook van waarde kan blijken, wanneer de studie van de ontwikkeling der wajangtypen wordt ter hand genomen. Zooals bij de beschrijving van de eerste scene werd opgemerkt, is de prinses in deze geschiedenis getypeerd door een zeer eigenaardig voorovérhangende, tulbandvormige haartooi. Op het laatstbeschreven paneel nu is het bovenste stuk van de tulband afgeslagen en nu krijgt men een haartooi, zooals die op Toempang gedragen wordt door de dienaresse der prinses in ditzelfde verhaal, een haartooi, die, om een plastisch beeld te gebruiken, te vergelijken is met eene aan de éene zijde ingedrukte harmonica. Het lag voor de hand te veronderstellen, dat op Toempang die haartooi eveneens beschadigd is en oorspronkelijk ook een tulbandvorm gehad heeft. Door de zware bemossing der basreliefs was dit in loco niet uit te maken, doch nadere bestudeering der photo's in meergenoemde monographie, speciaal der nummers 158 en 144, leidt tot

de conclusie, dat de haartooi daar onbeschadigd is, daar vlak er boven ornament voorkomt. In hoeverre op de twee tempels opvolgende stadia in de ontwikkeling van deze speciale haartooi worden aangetroffen, zal nadere bestudeering moeten uitwijzen.

Keeren wij tot de beschrijving der basreliefs van Tegawangi terug. Het volgende tafereel vertoont ons Arjuna, zijne opwachting makend voor de reuzenvorstin van het tweede basrelief, terwijl ook hier weder de tempel met het kala-hertenkoppen-motief op den achtergrond voorkomt. Daarna volgt een scene, waarbij Arjuna eerbiedig zijn opwachting maakt bij een godin in „vriendelijke" gedaante en die, analoog aan dergelijke episoden in verschillende tegenwoordige lakons, veilig betiteld kan worden als dewī Durgā, aan wie Arjuna een gunst vraagt. Zooals gewoonlijk die gunst wel verkregen hebbende verwijdert hij zich vervolgens met zijn beide panakawans en zien wij hem, met de prinses, zijne opwachting maken bij iemand met tulbandvormige haartooi, waarschijnlijk dus een heilige kluizenaar, waarna als laatste paneel aan de Zuidzijde men de prinses met hare volgelingen en den heiligen kluizenaar, Arjuna bij de hand leidende, gezamenlijk op reis ziet.

De hoek omslaande is het eerste tafereel der Oostzijde de bekende slaapkamerscene, nl. een man in een pendopo zittende, die een vrouw op den schoot heeft. In verband met de voorafgaande aanbidding van Durgā, was mijn eerste idee, dat men hier te doen had met de bekende episode uit de lakon Djalådhåra rabi, waar Ardjoenå, teneinde in de slaapkamer van Dewi Sembådrå te kunnen doordringen, wier hand hem eerst beloofd was, terwijl Båladewå naderhand niet geneigd scheen zijn belofte te vervullen, door Doergå veranderd wordt in een vrouw en zich in die gedaante weet te doen aannemen als dienaresse van Sembådrå, waarna hij als vrouw 's nachts hare legersponde deelende, zijne mannelijke gestalte weer aanneemt. Daar echter tusschen de Durgā- en de slaap-

kamerscene Arjuna, die volgens het wajangverhaal gedurende dat tijdperk vrouw zou moeten zijn, aan den tempel drie maal in zijn mannelijke gedaante voorkomt, blijkt deze veronderstelling onhoudbaar.

Na de slaapkamerscene komt Arjuna voor in gesprek met den heiligen kluizenaar, terwijl het volgende tafereel ons Arjuna en de prinses, elkaar iets overreikende, of de handen streelende of iets dergelijks vertoont, terwijl de kluizenaar en de vier overige Pāṇḍawa's toezien. Daarna ziet men nog de prinses met eenige volgelingen terwijl de rest van deze tempelzijde geheel vernield is en de resteerende zijden nog geheel glad en onversierd zijn.

Op tjandi Toempang, waar, zooals boven vermeld, dezelfde geschiedenis, echter veel uitgebreider en wellicht in eene andere redactie, is afgebeeld, vertoont photo 159 en de linkerhelft van photo no. 158 ons de prinses door de reuzenvorstin vervloekt en vervolgens in treurende houding, door haar dienaresse gevolgd, het tempelterrein verlatende, terwijl Nos. 158 en 157 haar te zien geven, gevolgd door de 5 Pāṇḍawa's. De ontmoeting van den heiligen kluizenaar met Arjuna, die op Tegawangi pas na de Durgā-scene voorkomt, heeft hier reeds plaats op photo 156, terwijl eene andere ontmoeting met kluizenaars geleverd wordt door de photo 146, die ook wel aan de Durgā-scene vooraf gaat, maar hier gevolgd wordt door een tafereel (photo's 144 en 143) dat zeer wel de slaapkamerscene van Tegawangi zouden kunnen behandelen, vooral No 144, rechts = No. 143 links. De Nos. 137 en 136 vertoonen ons daarna Arjuna met zijn beide volgelingen in het spookbosch van Bhaṭārī Durgā, met menschvormige boomen, nevelachtige reuzen en reuzenvleermuizen zooals nog voorkomen in de beschrijving van het Wānā Gāndasetrāmajit der tegenwoordige lakons. Photo 134 geeft ons dan Arjuna, zijne opwachting makende bij Durgā, in vriendelijke gedaante, die hem achter of naast een kalakop met groote vuurzuil er op verschijnt, terwijl

op photo 131 Durgā, waarschijnlijk na Arjuna's verzoek te hebben toegestaan, op haar vuurzuil ten hemel vaart.

Meerdere punten van overeenkomst zijn er tusschen de serie's basreliefs aan beide tempels voorloopig niet te ontdekken, zoolang de Oud-Javaansche tekst, die hier is gevolgd, nog niet gevonden is, genoeg echter om m. b. i. aan te mogen nemen dat op beide tempels hetzelfde verhaal is afgebeeld.

Rest ons dus slechts er op te wijzen, dat, behalve op de beide bovenaangehaalde photo's, op tjandi Toempang de vereenigde Pāṇḍawa's ook nog voorkomen op de photo's 154 en 153, en dat de opmerking, gemaakt bij de beschrijving van het tweede basrelief van Tegawangi, dat de reuzenvorstin wellicht Bhaṭārī Durgā in hare vreeselijke gedaante is, berust op het voorkomen der beide basrelief-tafereelen aan de Zuidzijde, waar achtereenvolgens Arjuna zijne opwachting maakt bij die reuzenvorstin en bij Bhaṭārī Durgā in hare vriendelijke gedaante, terwijl het geheel overeenkomstig de Javaansche verhaaltrant zou zijn, dat de moed van den held (Arjuna) beproefd werd door de verschijning der vreeselijke godin, alvorens zij hem in een liefelijker gedaante verschijnt om zijn verzoek goedgunstig toe te staan.

Lijst der fotografische opnamen
over het 4e kwartaal 1915.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
2455	18 × 24	Badjang-ratoe: distr. en afd. Modjokerto.	vóórzijde (Zuid) vóór de herstelling.
2456	„	id.	voorzijde (Z. O.) na de herstelling.
2457	„	id.	„ (Z. W.) „ „
2458	„	id.	„ detail aanzicht.
2459	„	Modjokerto (afd.), thans Mus. Modjokerto No. 43.	steenen beeld van Çiwa.
2460	„	Pondok: distr. Djaboeng.	overblijfselen van ruïnes.
2461	„	Poetoek Poejang (desa Padoesan;) distr. Djaboeng	overblijfselen van één groot gebouw en drie kleine.
2462	„	id.	„ „
2463	12 × 18	desa Legok: distr. Blitar.	groep steenen beelden.
2464	„	Tj. Gambar; di. Ngoenoet; afd. Toeloeng-agoeng	bas-reliëf; Zuidzijde (vóór de herstelling).
2465	„	id.	„ „
2466	„	id.	Zuidwest-hoek v/d. herstelling.
2467	„	Tj. Toeban (desa Domasan): distr. Ngoemoet.	bas-relief. aan de Oost-Zijde.
2468	„	id.	relief: West-Zijde met trap.
2469	24 × 30	Panataran: distr. Blitar.	tempel vóór de ontgraving van Noord-West naar Zuid-Oost.
2470	„	id.	overzicht vóór de ontgraving van Oost- naar West.
2471	„	id.	na gedeeltelijke ontgraving van Oost naar West.
2472	8 × 12	Wringin-brandjang (desa Kotes, distr. Gandoesari:	Zuid-Oost-hoek vóór de herstelling.
2473	„	id.	Zuid-Oost-hoek: „
2474	„	id.	Zuid-West-hoek; „

Stand van het teekenwerk.

4de kwartaal 1915.

Tjandi Tegawangi.

1.	horizontale doorsnede	schaal (1 : 20).
1a.	„ „	„
2.	doorsnede van den kleinen tempel.	„
3.	aanzicht Zuid grooten tempel.	„
3a.	aanzicht Zuid-Oost, „ „	„
4.	aanzicht Westzijde, „ „	„
5.	aanzicht West- en Noordzijde van den kleinen tempel.	„

Tjandi Soerawana.

1.	horizontale doorsnede.	(1 : 20).
1a.	„ „	„
2.	vertikale „	(1 : 10).
3.	aanzicht West- en Oostzijde.	(1 : 20).
4.	aanzicht Zuidzijde.	„
4a.	aanzicht Zuid- en Oostzijde.	„

Gopoero Badjang-Ratoe.

a.	voor- en binnenaanzicht na het aanbrengen van ijzeren raamkolommen, op millimeterpapier.	(1 : 20).
b.	details, op millimeterpapier.	(1 : 4).

Goenoeng Wĕlirang (i/h onderdistr. Patjet).

overzichts-kaart van het oudheidk. onderzoek op Gng. Wĕlirang, op calqueerlinnen. (1 : 20000).

Poetoek Poejang.

doorsnede, hoofdtrap op millimeterpapier. schaal (1 : 20).

Goenoeng Biroe.

a. platte grond, vóór- en zijaanzicht op millimeterpapier. (1 : 50).
b. zijaanzicht gebakken aarden urn op millimeterpapier. (1 : 2).

Goenoeng Sikoening.

a. platte grond van overblijfselen uit den Hindoe-tijd op millimeterpapier. (1 : 50).
b. zijaanzicht en horizontale doorsnede van een lingga op millimeterpapier. (1 : 10).

Diëng-plateau.

aanzicht van grooten beschreven steen op millimeterpapier (drie zijden). (1 : 10).

Lijst der abklatschen

vervaardigd in het 4de kwartaal 1915.

Invent. No.	Plaats.	Korte omschrijving.
2050	Panataran; distr. Blitar.	groote rakshasa met jaartal 1242.
2051	id.	„ „ „ „ „
2052	id.	jaartal 1337 o/d muur v/d. badplaats.
2053	id.	pĕndapa met jaartal 1297 çaka.
2054	id.	beschreven steen van 1119 çaka (vóór)
2055	id.	id. id. (rechts)
2056	id.	id. id. (achter en links)
2057	Ploembangan; distr. Wlingi.	beschreven steen van 1062 çaka.
2058		zegelmerk doodskop met slagtanden (vóór).
	id.	id. id. (achter).
2059	id.	id. id. (rechts).
2060	id.	id. id. (links).
2061	Domasan (Tjandi Toeban); distr. Ngoenoet; afd. Toeloeng-agoeng.	beschreven steen zegelmerk doodskop met slagtanden (vóór).
2062	id.	id. (achter).
2063	id.	id. (rechts).
2064	id.	id. (links).
2065	Panataran; distr. Blitar.	bovendrempel met jaartal 1240 çaka.
2066	id.	kleine rakshasa „ „ 1241 çaka.
2067	Meleri: distr. Srĕngat.	beschreven steen Vóór- en rechts
2068	id.	beschreven steen achter en links.

Uittreksel

UIT HET

Verslag over de oudheidkundige werkzaamheden in Atjèh in het vierde kwartaal 1915,

UITGEBRACHT DOOR

J. J. de Vink.

De gravencomplexen Teungkoe di Gloempang in Gampong Lho^c^ Entjin in de Keureutōë-streek en Teungkoe Peuët Plōh Peuët, die in het vorige kwartaal bezocht werden, zijn in dit kwartaal in bewerking genomen; de abklatschen en foto-afdrukken werden reeds aan den Chef van den Oudheidkundigen Dienst toegezonden, waarbij een stel Sarakata's (soeltansbrieven van Atjeh) gevoegd werden.

Den 18den November werden de werkzaamheden van Idi naar Sigli verplaatst; de vele regens veroorzaakten, dat eerst den 1sten December met den arbeid begonnen kon worden. Op het oogenblik zijn de volgende gravencomplexen, (alle in de onmiddellijke nabijheid van Sigli,) afgewerkt of in behandeling.

1°.	Teungkoe	di Kandang	di	gampong	Klibeuët
2°.	„	Sjeh Airoham	„	„	Langgo
3°.	„	Joeb Seumira	„	„	Goenoeh
4°.	„	Joeb Keupoela	„	„	„
5°.	„	Tjoi Manjang	„	„	Langgo
6°.	„	Poetroh Baléë	„	„	Keutapang.

De grafsteenen van het gravencomplex Poetroh Baléë werden één Meter onder den beganen grond uitgegraven;

slechts de kopstukken van het hoofdgraf waren nog zichtbaar. Bedoeld complex bestaat uit elf graven.

Indien meerdere gravencomplexen bedolven zijn geraakt onder de aanhoudende aanslipping van grond bij de jaarlijks weerkeerende banjirs, zal het moeilijk zijn deze terug te vinden, tenminste indien geen inlichtingen van de bevolking daaromtrent kunnen ingewonnen worden.

Sigli, 20 Dec. 1915.

Negende lijst van foto's

UIT

Atjèh.

Nummer.	Formaat.	Plaats.	Korte omschrijving.
1339	18 × 24	Teungkoe Bateë Badan; kg. Malang Reudeuëb: Moekim Keureutoe Boeah.	Situatie der graven.
1340	„	id.	id. id.
1341	„	Peuët Ploh Peuët; kg. en Meunassa Mingè Toedjoh: Moekim Ara Kemoedi	Graf I. zijde 1 — 5.
1342	„	id.	„ „ „ 3 — 7.
1343	„	id.	„ „ „ 1.
1344	„	id.	„ „ „ 3.
1345	„	id.	„ „ „ 5. } Hindoe-letterschrift.
1346	„	id.	„ „ „ 7. } Hindoe-letterschrift.
1347	„	Kramat Teungkoe Gloempang; kg. en Meunassa Lho Entjin: Moekim Boeah.	Graf II. zijde 5.
1348	„	id.	„ „ „ 6.
1349	„	id.	„ „ „ 7.
1350	„	id.	„ „ „ 8.
1351	„	id.	Graf IX. zijde 1.
1352	„	id.	„ „ „ 3.
1353	„	id.	Graf XII. zijde 1 — 5.
1354	„	id.	„ „ „ 4 — 8.
1355	„	id.	„ „ „ 3 — 7.
1356	„	id.	„ „ „ 2 — 6.

BIJLAGE GG.

Negende lijst van abklatschen

UIT

Atjèh.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1968	Djarat Ba Loemé (kg. en Meunassa Oeleé Kareuëng [zelfst. Moekim Reukèeh XXII]).	Graf IX, no 1. beschreven top.
1969	id.	„ „ „ 2. „ „
1970	id.	„ „ „ 3. „ „
1971	id.	„ „ „ 4. „ „
1972	id.	„ „ „ 5. beneden den top.
1973	id.	„ „ zijde 1. onderste randschrift.
1974	id.	„ „ „ 2. „ „
1975	id.	„ „ „ 3. „ „
1976	id.	„ „ „ 4. „ „
1977	id.	„ „ „ 5. „ „
1978	id.	„ „ „ 6. „ „
1979	id.	„ „ „ 7. „ „
1980	id.	„ „ „ 8. „ „
1981	Teungkoe di Mané; kg. Blangkaboe; Meunassa Rajeu; Moekim Geudong.	Graf I. zijde 5.
1982	id.	„ „ „ 6.
1983	id.	„ „ „ 7.
1984	id.	„ „ „ 8.
1985	id.	„ „ topstuk.
1986	id.	Graf III. zijde 5.
1987	id.	„ „ „ 6.
1988	id.	„ „ „ 7.
1989	id.	„ „ „ 8.
1990	id.	„ „ topstuk.
1991	id.	Graf V. zijde 5.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
1992	Teungkoe di Mané; kg. Blangkaboe; Meunassa Rajeu; Moekim Geudong.	Graf V. zijde 6.
1993	id.	„ „ „ 7.
1994	id.	„ „ „ 8.
1995	id.	„ „ topstuk.
1996	Teungkoe di Kepoela; kg. en Meunassa Kroeëng Baro; Moekim Blang Mé.	Graf III. zijde 5.
1997	id.	„ „ „ 6.
1998	id.	„ „ „ 7.
1999	id.	„ „ „ 8.
2000	id.	Graf IV. zijde 5.
2001	id.	„ „ „ 7.
2002	id.	Graf VI. zijde 5.
2003	id.	„ „ „ 6.
2004	id.	„ „ „ 7.
2005	id.	„ „ „ 8.
2006	Peuët Plōh Peuët; kg. en Meunassa Minjè Toedjōh; Moekim Ara Kemoedi.	Graf I. zijde 1.
2007	id.	„ „ „ 3.
2008	id.	„ „ „ 5.
2009	id	„ „ „ 7.
2010	Teungkoe Baleé Badan; kg. Matang Reudenëk; Moekim Keureutoe Boeah.	Graf I. zijde 1.
2011	id.	„ „ „ 2.
2012	id.	„ „ „ 3.
2013	id.	„ „ „ 4.
2014	id.	„ „ „ 5.
2015	id.	„ „ „ 6.
2016	id.	„ „ „ 7.
2017	id.	„ „ „ 8.
2018	Kramat Teungkoe Gloempang; kg. en Meunassa Lho Entjin; Moekim Boeah.	Graf II. zijde 1.
2019	id.	„ „ „ 2.
2020	id.	„ „ „ 3.
2021	id,	„ „ „ 4.

No.	Plaats.	Korte omschrijving.
2022	Kramat Teungkoe Gloempang; kg. en Merenassa Lho Entjin; Moekim Boeah.	Graf II, zijde 5.
2023	id.	„ „ „ 6.
2024	id.	„ „ „ 7.
2025	id.	„ „ „ 8.
2026	id.	Graf IX, zijde 1.
2027	id.	„ „ „ 3. voet v/d. steen verdwenen.
2028, + a.	id.	Graf XII, zijde 1 + randschrift.
2029, + a-b.	id.	„ „ „ 2 + id. en topstuk.
2030, + a.	id.	„ „ „ 3 + randschrift.
2031, + a-b.	id.	„ „ „ 4 + id. en topstuk.
2032, + a.	id.	„ „ „ 5 + randschrift.
2033, + a-b.	id.	„ „ „ 6 + id. en topstuk.
2034, + a.	id.	„ „ „ 7 + randschrift.
2035, + a-b.	id.	„ „ „ 8 + id. en topstuk.
2036	Teungkoe di Aloeër. kg. en Meunassa Paja Nadin; Moekim Simpang Olim.	Graf I, zijde 1.
2037	id.	„ „ „ 2.
2038	id.	„ „ „ 3.
2039	id.	„ „ „ 4.
2040	id.	„ „ „ 5.
2041	id.	„ „ „ 6.
2042	id.	„ „ „ 7.
2043	id.	„ „ „ 8.
2044	Teungkoe di Boekit Kroeëng; kg. en Meunassa Boekit Kroeëng; Moekim Simpang Olim.	Graf I, zijde 3.
2045	id.	„ „ „ 7.
2046	Kroeëng Pasé (rivier); kg. en Meunassa Kroeëng (Teungkoe Sareh); Moekim Blang Mé.	Enkele steen, zijde 1.
2047	id.	„ „ „ 2.
2048	id.	„ „ „ 3.
2049	id.	„ „ „ 4.

Lijst der teekeningen uit Atjèh.

Zevende, achtste en negende zending.

38. Situatie van de gravencomplexen: Tjot Ba Beum; Raja Djarat; Toean Siah; Toean di Moeliëng; Poenge; Kramat Toean di Ret; Toean di Kandang; Toean Meurah; Kramat Maha Radja; Teungkoe di Koeri; Teungkoe di Bitaij; Kandang en Kandang Saïd, schaal 1 : 50.
39. Situatie van de gravencomplexen: Toean Meurah: Djarat Ba Loemé: en Teungkoe Ba Liheb, schaal 1 : 50.
40. Overzichts-kaart van de onderafdeelingen Idi en Lhó Soekon (calque's) schaal 1 : 200000.
41. Patrouille-kaart van Keureutoë en Peutoë (gekleurd) schaal 1 : 80000.
42. Situatie van de gravencomplexen: Teungkoe di Mané: Teungkoe di Kepoela; Teungkoe Glompang; en Peuët Plōh Peuët; schaal 1 : 50 en 1 : 100.

